

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN
VERGADERING VAN 4 JULI 2018

Inhoud

1.	Opening en mededelingen	2
2.	Regeling van werkzaamheden en vaststelling agenda	3
3.	Bespreekpunten	3
A.	Voorjaarsnota 2018 – Algemene Politieke Beschouwingen.....	3
B.	Brief toezending stukken ten behoeve van advies instemmingsbeleid 2018.....	68
4.	Hamerstukken.....	78
A.	Voordracht Ontwerpbegroting van de Omgevingsdienst Groningen (2018-22).....	78
B.	Voordracht zienswijze begroting 2019 Noordelijke Rekenkamer (2018-31)	78
5.	Sluiting	78

PROVINCIALE STATEN VAN GRONINGEN VERGADERING VAN 4 JULI 2018

Voorzitter: de heer F.J. Paas

Griffiers: mevrouw H. Engels-van Nijen en mevrouw J. Bordewijk

Aanwezige 43 leden Provinciale Staten: de heer N. Bakker (VVD), de heer B. Batterman (PvdA), mevrouw A. Beenen (PvdA), mevrouw P. Blink (Groninger Belang), mevrouw M.M. Bootsma-Kamp (SP), de heer R.H. van der Born (ChristenUnie), de heer R. Brader (SP), mevrouw L.N. Dijkstra (VVD), de heer G. Engelkens (PvdA), de heer F.B. Geijtenbeek (ChristenUnie), de heer R. van der Goot (PvdA), mevrouw D. de Haas (PvdA), mevrouw M. Heidekamp-Prins (CDA), de heer H.H. Hensen (SP), de heer R. Jousma (SP), de heer R.M. Kaatee (PVV), de heer G. Kamminga (D66), de heer A.J.M. van Kesteren (PVV), mevrouw A.G. van Kleef-Schrör (CDA), de heer R. Knegt (CDA), mevrouw B.E.B. Kruize (D66), de heer J.H. Mastenbroek (SP), de heer H.A. Meendering (GroenLinks), de heer H. Miedema (GroenLinks), de heer M.K.R. Miesen (VVD), de heer A.J. Nolles (GroenLinks), mevrouw H.M. Oudman-Dam (ChristenUnie), mevrouw A.T.G. Poort (SP), de heer D. Ram (PVV), de heer M.S. Scheffers (Groninger Belang), de heer H.L.A. Schijf (D66), de heer A. Schmaal (Groninger Belang), de heer C.M.C. Șerbănescu-Kele (SP), de heer J.K. Star (CDA), de heer G.J. Steenberghe (ChristenUnie), de heer R. Visser (PvdA), mevrouw J.C. Voerman (PvdD), de heer R.W. de Wit (CDA), de heer J. Wolters (SP), mevrouw K. de Wrede (PvdD), de heer mevrouw E.M. Wulfse (VVD), de heer T. Zwertbroek (D66), de heer B. Zwiers (Partij voor het Noorden)

Afwezig: ---

Aanwezige leden Gedeputeerde Staten: de heer P.H.R. Brouns, de heer E. Eikenaar, mevrouw F.Q. Gräper-van Koolwijk, mevrouw N. Homan-Brinkman, de heer H. Staghouwer

Afwezig: ---

1. Opening en mededelingen

De VOORZITTER: Dames en heren, goedemorgen. Ik open deze vergadering.

Hartelijk welkom aan de leden van de Staten en aan de leden van het College en in het bijzonder hartelijk welkom aan de jarige in ons midden, de heer Engelkens. Die ga ik nu namens ons allemaal een bos bloemen geven. Er mag op zich bij gezongen worden, maar dat hoeft niet. [De voorzitter overhandigt de heer Engelkens de bloemen en PS en GS zingen hem gezamenlijk toe.] Wat mij opviel aan het zingen was dat de Collegeleden als eerste inzetten, maar dat de Staten het snelst klaar waren. Allebei de complimenten.

Dames en heren, wie ik ook bijzonder welkom wil heten, zijn de deelnemers aan de cursus die vanuit de Staten is georganiseerd door Pro Demos, de cursus Politiek Actief. Ik heb u bij de introductieavond kort mogen toespreken en ik vind het leuk om iedereen die nog steeds meedoet – het is een heel stevige cursus, dus niet iedereen heeft het gehaald –, hier vandaag op de tribune te zien. En wie weet zie ik een aantal van u het volgend jaar wel terug in de Statenzaal. In de koffiepauze krijgt u nog een mooi bewijs van deelname aan deze cursus en daarvoor zie ik u graag straks in kamer 20, waar u vanmorgen ook bent ontvangen.

Dan nu eerst een voorproefje op de Algemene Beschouwingen van vanochtend. Als u denkt: ik wil eigenlijk de essentie wel even te pakken hebben van wat die fractievoorzitters straks gaan zeggen, dan hebben we het volgende in de aanbieding. Ik heb een compilatie klaar staan van de filmpjes die u allemaal afzonderlijk hebt kunnen maken. We zullen ze niet allemaal achter elkaar vertonen, maar wel de meest essentiële elementen uit die filmpjes. Ik stel voor dat we daar even naar gaan kijken, dan zijn we erbij en hebben we denk ik de lat vrij hoog liggen voor de rest van het gebodene vandaag. Let op. [De compilatie wordt vertoond.]

Dat belooft dus wat voor vandaag. De kijkers die nog steeds aan de *livestream* hangen, kan ik vertellen dat het vandaag 4 juli is en dat de Algemene Beschouwingen dus vandaag hun plek gaan krijgen, maar dit was alvast een voorproefje.

2. Regeling van werkzaamheden en vaststelling agenda

De VOORZITTER: Normaal gesproken vormen de Algemene Beschouwingen over de Voorjaarsnota het enige agendapunt van de vergadering die daarover gaat. Maar vandaag is dat niet het enige doel van de Statenvergadering, want we hebben ook afgesproken dat u in deze vergadering aan het College uw standpunten kunt meegeven over het Ontwerp-instemmingsbesluit Gaswinning Groningenveld. Het College heeft hierover gisteren ook nog een brief aan Provinciale Staten gestuurd: die staat in iBabs onder 3.B. Dat zijn de twee hoofdonderwerpen vandaag. Hoe vliegen we dat nou praktisch aan? Ik zou zeggen dat we beide onderwerpen gewoon als afzonderlijke agendapunten behandelen, al kan ik me heel goed voorstellen dat er hier en daar wat gas in de Algemene Beschouwingen zit. Dan hebben we nog een paar hamerstukken, een stuk of twee, en die staan alleen maar op de agenda omdat ze vanwege hun wettelijke termijn niet konden wachten tot de volgende keer.

Als we naar dit pakketje kijken en een beetje leunend op het denkwerk van het afgelopen presidium, dan lijkt tien minuten een goede hoeveelheid spreektijd. Kunt u daarmee leven? De heer Engkels.

De heer ENGELKENS (PvdA): Wij zijn uitgegaan van tien minuten voor de Algemene Beschouwingen op zich, dus we zouden graag wel nog waf afzonderlijk tijd willen voor het tweede punt, bijvoorbeeld twee minuten ofzo.

De VOORZITTER: Is dat een algemeen verlangen? Twaalf minuten in totaal dus? Dan hoog ik de spreektijd voor het College ook wat op. Die was 40 minuten en dan doen we er vijf minuten bij. Zo maar doen? Nou, dan zitten we op het puntje van onze stoel.

Voor we beginnen nog aandacht voor twee zaken. Het eerste is de Bisschop Bekkersschool: de kinderen uit groep 8 hebben voor de vierde achtereenvolgende keer – het zijn steeds andere kinderen, dus dat kan dat, anders wordt het kindermishandeling – een provinciaal jeugdjournaal gemaakt. Dat wordt aan het begin van de lunchpauze aan ons getoond. Gaat dat zien.

En het andere is de Triple-V Trofee, de via-de-voorzitter-vergaderingstrofee. U weet het nog: de vorige winnaar was de heer Ram. Dat betekent dat hij de eervolle, maar ingewikkelde taak heeft om te bepalen wie deze keer het felbegeerde beeldje mee naar huis mag nemen. Maar voor een weekje, want volgende week is er weer een andere winnaar na de laatste Statenvergadering voor het reces op 11 juli alweer.

[Conform besloten.]

3. Besprekpunten

A. Voorjaarsnota 2018 – Algemene Politieke Beschouwingen

De VOORZITTER: Dan nu de besprekpunten. Het begint met de Voorjaarsnota: de voordracht is aan de orde geweest in de Commissie Bestuur van 27 juni. We doen een regulier debat in twee termijnen en dat wordt geopend door de fractievoorzitter van de grootste partij, de heer Mastenbroek van de SP. Aan hem het woord.

De heer MASTENBROEK (SP): In een provincie waar zoveel aan de hand is, zijn de Algemene Beschouwingen een oefening in weglaten. Vandaag bespreken wij de Voorjaarsnota 2018. Daarin wordt een overzicht gegeven van de financiële situatie waarin de provincie verkeert, maar ook een inhoudelijke toekomstvisie gegeven voor de jaren die komen. Die jaren zullen beginnen na de verkiezingen van 20 maart 2019. De Voorjaarsnota 2018 is daarmee een afsluitend overzicht van wat er in de afgelopen jaren door dit College is bereikt en wat er in de eindsprint nog gedaan gaat worden.

Dit College is het eerste in Groningen waaraan de SP deelneemt en wij zijn ontzettend trots op wat dit College heeft bereikt, maar ook op de wijze waarop dat is gegaan. Veel meer dan voorheen is er ruimte voor de inbreng van oppositiepartijen. Veel meer dan voorheen wordt er serieus gekeken

naar de inhoud van plannen en is er in de coalitie ruimte voor nieuwe ideeën en terugkomen op eerdere keuzes. In vrijwel alle Statenvergaderingen zijn moties aangenomen die zijn ingediend door oppositiepartijen. In een aantal vergaderingen zijn er spannende stemmingen over grote onderwerpen geweest, met soms onverwachte uitkomst. Niemand kan zeggen dat het saai is geweest.

We hebben gezien dat het ertoe doet hoe je keuzes maakt. Groningen lijdt onder de gevolgen van de gaswinning. Jarenlang wordt er nu al gepapt en natgehouden. Naar onze smaak gaan de ontwikkelingen veel en veel te langzaam en is er ondanks de stappen die er gezet zijn, nog steeds fundamenteel veel mis met de manier waarop de regering aankijkt tegen dit probleem. De gaswinning gaat omlaag: dat is een historisch besluit, genomen onder de keiharde druk van de inwoners, de lokale overheden en de hoogste rechter in Nederland. De schadeafhandeling door de Commissie Mijnbouwschade komt, als ik het goed begrepen heb, eindelijk op stoom, hoewel velen nog steeds zullen vinden dat dit te langzaam gaat. Dat zijn stappen waar je niet omheen kunt. Wat we echter ook moeten vaststellen, is dat de oude gevallen, ondanks de beloftes van de minister, niet opgelost zijn voor 1 juli. Die problemen komen nog niet in de buurt van een oplossing en de betrokkenen worden meer dan moedeloos. Ook de versterking is verre van opgelost. Hoewel er in maart 2017 al verkiezingen voor de Tweede Kamer waren, heeft de 'nieuwe' minister dit nog lang niet onder controle.

De heer ZWIERS (PvH): Heel korte vraag aan de fractievoorzitter van de SP. U had het over de schadegevallen die hersteld zouden worden. De laatste dagen is er héél veel over ons heen gekomen. Hebt u zelf nog wel een idee wat er wel of niet gaat gebeuren?

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, het zijn Algemene Beschouwingen, maar dit is wel een héél algemene vraag. Misschien is het goed als ik gewoon even verderga. Want ik ga nog een paar dingen zeggen over de gaswinning onder ander.

Mijn volgende tekst is namelijk dat wij zullen zie hoe dat verdergaat. Maar mijn fractie is niet enthousiast geworden van het advies van de Mynraad. Te veel onzekerheid blijft er voor de inwoners van Groningen, te veel blijft het gaan over modellen, over berekeningen, over percentages. Te weinig gaat het over mensen van vlees en bloed, met gezinnen en kinderen. Over gevoelens van onveiligheid en over een perspectief. Herstel van vertrouwen bereik je niet met rapporten, bereik je ook niet met het nakomen van toezeggingen, maar bereik je met daadwerkelijk 'geven om', met daadwerkelijk 'strijden voor'.

Wij zien in Groningen de problemen met werkgelegenheid, met armoede, de teloorgang van de natuur met de gevolgen van de gestapelde mijnbouw. We zien echter ook de veerkracht van de provincie, de strijd die gevoerd wordt door 6.200 mensen die het Refaja willen behouden, door het bloeiend verzet tegen de gaswinning, door de buschauffeurs en door de leraren. Wij zien ook dat de provincie op heel veel plekken meehelpt. Drie weken geleden organiseerde de SP een leefbaarheidstoer langs een aantal projecten uit het Leefbaarheidsprogramma van de provincie. De bewonersinitiatieven in Krewerd en Garrelsweer lieten zien dat er heel veel erg actieve dorpen zijn, die zich inzetten om voorzieningen in hun leefomgeving op niveau te houden. De provincie steunt dat door bijdragen aan soms kleine dingen die een groot verschil kunnen maken. In Baflo en Rasquert zagen wij hoe het samenvoegen van twee scholen, sportvoorzieningen en kinderopvang in één gebouw ervoor kan zorgen dat niet alleen de schoolkinderen een schitterende school hebben, maar dat een heel dorp een opknopbeurt krijgt. De provincie doet dat niet zelf, maar met gemeenten en vooral met inwoners: wij maken het mogelijk, anderen doen het zelf.

Voor mijn fractie is dat wat de provincie moet blijven doen, ook de komende periode: meestrijden met inwoners voor mooie, leefbare, gezonde en welvarende provincie. Wij steunen vandaag moties voor Voedselbanken en het verder ontwikkelen van de Kansrijke Leerweg-projecten. Wij zijn ook blij met de investeringen die de provincie gaat doen in erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap. En zelf zullen we zo dadelijk een motie indienen over het Refaja Ziekenhuis in Stadskanaal.

Met de Voorjaarsnota kunnen we instemmen. We blijven kritisch op het draagvlak voor ontwikkelingen op het gebied van waterstof en zonneweides: een aantal initiatieven voor heel grote zonneparken heeft al tot de nodige onrust geleid en wij willen niet dat het met de zonneweides net zo gaat als met de windmolens. We hebben al eerder aangegeven dat wij in de komende periode willen werken aan een provinciaal energiebedrijf, maar los daarvan zullen wij bij het op te stellen beleid van de provincie hier aandacht voor blijven vragen.

Recent bleek dat de aanleg van de Ring-Zuid vertraagd zal zijn. Volgende week hebben we dat onderwerp op de agenda, maar het lijkt er nu al op – ook in samenhang met de spoorplannen, de Westelijke Ringweg, de spoorlijn-Stadskanaal en het spoor naar Bremen – dat er in de komende

perioden keuzes gemaakt zullen moeten worden. Zolang de Zuidelijke Ring niet klaar is, kan de Westelijke Ring niet gestart worden en wij zullen daarom pleiten voor het temporiseren van de plannen van de Westelijke Ring. Dat geeft ook de ruimte om de ontwikkelingen in de Stad met het Oosterhamriktracé af te wachten.

In het OV zijn we blij met de uitbreiding van de elektrische bussen. Wel vragen wij het College om te bezien in hoeverre het mogelijk is om die bussen eigendom te laten worden van het OV-Bureau of van de provincie zelf.

De investeringen in een gasloos provinciehuis kunnen we steunen. Wel is het zaak om die projecten goed te volgen. Het gaat daarbij om zeer grote bedragen en daarvoor moeten ongetwijfeld nog vele keuzes gemaakt worden. Graag horen wij van het College hoe de Staten meegenomen worden in die keuzes en welke rol wij daar nog hebben, nadat wij het budget beschikbaar hebben gesteld.

Mevrouw WULFSE (VVD): Excuus, ik kom nog even terug op een eerder blokje: dat ging over de Zuidelijke Ring en de relatie met de Westelijke Ring. Vorige week in de commissie zei een partijgenoot van u dat u als SP eigenlijk tegen die Westelijke Ring bent en dat uw eigen gedeputeerde dat eigenlijk ook is. Maar ja, die zit in het College, dus we zijn ervoor. Nu hoor ik de SP zeggen dat zij er toch eigenlijk wel voor is, maar dat het getemporeerd moet worden. Welk gezicht van de SP is nu het ware gezicht?

De heer MASTENBROEK (SP): Nou ja, wij vinden in ieder geval dat nu duidelijk is dat de Zuidelijke Ring langer duurt, er alle reden is om bij de Westelijke Ring een pas op de plaats te maken. Dit omdat het geen zin heeft om dat vol door te zetten als je weet dat je toch pas kunt beginnen als de Zuidelijke Ring klaar is. Dat is ook steeds de bedoeling geweest volgens mij. En dat geeft denk ik ook ruimte om die Westelijke Ring nog eens te heroverwegen, afhankelijk van wat er in de Stad gebeurt.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ook even over een blokje dat eerder geweest is. De SP maakte een opmerking dat het met de zonneweides niet net zo als met de windmolens moest gaan. Wat is nu het echte standpunt van de SP over de grote windmolens in de provincie? Zijn jullie nou voor of tegen?

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, wij hebben van de projecten die in uitvoering zijn, eerder al heel uitgebreid aangegeven wat ons standpunt daarbij is. Voor de toekomst zijn wij ervan overtuigd dat je alle mogelijkheden moet blijven benutten. Dus dat wil zeggen: wind op zee, zon, wind op land, wellicht nog allerlei andere mogelijkheden die er zijn. Dus ja, wij zullen op zoek moeten naar een goede mix. Energiebesparing is natuurlijk ook een heel belangrijke. En alles wat je doet – in die zin is er geen verschil tussen de vormen – kun je alleen doen met draagvlak van de omgeving en daar zal dus meer dan in het verleden misschien aandacht voor moeten zijn.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Hoor ik de SP dan zeggen dat zonder draagvlak er geen groot windmolenpark meer komt? En wat is dan dat draagvlak? Hoeveel procent?

De heer MASTENBROEK (SP): U hoort mij zeggen dat mijn fractie niet voor grote windparken is zonder draagvlak en ook niet voor grote zonneparken is zonder draagvlak. Wat is draagvlak? Daar gaan we het na de zomer volgens mij uitgebreid over hebben. Ik kan me voorstellen dat de inzet van mijn partij is dat je een ring rond een project vaststelt, dat je binnen die ring gaat kijken hoe de mensen daarover denken, dat een fors percentage – en dan hebben we het niet over 50 procent – voor dat plan moet zijn en er dan pas draagvlak is. Dat is wat mijn gedachten daarover zijn.

Het omzetten van de lening aan de Economic Board in een subsidie begrijpen wij, maar wij blijven erg ongelukkig met die constructie. Wij waren er destijds al niet voor om alle middelen in één keer over te maken aan de Economic Board, maar die nu alsnog omgevormd worden in een subsidie, maakt wel dat het met terugwerkende kracht eigenlijk een andere beslissing is geworden. En dat is wat ons betreft niet zoals het zou moeten gaan, maar wij zullen daarmee instemmen omdat wij ook niet zien hoe het nu nog anders zou moeten.

De Omgevingsdienst Groningen blijft een zorgenkindje. Niet alleen moet er het nodige geld bij, wij blijven toch ook twijfels houden of deze essentiële dienst wel goed functioneert. Minder gemeenten maken gebruik van de dienst en na de herindeling is het ook maar weer afwachten wie er nog meedoen. Al met al lijkt de aandacht die nodig is voor de interne zaken, toch nog steeds af te leiden van het werk dat gedaan moet worden. Voor mijn fractie is toezicht en handhaving een van de belangrijkste taken van de provincie en die moet zonder concessies goed uitgevoerd worden.

De zorg in Groningen staat ook onder druk. Hoewel de provincie ook op dat gebied een aantal projecten heeft gesteund met een kop op het Leefbaarheidsfonds, zijn de marktpartijen in de zorg niet van plan om de zorg en de inwoners centraal te stellen. Doel lijkt te zijn het sluiten van regionale ziekenhuizen en het concentreren van zorg in nieuwbouw aan snelwegen. Op dit moment banjert de Treant Groep door Zuidoost-Groningen en dreigt het ziekenhuis in Stadskanaal ten onder te gaan aan bestuurlijke praat en algemeenheden. 'Ons Refaja' is een term die door de inwoners wel, maar door de zorgbestuurders niet gebruikt wordt. Wij steunen die strijd, net als de gemeenten en vele bezorgde medewerkers uit de zorg. De bijgevoegde motie roept op tot steun aan de strijd voor goede ziekenhuiszorg in het Refaja voor 80.000 inwoners van het verzorgingsgebied.

De VOORZITTER: Die ga voorlezen, de motie met nummer 380 met als titel 'Ons Refaja', ingediend door de fractie van de SP, mede namens de fracties van de Partij van de Arbeid, GroenLinks, de Partij voor de Dieren, de Partij voor het Noorden en Groninger Belang:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- het bestuur van de Treant Zorggroep voornemens is om de afdeling klinische verloskunde in het Refaja Ziekenhuis te sluiten;
- hetzelfde bestuur heeft aangegeven dat in de toekomst ook andere klinische afdelingen tot polikliniek zullen worden omgevormd;

Overwegende dat

- het Refaja Ziekenhuis in de regio Zuidoost-Groningen een belangrijke pijler voor de gezondheidszorg is;
- het hebben van goede zorg dicht bij huis van levensbelang is voor elke gemeenschap;
- het Refaja Ziekenhuis daarnaast een belangrijke werkgever is in Zuidoost-Groningen;

Spreken als hun mening uit dat

1. behoud van het Refaja Ziekenhuis als volwaardig ziekenhuis van groot belang is voor de leefbaarheid van de hele regio;
2. acute klinische verloskunde een onderdeel is van de basiszorg die een volwaardig regioziekenhuis dient te hebben;

En roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. de gemeente Stadskanaal en de overige betrokken gemeenten daar waar mogelijk te ondersteunen bij hun inspanningen om het Refaja Ziekenhuis als volwaardig ziekenhuis te behouden;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, prima motie – ik heb hem mede ondertekend. Maar mijn vraag ligt eigenlijk in het verlengde van deze motie. Wij hebben vorig jaar, volgens mij was het oktober of november, als PvdA een motie ingediend en in die motie werd aan het College gevraagd om de zorginfrastructuur in onze provincie goed in kaart te brengen – trouwens ook een idee van het College, het staat ook in het Collegeakkoord – om meer een beeld te krijgen van de regionale spreiding van de zorg. U zei net nog dat u meer ruimte geeft aan de oppositiepartijen. Mijn vraag is nu eigenlijk – ook een beetje met terugwerkende kracht: stel eens voor dat ik deze motie opnieuw indien, bent u dan gelegen om alsnog deze motie te steunen?

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, de fractie van de PvdA vraagt mij nu wel op een heel ingewikkelde manier naar de geschiedenis. Ik moet even hard nadenken, maar ik leef in de veronderstelling dat die motie eerder aan de orde is gekomen in het kader van het Eelde-pakket – zal ik maar even zeggen – en dan toen het verhaal c.q. standpunt van de PvdA-fractie was dat je eerst moet kijken wat er nodig was en je daarna pas geld daarvoor zou moeten reserveren – dacht ik, maar misschien ben ik mis. In dat kader hebben wij toen gezegd dat wij al weten dat er zoveel projecten zijn waar geld van de provincie voor zorg goed besteed is, dat wij het er niet mee eens zijn. Als u zegt dat u graag eens wilt kijken wat er in Groningen aan zorglandschap nu is waar nog knelpunten zitten, dan vind ik dat een goed idee.

De VOORZITTER: De heer Eng elkens heeft zo zijn eerste verjaardagscadeau binnen, geloof ik.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, ik hoop dat het een beetje verdergaat zo, de hele dag. Dank u wel, meneer Mastenbroek.

De heer MASTENBROEK (SP): Ik rond af. Het komende jaar zullen de inwoners van Groningen weer keuzes kunnen maken. Honderd jaar na invoering van het algemeen kiesrecht, ook voor vrouwen, gaat Groningen naar de stembus voor nieuwe Provinciale Staten. Waar dat in de meeste provincies een veredelde Eerste Kamerverkiezing is, speelt er in Groningen zoveel dat het weer écht ergens over gaat. De SP ziet een provincie vol strijdlust, vol initiatief en vol kracht en voor die provincie willen wij ons graag blijven inzetten. Er is veel bereikt en er gaat nog gebeuren, maar er zal nog veel meer zijn waarvoor nog gestreden moet worden.

De heer ZWIERS (PvvhN): Ik denk even terug aan de Staten – ik weet niet meer wat in het verleden de SP toen gestemd heeft – over Grenzeloos Gunnen. En u gaat nu uit van een krachtige provincie, maar Grenzeloos Gunnen gaat ervan uit dat er heel veel bevoegdheden van de provincie naar de gemeenten gaan, dat de provincie dus een stap terug zou doen. Ik merk nu dat u een stap vooruit wilt gaan doen. Of schat ik dat verkeerd in?

De heer MASTENBROEK (SP): Het gevaar van hier gaan staan, is dat je allerlei vragen krijgt en dat is natuurlijk wel logisch. Dat is ook een beetje de bedoeling, natuurlijk, maar dat maakt het wel lastig – zo eerlijk moet ik zijn.

Grenzeloos Gunnen gaat volgens mij over de herindelingen met name ook en dat als er heringedeeld is, er taken van de provincie naar de gemeenten kunnen. Nou ja, wij zijn niet voor die herindelingen geweest, daar zijn wij ook nu niet voor. Maar je kunt natuurlijk wel vaststellen dat als gemeenten groter worden en beter taken kunnen doen, het voor de hand ligt dat gemeenten meer taken krijgen. Los daarvan vinden wij altijd – en dat is ook zoals het Leefbaarheidsfonds is ingesteld – dat niet de provincie moet zeggen waar iets moet gebeuren, maar de gemeenten ruimte krijgen, met financiën van de provincie, om binnen hun grenzen goede plannen te maken en die ook uit te voeren. Dus in zoverre is de leefbaarheid en alles wat daarmee in de afgelopen periode is gebeurd – u zou eens moeten gaan kijken, zou ik zeggen –, ontzettend goed werk, maar zeker niet opgelegd aan gemeenten.

De heer ZWIERS (PvvhN): Nou, u gaat er heel inhoudelijk op in en op zichzelf is dat een goede uitleg, daar gaat het niet om. Maar mijn vraag was dat ook u ziet dat de provincie naar een afbouw gaat – ik zie dat landelijk ook gebeuren, maar dat is wat anders.

Ik kom even terug op de herindeling. U bent zelf tegen de herindeling. U hebt bij die van Groningen, Haren en Ten Boer wel voor gestemd. Gelukkig heeft de fractievoorzitter die hier was, in de Tweede Kamer nu tegen gestemd. Dus u bent weer op de goede weg terug. Jammer dat u niet hier zo hebt gestemd of hebt u daar nu ook spijt van, dat u toen voor gestemd hebt?

De heer MASTENBROEK (SP): Wij hebben geen spijt over ons stemgedrag over Haren. Daar sta ik ook nog steeds achter. In zoverre, de fractie in de Tweede Kamer heeft een eigen afweging gemaakt: deze had, als ik het goed heb, een hele serie herindelingswetten op de agenda staan en heeft toen bij allemaal tegen gestemd, als ik het goed heb. Nou ja, die hebben hun afweging, wij hebben hier in volle overtuiging gestemd zoals we gestemd hebben en daar sta ik nog steeds achter.

De VOORZITTER: U stond al op het punt om weg te gaan, geloof ik, hè?

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, voorzitter, het zit er weer op.

De VOORZITTER: Oké, tot de tweede termijn dan.

Ik heb me nog even verdiept in de mores, maar het is volkomen geaccepteerd om jarigen te interrumperen. Aan de heer Engelkens het woord.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ik kwam er gisteren achter dat mijn woordvoering langer dan tien minuten is, dus moest er wat geschoven worden. Ik heb een hele inleiding ervan afgehaald: dat vind ik eigenlijk wel jammer. Dus ik zou zo willen zeggen tegen de Staten: bent u benieuwd naar de inleiding, kijk vanavond naar de site van de PvdA. Óf stel gewoon via een interruptie de vraag waar mijn inleiding eigenlijk over gaat.

De heer SCHEFFERS (Groninger Belang): Op deze feestelijke gelegenheid zou ik eigenlijk wel graag willen weten waar uw inleiding over ging.

De VOORZITTER: Het tweede verjaardagscadeau is ook binnen. De heer Engelkens.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, dan heb ik een goed idee. Mijn inleiding zou 1 minuut 20 duren. Als ik gewoon de kans krijg om alsnog deze inleiding voor te lezen en dat niet ten koste gaat van de rest van mijn tijd – die binnen de negen minuten zit – dan zou dat mooi zijn. Anders geef ik wel een korte samenvatting.

De VOORZITTER: Ik begrijp dat u een antwoord gaat geven op een gestelde vraag in een interruptie. Dat is naar aanleiding van een interruptie en gaat dus niet van uw tijd af. Maar dan moet u wel opschieten.

De heer ENGELKENS (PvdA): Dus ik krijg de kans? Dank u.

De heer KNEGT (CDA): Voorzitter, ik zou dezelfde vraag willen stellen als de heer Scheffers aan de heer Engelkens, maar wel op voorwaarde dat de heer Engelkens dan ook even meldt hoe oud hij is geworden.

De heer ENGELKENS (PvdA): Oké. Dat doe ik wel via een motie.

De VOORZITTER: Het wordt echt een bende. Beantwoordt u de vraag en gaat u dan door met uw betoog.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, voorzitter, dus inclusief de inleiding – dank u wel.

De Algemene Beschouwingen in de gemeenteraad van Oldambt zijn in de Verenigde Communistische Partij, de VCP, altijd stevast het moment om in haar bijdrage even stevig haar visie te geven over het verloop van de wereldgeschiedenis en uit te pakken over de strijd voor het communisme tegen het kapitalisme. De heren Zwiers en Brader weten dan wel waar ik het over heb. In een gloedvol betoog word je vaak minutenlang op een boeiende manier door de VCP meegenomen in het communistische gedachtegoed en idealen. Van de onderdrukking van de arbeidersklasse tot het uitroepen van de wereldrevolutie, van Che Guevara tot aan Fidel Castro: van alles komt voorbij en passeert de revue. En ook al ben je vaak een andere mening toegedaan, voor hoe en met welke passie het wordt gebracht en verteld, heb ik wel respect en waardering.

De verleiding was groot – hoe graag ik het ook zou willen, de beschikbare tijd is immers beperkt – maar vandaag geen betoog over de strijd en idealen van de sociaaldemocratie, geen Drees en geen Den Uyl. Echter, onze PvdA-waarden als bestaanszekerheid en sociale rechtvaardigheid zijn hoe dan ook vanzelfsprekend terug te horen in onze bijdrage en zeker in de moties die ik straks zal gaan indienen en die hopelijk op instemming van het College, maar nog belangrijker, op steun van de Staten kunnen rekenen. Oké, dat was de inleiding.

De laatste Algemene Beschouwingen van deze Statenperiode en dit College. Net zoals bij het WK voetbal zitten we in de eindfase en dat brengt blijkbaar allerlei spanningen met zich mee. Dat is zichtbaar en dat is voelbaar. De spanning ten aanzien van de gaswinning en de gevolgen daarvan kan ons allemaal wel gestolen worden, de spanning inzake de complexiteit rond de aanleg van de Ringweg was door de aannemer niet voorzien en onderschat en voor de SP-fractie afgelopen woensdag in de commissie BFE even de spanning behoorlijk op door de aanleg van de Westelijke Ringweg en het project Wunderline ter discussie te stellen. Dat dit laatste blijkbaar mag en kan en elkaar ogenschijnlijk wordt gegund, is mooi. Dan worden ons in ieder geval Eelde-compensatietoestanden bespaard. Of is het allemaal niet zoals het lijkt? Is de werkelijkheid weerbarstiger en gaan de coalitiepartijen elkaar een jaar voor de verkiezingen op de proef stellen? En zitten er nog meer verrassingen in petto? We gaan het meemaken.

Allereerst 'Financiën en bestuur'. In de voorgestelde keuzes en prioriteiten die het College ons voorlegt in de Voorjaarsnota kunnen we ons grotendeels vinden. Waardering, College, voor het feit dat er uiteindelijk 42 miljoen is gespaard voor de volgende Collegeperiode. Maar we moeten ook in alle eerlijkheid constateren dat dit College de reserves deze periode behoorlijk heeft aangesproken – en dan druk ik me nog zacht uit – en dat de aangekondigde aanvulling van het stamkapitaal vooralsnog zéér minimaal is. Over stamkapitaal gesproken: hangt de dividendbelasting inmiddels als een molensteen om de nek van het kabinet-Rutte III en komt dat iedere keer weer als een boemerang terug, zolang het stamkapitaal niet wordt aangevuld, zal de ongeëvenaarde Eelde-deal altijd aan dit College blijven kleven.

Hoe ziet het College de bestuurlijke toekomst? Hoe staat het met het denken van GS over veranderingen in taak en rolverdeling tussen provincie en opgeschaalde gemeenten, alsmede de mogelijke consequenties voor de ambtelijke organisatie? We hebben daar als PvdA-fractie al

verschillende keren om gevraagd. De gedeputeerde gaf aan dat eraan gewerkt wordt. Hoe staat het daarmee? Kunnen we een strategisch *paper* tegemoetzien, zodat we als Staten het er tijdig over kunnen hebben, want regeren is immers vooruitzien. Hoe staat het met de financiering van de sociale ondernemingen? Een aangehouden motie, de gedeputeerde heeft ingebracht bij de NOM. Kan het College toezeggen dit te blijven stimuleren en bevorderen?

De gaswinning. In het Collegeprogramma 2015-2019 geeft het College aan dat er aan het eind van deze Statenperiode rust zou moeten zijn in het aardgasdossier. We kunnen toch wel onomwonden vaststellen dat dat allerm minst het geval is. Alhoewel de laatste dagen de ontwikkelingen zich in een rap tempo opvolgen en Wiebes maandagavond heeft toegezegd dat alle 1.588 woningen met een versterkingsadvies toch worden aangepakt. Het meest schrijnende van de aardgasellende is wel dat er inmiddels is aangetoond dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen het hebben van schade door aardbevingen en stress gerelateerde gezondheidsproblemen. En zo'n tienduizend Groningers ervaren deze stress gerelateerde problemen, niet te bevatten aantallen. Voor de PvdA blijft te allen tijde de veiligheid van de Groningers vooropstaan en in onze provincie moet net zo veilig kunnen worden gewoond als in de rest van Nederland. Alle schade moet worden vergoed en met de versterking moet geen dag langer meer worden gewacht. Het toekomstperspectief en hoe we als Groningen de koppelkansen die zich voordoen op het gebied van werkgelegenheid, duurzaamheid en krimpaanpak, moeten door de regio, de provincie en natuurlijk in gezamenlijkheid met de inwoners worden opgepakt. Dat vereist slimheid, maar ook zorgvuldigheid. Maar ook durf, want er moeten onherroepelijk keuzes worden gemaakt. Dat wordt ook van dit College gevraagd. Blijft het bij navelstaren of komt er binnenkort dan écht een strategische lange termijn agenda inzake dit gasdossier? Hoe dan ook, in het aardgasdossier is en blijft het knokken voor elke vierkante meter en dat kan alleen als we dat samen en in alle gezamenlijkheid en onderlinge solidariteit blijven doen.

Mevrouw WULFSE (VVD): De PvdA had het over de strategische langetermijnvisie van het College en dat die uitbleef. De VVD is eigenlijk wel heel benieuwd wat u daar precies mee bedoelt. Er wordt gesproken over het gasdossier. Wordt er dan bedoeld de inrichting van Groningen, de koppelkansen, duurzaamheid et cetera? Of in het algemeen over de gaswinning?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nee, vooral het eerste wat u zei: de koppelkansen die er zijn ten aanzien van krimp, ten aanzien van werkgelegenheid, duurzaamheid, allerlei zaken waar het hier uiteindelijk over gaat in onze Statenzaal.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): De Partij van de Arbeid geeft iets aan over de koppelkansen. Maar vindt u nou juist niet dat door die koppelkansen versterkingsoperaties en oplossingen enorm vertraagd worden?

De heer ENGELKENS (PvdA): Zoals ik het nu overzie: nee, zo ziet ik het niet, nee.

De heer KNEGT (CDA): Is de heer Engelkens zich ervan bewust dat met name binnen de lijn 'toekomstperspectief' juist een heel strategische visie op de provincie en op de koppelkansen in de provincie van dit College bijna ten uitvoer ligt?

De heer ENGELKENS (PvdA): Dan ben ik daar dan wel benieuwd naar, wat u bedoelt, meneer Knegt.

De heer KNEGT (CDA): Ik bedoel: er zijn vier lijnen binnen het aardgasdossier: versterking, schadeherstel, toekomstperspectief en *governance*. Het College zet juist ook goeddeels in op het toekomstperspectief en dat wordt nu uit onderhandeld. Dat genereert juist koppelkansen. Dat is toch een strategische visie? En wilt u het nog concreter, meneer Engelkens?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nee hoor, ik begrijp ook heus wel dat het allemaal nog niet concreet kan zijn. Maar er komt een moment dat het wél een keer concreet moet gaan worden, dat wij het daar ook als Staten over kunnen hebben, dat het met ons gedeeld wordt enzovoort, enzovoort. Dus volgens mij zitten we wel op dezelfde lijn.

De heer KNEGT (CDA): Oké.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, ik was bij Oost-Groningen. Van Noordoost-Groningen vliegen we door naar Oost-Groningen, van oudsher een regio in onze provincie die met zijn eigen verleden eigen problemen, identiteit en koppigheid. Maar ook een regio die zich steeds meer bewust is van de

kansen die er zijn om in regionale gezamenlijkheid – ja, regionale gezamenlijkheid – en met concrete en creatieve ideeën de gezondheidsachterstand, de werkloosheid, armoede en krimp aan te pakken onder het motto 'het is nu of nooit'. Als inheemse inwoner zie je dat dagelijks. Maar deze *vibe* hebben we ook gemerkt tijdens de werkbezoeken die we het afgelopen jaar als fractie ook in Oost-Groningen hebben afgelegd bij bijvoorbeeld voetbalvereniging Bellingwolde, het OZG Ziekenhuis en Look-a-Look. Was het motto in het nabije verleden nog 'het was niks, het is niks en het wordt niks', zo langzamerhand zie je toch stap voor stap allerlei ontwikkelingen en bewegingen ontstaan, die ook Oost-Groningen leefbaar en levendig moeten houden en dat is mooi.

Een idee dat tijdens ons werkbezoek aan Look-a-Look werd aangereikt, kan bij de PvdA-fractie op veel sympathie rekenen, omdat dit prima past binnen de uitgangspunten van het Pact van Westerlee. Want werkgelegenheid, toerisme en leefbaarheid worden op een mooie manier gecombineerd. De Poort van Groningen, een verzorgingsplaats langs de A7 bij de grensovergang Duitsland-Nederland bij Bad Nieuweschans, heeft niet de uitstraling die hij verdient en zou als eerste blikvanger voor grenspassanten wel een opfris- en een opknapbeurt kunnen gebruiken. De PvdA-fractie dient dan ook de volgende motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 381 met als titel 'Welkom in Groningen!', ingediend door de fractie van de Partij van de Arbeid, mede namens de fractie van de Partij voor het Noorden:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- de Poort van Groningen, een verzorgingsplaats langs de A&, komend vanuit Duitsland bij Bad Nieuweschans, niet de uitstraling heeft die het verdient;
 - dit gebied, als eerste pleisterplaats na de grenspassage, aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden voor passerende automobilisten en vrachtwagenchauffeurs;
 - er langs dit gedeelte van de A7 een grote behoefte is aan parkeergelegenheid voor vrachtwagens
- Overwegende dat

- een moderne(re) Poort van Groningen met wasplaatsen voor vrachtwagens en auto's, douchegelegenheid voor chauffeurs, restauratie en horeca, brandstofverkoop, maar ook met mogelijkheden voor ontspanning en vermaak, een mooie oppepper kan zijn inzake leefbaarheid en vitaliteit van dit stukje Oost-Groningen, maar ook als toegangspoort naar de rest van onze provincie;
- er is Oost-Groningen meer dan elders behoefte is aan werkgelegenheid;
- het aantrekkelijker maken van de Poort van Groningen een flinke impuls kan geven aan de werkgelegenheid in Oost-Groningen, ook en met name richting mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt;
- dit allemaal prima past in de uitgangspunten van het Pact van Westerlee;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. als provincie in gezamenlijkheid en in samenwerking met onder andere de gemeente Oldambt, de Eems-Dollard Regio, het werkvoorzieningsschap Afeer, ondernemers, MKB Noord en de gebiedsregisseur – de heer Kremer – de koppen bij elkaar te steken en te onderzoeken of dit plan haalbaar, betaalbaar en realiseerbaar is;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer KNEGT (CDA): De heer Engelkens geeft die motie 'Welkom in Groningen' aan: die is heel sympathiek. Misschien moeten we die ook "Welkom in Duitsland" noemen, want volgens mij gaan er een heleboel mensen juist de andere kant de grens over. Maar wat gaat dit kosten? Wat dit levert dit aan werk op? Hebt u al iets concreet of is het gewoon een goed idee van de heer Engelkens?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, wat het gaat kosten, weten we niet. Het is een suggestie die ons is aangedragen tijdens een werkbezoek. Ik heb een aantal suggesties genoemd in de motie waaraan je zou kunnen denken en dat de werkgelegenheid zou kunnen bevorderen. Dat zijn alleen maar suggesties, het hoeft niet zo te zijn dat het zo gaat gebeuren. Ons verzoek is eigenlijk aan het College om met de gemeenten, de EDR en alle mogelijke belanghebbenden om tafel te gaan zitten en te kijken of er daadwerkelijk iets gerealiseerd zou kunnen worden wat de aantrekkelijkheid van dit stukje gebied zou bevorderen.

De heer KNEGT (CDA): Ja, de grote vraag is – maar dat zal dan uit moeten gezocht, denk ik, door de heer Engelkens – is of dit ook exploitabel is. Want het is natuurlijk niet de drukste grensovergang Nederland-Duitsland c.q. Duitsland-Nederland. Is de heer Engelkens zich daarvan bewust?

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja hoor, daar ben ik het ook wel mee eens en daarom laten we het ook onderzoeken. Als het niet haalbaar, betaalbaar dan wel realiseerbaar is, moet je het ook vooral niet doen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Is de PvdA-fractie zich bewust van de geschiedenis van de Poort van Groningen: dat de gemeente Reiderland indertijd al redelijk wat geld betaald heeft aan de Poort van Groningen, omdat die niet rendabel was?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nee, daarvan was ik me niet bewust.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, dan lijkt het me handig om dat even op te zoeken en dan de motie nog een keer in te dienen of niet.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou ja, de vraag aan u is dan de volgende. U hebt blijkbaar dan wél die kennis. Zou u die kennis even met ons kunnen delen? Dan weten wij wat u bedoelt en kunnen wij misschien onze motie gaan aanpassen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): De kennis is dat de gemeente indertijd garant stond bij het bouwen van dit verhaal, dat die zaak niet rendabel was en dat de gemeente vervolgens bij mocht passen. Dat is de geschiedenis van de Poort van Groningen. Ik snap het idee wel, werkgelegenheid en dat soort zaken, maar volgens mij is dit niet zo rendabel – wat de vorige spreker ook al aangaf.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, daar wil ik alleen zo op reageren dat we het gewoon aantrekkelijk willen maken voor de langsrijdende automobilist, dat het zichtbaarder wordt, dat het allemaal opener wordt, dat de mensen denken: nou, we gaan hier even wat eten of we gaan even recreëren. Je zou er bijvoorbeeld een speelplaats kunnen maken, je zou het verder kunnen *upgraden* – ik houd niet zo van dat woord, maar uiteindelijk komt het wel uit mijn mond. Maar dat is eigenlijk het idee en ik wil het niet zozeer over de exploitatie hebben van wat er nu allemaal zit. Er zit natuurlijk ook al een restaurant. Ons idee is gewoon: maak het aantrekkelijker voor de langsrijdende automobilist.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dus eigenlijk wilt u gewoon een McDonald's daar?

De heer ENGELKENS (PvdA): Inclusief ballenbak, ja.

De heer SCHIJF (D66): Meneer Engelkens, heel enthousiasmerend, dat verhaal over de Poort van Groningen. Maar mijn vraag is: zijn we er zeker van dat dit niet onder het Rijk valt? Het ligt aan een rijksweg, A7, en ik kan mij voorstellen dat het Rijk wel iets te zeggen heeft over wat er in die buurt gebeurt. Dus mijn vraag is: weten we zeker dat het een gemeentelijke en provinciale en geen rijks ontwikkeling is?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, dat vind ik eigenlijk wel een goede suggestie. Hadden wij niet aan gedacht, die kunnen we ook meenemen in het verhaal. Als iedereen toch om tafel gaat, nemen we het Rijk gelijk ook mee. Dank u wel, meneer Schijf.

De heer SCHIJF (D66): Niks te danken, meneer Engelkens. Graag gedaan.

De heer ENGELKENS (PvdA): Het project Alliantie van Kracht, een netwerk dat zich bezighoudt met het doorbreken van een vicieuze cirkel van overerfbare armoede in de Veenkoloniën, kan volgens de PvdA-fractie wel een provinciaal steuntje in de rug gebruiken. Vandaar de volgende motie.

De VOORZITTER: Ik zou de motie willen voorlezen en ik zou de leden van de Staten en ook de leden van het College willen vragen daar aandachtig naar te luisteren. De motie heeft nummer 382 met als titel 'Samen sterk tegen overerfbare armoede', ingediend door de fractie van de Partij van de Arbeid, mede namens de fractie van Partij voor het Noorden:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- in het Veenkoloniale gebied 14.000 gezinnen in armoede leven, vaak van generatie op generatie;
- er zo'n 7.000 kinderen opgroeien in een gezin dat langdurig arm is;
- er hier sprake is van overerfbare armoede;

- de Alliantie van Kracht in gezamenlijkheid met bewoners, betrokken overheden en (kennis)instellingen de uitdaging wil aangaan om armoede in de Veenkoloniën op zowel de korte als lange termijn structureel en fundamenteel te bestrijden;
- er door de Rijksuniversiteit Groningen inmiddels onderzoek wordt gedaan naar de aard en omvang van deze overerfbare armoede;

Van mening zijnde dat

- deze overerfbare armoede doorbroken dient te worden
- de eerste resultaten van het onderzoek uitwijzen dat arme jongeren zich vooral blijken te concentreren in het noordoosten van de Veenkoloniën;
- nu onderzocht wordt hoe desbetreffende gezinnen denken over de kansen voor de volgende generatie in hun gezin;
- er vervolgstappen dienen te worden gezet om deze overerfbare armoede een halt toe te roepen;
- hier meer middelen voor nodig zijn;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. binnen de bestaande middelen voor Armoedebeloid te zoeken naar een passende financiële provinciale bijdrage, zodat deze Alliantie op de door haar ingeslagen weg kan doorgaan;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer KNEGT (CDA): Is de heer Engelkens er zich van bewust dat je volgens mij armoede oplost door werk? Dat past toch prima binnen een programma als Groningen @ Work – laat ik maar een voorbeeld noemen. Bent u dat met mij eens, meneer Engelkens?

De heer ENGELKENS (PvdA): Dat is de heer Engelkens het met u eens. Maar dit is een andere weg die wordt ingeslagen: er wordt gekeken naar de geschiedenis, de identiteit, het karakter van Oost-Groningen, waarom het zo kan zijn dat er werkloosheid van generatie op generatie maar doorgegeven wordt. Daar wordt onderzoek naar gedaan, volgens mij is dat hartstikke interessant. Maar zeker de conclusies die daaruit getrokken kunnen worden, kunnen dan meegenomen worden in de zoektocht naar werk en hoe deze kwetsbare groep zo snel mogelijk aan het werk kan worden gebracht. Dus volgens mij kun je het ook zien als 'en-en'.

De heer KNEGT (CDA): De heer Engelkens pleit er dus voor om de uitkomsten van dat onderzoek gewoon te betrekken in het provinciaal beleid.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, en volgens mij is de gedeputeerde dat ook wel met mij eens. Maar dat horen we straks wel.

Ten slotte natuur en landschap. Telkenjare spreken partijen hun zorgen uit over de achteruitgang van natuur en landschap in onze provincie. En iedere keer moet weer worden geconstateerd dat we er in totaal weer slechter voorstaan. Positief beginnend zien we dat de gedeputeerde zijn best doet. De ontwikkeling van Natura2000-gebieden heeft hij ter hand genomen en daarover zijn we te spreken. Het landschap heeft zijn zorg, zo is onze indruk. Toch zien we dat de achteruitgang sneller gaat dan het herstel en de indruk bestaat dat de maatregelen soms een incidenteel karakter hebben en dat ze niet gerelateerd zijn aan een beleid, waarin duidelijk wordt gemaakt waar dit College naartoe wil met onze provincie. Daarom is dan ook onze vraag: welke doelstellingen hanteert het College? Waar wil het College naartoe? Als dat duidelijk is, kunnen er in samenhang maatregelen worden genomen. In onze visie is van vitaal belang dat er samenhang wordt gerealiseerd met alle groepen belanghebbenden en dat alle kennis wordt gedeeld – ook door instellingen zoals de RuG en de Hanzehogeschool. En waarom niet kennis weggehaald bij bijvoorbeeld Urgenda, dat adviseert op grond van wetenschappelijk onderzoek? Zo kunnen we komen tot samenhangend beleid en is het mogelijk om figuurlijk gesproken een vruchtbare bodem te kweken voor een breed gedragen beleid om te komen tot een letterlijk gezonde bodem. Graag uw reactie, College.

Ten slotte: we kennen in onze provincie een Nationaal Landschap en dat is Middag-Humsterland. Een Nationaal Landschap, maar daar is ook de druk te zien die ervoor zorgt dat het achteruitgaat. Het landschap vervlakt ondanks een gesloten convenant. Ook hier zullen het insectenbestand achteruitgaan en de aantallen weidevogels. De PvdA stelt voor om van Middag-Humsterland een speerpunt te maken, waar beleid zijn beslag kan vinden in de richting van natuur inclusieve en biologische landbouw. Middag-Humsterland als voorbeeld: we beseffen dat de weg die wij willen bewandelen, tijd kost. Maar in onze visie zekerder, grondiger en breder gedragen. Vandaar deze motie.

De VOORZITTER: Ik heb de indruk dat mevrouw De Wrede het woord wil voordat u de motie indient. Dus laten we dat eerst even doen.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, u zei zonet in uw woordvoering dat u van mening dat er veel incidenteel beleid is op het gebied van natuur en landschap en u komt nu zelf met een motie die alleen het gebied Middag-Humsterland bestrijkt. Dat is toch een typisch voorbeeld van incidentenpolitiek? U weet toch wel waarom natuur en landschap achteruitgaan? Waarom richt u zich daar dan niet op? Waarom richt u zich op een bepaald klein gebiedje?

De VOORZITTER: Ik zie de heer Ram ondertussen aantekeningen maken. Het helpt om het woord 'u' te vermijden in de interrupties. Want dat ben ik namelijk. De heer Engelkens.

De heer ENGELKENS (PvdA): Dat is nou juist de reden. In Middag-Humsterland zijn ze al bezig: daar is al een convenant over gesloten, daar zijn ze al met elkaar over aan het praten hoe natuur en landschap met elkaar verbeterd kunnen worden. Wij vinden dat je juist die kennis die er is, ook die van kennisinstituten, met elkaar gaat delen, zodat je weet hoe het ervoor staat en je daar dan een soort van aanvalsplan zou kunnen maken en dat Middag-Humsterland dan als voorbeeld dient voor de rest van de provincie. Dat zou u toch moeten aanspreken?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Voorzitter, ik wil mijn waardering uitspreken voor het antwoord van de heer Engelkens. Dank u wel.

De VOORZITTER: Nou, dat is toch een opsteker. Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 383 met als titel 'Middag-Humsterland', ingediend door de fractie van de Partij van de Arbeid: 'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Constatende dat

- er voortdurend van erfgoed onder grote druk staat;
- het beleid van het College op zich instemming verdient, maar onvoldoende is om verdere achteruitgang van de natuur en het platteland tegen te gaan;
- er voor grote gebieden van de provincie nog geen beleid is geformuleerd en dat derhalve de achteruitgang daar nog pregnanter is;
- de afname van biodiversiteit en bodemvruchtbaarheid aanleiding is tot grote ongerustheid;
- het Middag-Humsterland tot een der oudste cultuurlandschappen van Europa behoort;
- de zichtbare historische ontwikkeling van het Middag-Humsterland geschonden wordt;
- bewoners en organisaties in het Middag-Humsterland met grote motivatie discussiëren over de toekomst van hun woongebied;

Overwegende dat

- het goed is om een voorbeeldplan te ontwikkelen ten behoeve van een opwaardering van het platteland;
- Middag-Humsterland zich bij uitstek leent voor het uitrollen van dit plan;

Dragen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. samen met Provinciale Staten, gemeente, inwoners, organisaties en ondernemers van het Middag-Humsterland een plan te ontwikkelen voor het betreffende gebied om verdere achteruitgang van biodiversiteit, bodemvruchtbaarheid en zichtbare historische ontwikkelingen tegen te gaan en de opgedane ervaringen te gebruiken voor dat gedeelte van de provincie waarvoor nog maatregelen moeten worden getroffen om de gesignaleerde problemen het hoofd te bieden;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Ik had een vraag aan de heer Engelkens. Middag-Humsterland is mij bekend: mijn opa boerde daar helemaal in het midden, op Haddeweer. We hebben de vorige periode ook een Statenlid gehad dat daar ook woonde. Maar u wilt dat als voorbeeld stellen voor de uitrol en u hebt het ook over de historische waarden. Maar als we dan kijken in de Omgevingsverordening wat bij het Nationaal Landschap hoort voor de bescherming van Middag-Humsterland, dan wordt de landschappelijke openheid daarin genoemd, de onregelmatige verkaveling, het loopprofiel van wegen, het reliëf van rivierdijken. Met andere woorden: Middag-Humsterland wordt daarin benoemd en u wilt dat uitrollen, dus niet alleen voor Middag-Humsterland maar ook naar de Veenkoloniën als ik dat zo begrijp. Waarom begint u dan bij Middag-Humsterland? Want dat is zo'n specifiek landschap en ik begrijp die uitrol niet. Eigenlijk kom ik dan ook naar de Partij voor de Dieren: waarom neemt u Middag-Humsterland, een wel heel specifiek landschap. Het is

UNESCO-erfgoed – u benoemt dat ook zelf – en u wilt nou juist daar een uitrol van. Krijgen we straks de provincie Orvelte hier?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, je moet het zo zien dat de ervaringen die je daar op zou kunnen doen – laat ik het zo zeggen – richting de natuur inclusieve en biologische landbouw enzovoort en hoe je ook ervoor zou kunnen zorgen dat het insectenbestand maar ook het weidevogelbestand – dat weer het gevolg is van het kleinere aantal insecten – niet nog verder inkrimpt. Dat zou je dus allemaal met elkaar kunnen delen en van die kennis zou je dan kunnen meenemen wat daar vanuit dat gebied komt richting andere gebieden. Ik zeg niet dat we in die andere gebieden precies hetzelfde zouden moeten doen als überhaupt in Middag-Humsterland. Want we leggen het eigenlijk weg, hè? We zeggen: ga het onderzoeken, ga met elkaar om tafel. En waarom juist Middag-Humsterland? Omdat daar juist al met elkaar gesproken wordt: daar ligt al een convenant, je hebt daar een gebiedscoöperatie, daar zijn verschillende belangengroeperingen, er liggen verschillende opgaven, dus daar wordt al met elkaar gesproken. Vandaar dat wij zeggen: begin hier. Het is, wat u zelf al zegt, karakteristiek landschap en dat moeten we natuurlijk altijd in het oog blijven houden.

De heer NOLLES (GroenLinks): Nou, er blijven inderdaad toch nog wel wat vragen rond zo'n plan hangen. We hebben ten eerste een omgevingsplan, een Omgevingsverordening: die beschermt aan de ene kant de omgeving van Kielwindeweer – waar misschien wel de mooiste plek ligt aan de kanalen – en aan de andere kant Smeerling en omgeving, de mooiste plek tussen de bossen, en dan heb je Ezinge of Garnwerd als mooiste plek tussen de sloten in Middag-Humsterland. Dat hebben we in die Omgevingsverordening vastliggen en dat hebben we niet voor niks in de provincie met die verschillende karakteristieken zo gedaan. Daarnaast hebben wij een Landschapsvisie, waarbij we heel veel aandacht hebben voor de natuur inclusieve landbouw, waarbij we dan ook die diversiteit in de ecologie aandacht willen geven. Mij ontbreekt even het punt wat de PvdA in dit plan voor Middag-Humsterland zo specifiek wil maken dat we daarmee de rest van de provincie vooruit kunnen helpen. Als u dat helder kunt maken, dan hebt u onze steun, maar dat zie ik nog niet.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, als het daar misschien aan ligt, aan het feit dat ik het wel of niet helder zou kunnen maken: we hebben een specialist in onze fractie, dus als dat zou kunnen helpen om u te overtuigen, dan kunnen we dat zo doen. Maar ik zal het zelf proberen. En dat is dat wij de achteruitgang zien van de biodiversiteit, de schoonheid van het landschap en de bodemvruchtbaarheid ook in dit stukje van de provincie. En wat ik al zei tegen de ChristenUnie: dit is juist een gebiedje waar men al met elkaar aan de slag is. Vandaar dat wij zeggen om hier dan proberen de koppen bij elkaar te gaan steken en te kijken hoe we de achteruitgang in de biodiversiteit, maar ook de schoonheid van het landschap kunnen bevorderen en hoe we daarin een slag kunnen gaan maken. En dan als een soort voorbeeld voor de rest van de provincie. Ja, ik kan het niet mooier maken. Ik zou het wel mooier kunnen maken daar, maar ik kan het hier even niet mooier maken.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, één korte vraag: u wilt, neem ik aan, daarmee niet suggereren dat men niet op andere plekken al aan de slag is en daarmee ook al heel ver is?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nee hoor, die suggestie heb ik niet gedaan en die doe ik bij dezen ook niet.

De heer MIESEN (VVD): De PvdA stelt dat de biodiversiteit achteruitgaat. U noemde onder andere de insecten bijvoorbeeld. Waar baseert de PvdA dat op? Is 34 onderzoek gedaan in dat specifieke gebied?

De heer ENGELKENS (PvdA): Niet in dit specifieke gebied, wel in het algemeen zijn er onderzoeken gedaan. Er is onderzoek gedaan naar de achteruitgang van het insectenbestand in Duitsland, er is onderzoek gedaan naar vermindering van weidevogels: insectenetende vogels krijgen zware klappen. Nou ja, als u wilt, kunnen we u die onderzoeken wel toesturen – prima.

De heer MIESEN (VVD): Dank voor de toezegging, die ontvang ik graag. Dan de vervolgvraag: meent de PvdA dan dat er onderzoek gedaan is naar de achteruitgang van insecten op andere plekken en onder andere in Duitsland en vindt de PvdA het dan methodisch verantwoord om dat te extrapoleren naar dit gebied? En dat vervolgens als voorbeeld te gaan gebruiken voor de hele provincie?

De heer ENGELKENS (PvdA): Nee, maar laten we ook niet ontkennen dat er niks aan de hand is. Ik bedoel, we staan hier tegenover elkaar en ik probeer u te overtuigen met een aantal onderzoeken. Volgens mij moeten we er ons gewoon van bewust van zijn dat er wel iets aan de hand is met de natuur en ook met het landschap. Dit zou een voorbeeld kunnen zijn van hoe we dit gezamenlijk met elkaar zouden kunnen aanpakken.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik wou het niet hebben over de biodiversiteit, maar over de schoonheid van het landschap – hartstikke mooie woorden. Maar passen daar ook heel grote windmolens in, in dat mooie landschap?

De heer ENGELKENS (PvdA): In dit specifieke gebiedje?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Nou, volgens mij doen we dat meer richting Oost-Groningen, dus breder.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou, volgens mij weet u wel hoe wij denken over windmolens. Dat hebben wij vaak genoeg in deze Staten kenbaar gemaakt.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dus eigenlijk vindt u de schoonheid van het landschap toch niet zo belangrijk.

De heer ENGELKENS (PvdA): Jawel hoor, maar de energietransitie ook.

De heer KNEGT (CDA): Ja, we zullen nog even bezien of we een motie indienen over de leeftijd van de heer Engelkens. Dat hoort hij niet.

Algemene Beschouwingen. Jan Blokker zei ooit – wellicht kent u hem, hij schreef onder andere in de Volkskrant: *‘Geschiedenis is niet wat er is gebeurd, geschiedenis is wat mensen zich herinneren.’* Dat is wel een aardige oefening, vind ik. Denkt u eens even terug, denkt u allemaal eens even terug zoals u hier zit, aan 2015: dat was namelijk het moment dat we in deze zaal – ja, met deze gordijnen en op die vreselijke skystoelen – de eerste Voorjaarsnota van dit College bespraken. Deze club van vijf bestuurders zat er toen net acht weken. Wat herinnert u zich, collega’s? Wat herinnert u zich van toen, maar ook van de Voorjaarsnota’s van de afgelopen jaren?

De eerste herinnering bij mij was in ieder geval die van de volle haardos van Max van den Berg, die toen, rustig kauwend op een dropje, rechts van mij – voor u links – zat. Weet u nog wat u toen aan het doen was? Ik herinner me dat we pak hem beet een kleine drie jaar na Huizinge net de Nationaal Coördinator Groningen hadden en dat we veel van Hans Alders verwachtten. Ik herinner me ook dat het College sprak over een nieuwe bestuursstijl en dat de reacties daarop toen toch wel enigszins sceptisch waren – zeg maar suboptimaal. En dat is toch wel goed gekomen. Als ik zo even naar wat recente voorbeelden kijk, dan zie ik de Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl en de maatschappelijke tender op het gebied van energie.

Wat ik me verder herinner is dat het vooral ging over gas, zoals het in dit huis vaak over gas gaat. Als we dat zouden turven, zou het denk ik wel op enkele duizend, misschien wel tienduizenden, keren komen dat dat woord hier valt. Het ging over de gaswinning, de hoogte van het productieniveau en wat dat dan zou moeten zijn. Dat gaat inmiddels naar nul – daarover verderop in mijn verhaal meer. Het jaar daarop, in 2016, sprak ik over Henk-Nico Akker uit Garnwerd, een fictief persoon die als positief-kritisch burger kan worden gekenmerkt, met een gezonde dosis wantrouwen richting instituties en een sterke behoefte aan een perspectief en een veilige leefomgeving voor zijn kinderen. In 2017 vonden wij als CDA-fractie de waterstofeconomie en daarmee gepaard gaan energietransitie een enorm kans voor het Groningen van morgen.

Als ik terugblik in onze bijdragen, zie ik een aantal kernelementen en die willen we vandaag ook gewoon weer voor het voetlicht brengen. ‘Herhaling is de kracht van reclame.’ We hebben het eigenlijk altijd gehad over het benutten van kansen en het behouden van talenten. We hebben het gehad over het meegaan in de vaart der volkeren en proberen om perspectieven te zien in het Groningen van vandaag en in de grote maatschappelijke trends van morgen, zoals vergroening, energietransitie en digitalisering. Verder vinden we het belangrijk dat het stevig positioneren van Groningen en de Groningers moet gebeuren en ook iedereen – zelfs aan mensen als Elon Musk – en dat we vol inzetten op de veiligheid van Groningers. Nou, dat doen we natuurlijk altijd langs onze CDA-meetlat en dat is de gespreide verantwoordelijkheid, publieke gerechtigheid, rentmeesterschap en solidariteit – knoopt u ze in de oren. U kent ze waarschijnlijk al, maar toch.

Dan heel specifiek naar de toekomst. Wij geloven de koers – en dan heb ik het over de economie – die dit College heeft neergezet. In 2015 was er nog sprake van een topsectorenbeleid dat heel erg aanbodgericht was. Nu hebben we het programma Groningen @ Work onder andere, dat sterk uitgaat van de vraag en specifiek gericht is op het MKB. Dat is en blijft de banenmotor van Groningen in de visie van het CDA. Dat moeten we doorzetten. Als ik kijk naar bedrijven als Witec in Stadskanaal, DWC Print in de stad Groningen – die u net in het filmpje zag – en Virol uit Scheemda, dan zijn dat de lokale en regionale banenmotoren die kansen pakken en die Groningers gewoon voorzien van inkomen.

De Kansrijke Leerweg is gewoon aantoonbaar succesvol: die voldoet aan een behoefte en wordt gewoon concreet ingevuld door bedrijven als JC-Electronics uit Marum en constructiebedrijf De Verbinding hier uit de Stad. Hoe mooi zou het zijn om deze succesformule door te zetten naar andere sectoren waar krapte is en die de potentie hebben om te groeien? Zoals bijvoorbeeld de bouwsector, maar ook de zorgsector. De bouwsector heeft bijvoorbeeld de komende decennia in het licht ook van de versterkingsopgave – waar van de week veel nieuws over was – sterk behoefte aan vaklieden. En daarom dien ik de volgende motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 384 met als titel 'Twee vliegen in één klap', ingediend door de fractie van het CDA, mede namens de fracties van de SP, D66, GroenLinks, de ChristenUnie, de Partij voor het Noorden, Groninger Belang en de Partij van de Arbeid:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- het werkloosheidspercentage in de provincie Groningen tussen 2015 en 2017 met 2,4 procent is gedaald van 8,5 procent naar 6,1 procent;
- uit recent onderzoek (UWV, juni 2018) is gebleken dat er nog altijd een tekort is aan vakmensen in sectoren als de bouw, energie, techniek, (maak)industrie, horeca en zorg;
- eveneens is gebleken dat de energietransitie veel nieuwe banen op gaat leveren, maar er momenteel nog niet voldoende bekwame vakmensen zijn om deze functies in te vullen;
- het project De Kansrijke Leerweg succesvol blijkt te werken om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt op te leiden tot technische vakmensen;
- dit project een unieke samenwerking is tussen het bedrijfsleven, regionale overheden, onderwijsinstellingen en het UWV;

Overwegende dat

- Groninger bedrijven uit verschillende sectoren worden belemmerd in hun groei door een tekort aan geschoolde vakmensen;
- de werkgelegenheid in Groningen met goed opgeleide vakmensen nog verder kan groeien door onder andere de noodzakelijke versterking van huizen in het aardbevingsgebied en grote infrastructurele projecten als de aanleg van de Zuidelijke Ringweg;
- de provincie Groningen samen met het bedrijfsleven, collega-overheden en onderwijsinstellingen perspectief wil bieden aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. te onderzoeken of de succesformule van het project De Kansrijke Leerweg ook toepasbaar is op andere sectoren als de bouw, (maak)industrie, horeca en de zorg;
2. de Staten te informeren over de uitkomsten van dit onderzoek en met voorstellen te komen voor nieuwe werkgelegenheidsprojecten;

En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Ik hoor dat De Kansrijke Leerweg een succesformule is. Nou, dat is al goed heel goed om te horen, daar ben ik heel blij mee. En als we kijken naar de doelen van De Kansrijke Leerweg, dan zou eigenlijk dat succes bestaan uit twee dingen: ofwel de mensen zouden toegelaten worden binnen de periode van ongeveer zes maanden bij een onderwijsinstelling voor een vervolgopleiding, ofwel zij zouden een baan aangeboden krijgen. Nou, het is natuurlijk hartstikke mooi dat dat het resultaat is van deze regeling. Dus de vraag aan de heer Knecht is: kan de heer Knecht bij deze twee punten aangeven hoe ver deze Leerweg daar dan al in is?

De heer KNEGT (CDA): Nou, dat is voor mij heel lastig, dat is nog gaande en ik vind dat eerlijk gezegd ook een vraag die u aan het College moet stellen. Dus dat vind ik.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Nou, dan geleid ik die vraag bij dezen graag door. Want om de motie te kunnen beoordelen en ook goed te kunnen keuren, moeten we natuurlijk wel weten of het ook daadwerkelijk succesvol is, anders kunnen we er net zo goed niet aan beginnen.

De heer KNEGT (CDA): Ik zal zorgen dat u de getallen krijgt, mevrouw Dijkstra. Dat klinkt bijna als een Collegelid, maar ik had ze hier ook bij me kunnen hebben, daar hebt u helemaal gelijk in.

Ik ben toe aan het onderwerp digitalisering. Niet heel veel Groningers weten dat zij een tweede plaats innemen in de landelijke staatjes als het gaat om omzetgroei en nieuwvestiging van internetbedrijfjes en internetbedrijven. We hebben hier vorig jaar de grootste fysieke Blockchain Hackathon – wat een woord – op het Suikerunieterrein gehad. Ik zou eigenlijk niet eens weten wat de Nederlandse vertaling daarvan is, maar goed. Ook Zijne Koninklijke Hoogheid prins Constantijn, *special envoy* voor Start-up Delta, was er en die heeft een aantal bedachte oplossingen beoordeeld, onder andere om op het gebied van pensioenregistratie en –identificatie van vluchtelingen een *boost* te geven. Wat ons als CDA betreft moeten we dat verder uitrollen en bestendigen door infrastructuur te scheppen en uit te breiden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan snel internet. Eind vorig jaar hebben de provider en de provincie de handtekening gezet en de uitrol gaan plaatsvinden – in eerste instantie natuurlijk binnen het aardgascluster.

De vergroening van het chemisch cluster: we zullen straks ook een motie van de VVD mede ondertekenen en ondersteunen. Noordelijk is er een heel succesvolle samenwerking in Chemport met de ontwikkeling van innovatieve duurzame chemicaliën en producten: dat is wat ons betreft een win-winpropositie, omdat ook onze boeren nodig zijn. Hun gewassen, zoals aardappelen, suikerbieten en tarwe, zijn nodig voor die grondstoffen van die groene economie. Vorig jaar hebben we daar een punt van gemaakt en ook dit jaar doen we dat weer.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ik ben even in war gebracht door een opmerking van de heer Knegt over dat de tarwe en nog een ander gewas dat de heer Knegt noemde, de grondstoffen voor onze groene economie zouden zijn. Kan hij dat een beetje toelichten?

De heer KNEGT (CDA): Ja, dat is volgens mij een heel innovatief proces. Maar onder andere gewassen als tarwe, aardappelen en suikerbieten kunnen door vergisting et cetera als grondstof dienen voor de groene economie, de vergroening van het chemisch cluster.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, ik ben nog even benieuwd: gaat het dan om het afval van deze voedselgewassen? Of wil de heer Knegt stukken land beschikbaar stellen en gewoon voedsel gebruiken om energie op te wekken?

De heer KNEGT (CDA): Nou ja, kijk, het moge duidelijk zijn dat wij als CDA sowieso niet voor het teruggeven van landbouwgrond zijn aan de natuur. Maar wij zijn ook niet voor het zomaar benutten van goed voedsel voor chemische processen. Dus in principe zetten wij inderdaad in op die afvalstromen.

En hoe gaaf is het dat er straks al 22 waterstofbussen beschikbaar zijn? Gedeputeerde Homan heeft net hieraan meegedaan – die zagen we ook langskomen net, ook met de topman van Urgenda volgens mij – maar ze heeft ook een waterstofproductie-unit geopend in Zuidwending. En in de Eemshaven draait de Magnumcentrale waarschijnlijk in 2023 op waterstof. Dat is wat ons betreft een mooi en aantrekkelijk alternatief voor gas en dat gaat ons in de toekomst ook werkgelegenheid bieden, die we verliezen in het gascluster.

Dan ten slotte willen wij nog een lans breken tegen het woord 'laagopgeleid'. Wat het CDA betreft gaan we dat woord vanaf nu niet meer in dit huis gebruiken. Marianne Zwagerman – waarschijnlijk kent u haar, columniste voor onder andere de radiozender BNR – zei het treffend: "Je kunt een nog zo goede accountant zijn, maar als je auto kapot is, sta je mooi langs de weg. En wie maakt hem dan?" Inderdaad, dat doet een praktisch opgeleide. Dus het zou ons voorstel aan u allen om vanaf vandaag de term 'praktisch opgeleide' of misschien 'theoretisch opgeleid' te gaan gebruiken. En ik zie aan de lach bij de VVD dat dat gaat lukken – dat is hartstikke mooi.

Mevrouw WULFSE (VVD): Het CDA zal wel begrijpen dat de VVD voor een vrije keuze is. Dus de vraag van de VVD is: mogen we ook zelf een term kiezen?

De heer KNEGT (CDA): Uiteraard. Het is een verzoek. U kunt het wegeen: u kunt het doen, u kunt het niet doen, het is aan u.

Gas en actualiteit: het loopt hartstikke door elkaar heen. Het is gewoon hartstikke lastig om allemaal bij te houden. Gisteren is er dus een deal gesloten die breed gedragen is door de regio. De *batches* worden aangepakt, betaald door het Rijk en de NAM en inspecties worden voor hen die willen, uitgevoerd. Dat zijn zo'n beetje de contouren die we nu zien. Het lijkt een goede afspraak te zijn en daar is hard voor geknukt door GS breed, zijn voorman en ook specifiek door de heer Eikenaar de afgelopen jaren – hartstikke goed. En laten we eerlijk zijn: wie had dat vorig jaar verwacht, deze uitkomsten tot nu toe? Laten we de uitwerking van de versterking en de inrichting van het aansturingsmodel of governance model verder afwachten.

Dan ben ik bij de toekomst van het gasdossier. Wat ons betreft is er als CDA-fractie nog wel een aantal aandachtspunten en dat zit met name op de continuïteit en borging van de afspraken. Wij willen GS oproepen om hiervoor oog te hebben en bij het vastleggen van afspraken hier superscherp op te zijn. Want wat gebeurt er met het nieuwe landsbestuur? Ik vergelijk even het verschil tussen Rutte-II en Rutte-III. Nou, parallel aan het gasdossier ontwikkelt zich een maatschappelijke, technologische en economische transitie naar nieuwe en duurzame vormen van energie. Een grote sector volgens het CDA, die zeker potentie heeft – zeker nu we versneld van het gas afgaan – en die ook gewoon nu een vlucht neemt. Neem bijvoorbeeld Boven-Pekela, waar we proberen op wijkniveau gaan experimenteren met aardgasloos wonen. Wat wij zien is dat de pijn op de ruimtelijke inpassing en het ondernemingsmodel zit bij veel initiatieven. En omdat de energietransitie nu op gang komt, denken wij dat het zaak is om nu te makelen en te schakelen en daar waar mogelijk te verbinden als provincie. Als we daarbij betrekken dat we vanuit bestuurlijk verband signalen krijgen dat een aantal gemeente bezig is om hun bestemmingsplannen zo in te richten en dingen vast te leggen, denken wij als CDA-fractie dat we dat moment nu moeten gaan benutten, in samenspraak natuurlijk met onze lokale partners. Om een afgestemd regionaal en integraal beleid op het gebied van ruimtelijke inpassing te maken en te werken aan ondernemingsmodellen die maatschappelijk draagvlak hebben, is een nieuwe of herijkte visie in de ogen van het CDA van belang. Kan GS aangeven of men dit kan of wil oppakken?

Bereikbaarheid. Ieder jaar pleiten wij hier voor de bereikbaarheid van het Westerkwartier, de westkant van onze provincie en dat doen wij ook vandaag.

Ten slotte heb ik nog een stukje en daar heb ik 'Zorg' boven gezet. Van het weekend lezen we een *spread* in de krant, het Dagblad van het Noorden, van mevrouw Gräper die wakker lag van de Ring. Nou, dat doen wij ook en die zorg willen we hier toch delen. Bijna aan het eind moeten wij constateren dat we de onschuld in dit huis voorbij zijn. In deze Nota staat een paragraaf die aangeeft dat we meer beveiliging krijgen. Als een van de weinige provinciale huizen van de democratie in dit land kun je hier nog zo in- en uitlopen. En je loopt soms zomaar een Commissaris tegen het lijf. Wij vinden dat jammer. Ja, niet dat je een Commissaris tegen het lijf loopt, maar dit is een wat ongelukkige formulering. Maar wij vinden het jammer dat dat moet, die beveiliging. En wij onderkennen ook direct die noodzaak maar goed, het is zoals het is. Dat is de geest van de tijd blijikbaar, maar we willen dat wel even aanstippen.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ik begrijp dat de heer Knecht aan het eind van zijn betoog ongeveer is gekomen, toch?

De heer KNEGT (CDA): Correct.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja. Ik begrijp aan de reactie van de heer Knecht dat mijn veronderstelling klopt. Het CDA is van oudsher een landbouwpartij, een boerenpartij. Op dit moment staan de kranten bol van wat er allemaal op het platteland gebeurt. Wij vinden dat hartstikke mooi, want daar is veel aan de hand en met z'n allen moeten we daarover praten. Het is duidelijk dat veel boeren ontzettend in de knel zitten, de wetenschappelijke rapporten staan er ook bol van. Gisteren weer een van het Planbureau voor de Leefomgeving. Er wordt gevraagd om regie, ook vanuit de landbouwsector zelf en ik ben eigenlijk wel heel erg benieuwd wat de visie van het CDA is op de landbouw in onze provincie en in het algemeen. Want daar heb ik nog niets over gehoord en dat vind ik wel een beetje jammer.

De heer KNEGT (CDA): Ja, voorzitter, dat is wel een heel lastige vraag van mevrouw De Wrede. Wilt u nu dat ik hier een stukje tussen pas in onze visie op landbouw? Wij zijn inderdaad een partij die vol staat voor de boeren en voor het ondernemen door de boeren. Wij zien dat daar *issues* zijn die spelen, wij zien ook dat organisaties als LTO die oppakken. Wij zien ook dat boeren daarmee worstelen. Ik hoorde vorige week nog een interview met een voorman die schetst dat de diversiteit van de sector ook steeds meer diversifieert en daardoor ook polariseert. Dat het daardoor heel moeilijk is

om een gezamenlijk belang te vinden. Ja, dat is het wel zo'n beetje. Ik kan er wel een heel verhaal over houden, maar dat is het wel zo'n beetje.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, ik ben blij dat de heer Knecht nog wel enigszins binding heeft met zijn eigen achterban en dat hij enigszins weet wat daarin gebeurt. Ik vind het persoonlijk wel jammer dat wij niet meer horen van het CDA over wat zijn eigen kiezers beweegt. Ik hoor meneer Knecht zeggen dat zijn partij staat voor haar kiezers, voor de boeren. Nou, om een klein voorbeeld te geven: als je dan kijkt naar de manier waarop gezinsbedrijven massaal over de kop gaan en schaalvergroting blijft toenemen, na alle sociale en maatschappelijke problematiek die daarbij hoort, dan vind ik persoonlijk dat dit te weinig weerklinkt in de Algemene Beschouwingen van het CDA dit jaar. Ik ben benieuwd of de heer Knecht begrijpt dat ik er zo over denk.

De heer KNECHT (CDA): Nou ja, eigenlijk niet. Ik heb uw beschouwing nog niet gehoord, maar daar zou ik ook de vinger op kunnen leggen: waarom vindt u niks van autosnelwegen? Waarom hebt u geen mobiliteitsvisie? Wat vindt u jagen? Wat is uw visie op ecologische inpassing versus de natuur? Nee maar, dit wordt zo wel een heel gemakkelijke interruptie. Ik heb hier een verhaal, dat bouw ik op, dat spiegelen wij aan onze uitgangspunten, dat spiegelen wij ook aan de Voorjaarsnota – die ligt voor. En u zegt dat wij het daar niet over hebben. Ja, daar gaat het vandaag inderdaad misschien net even wat minder over, maar wij hebben daar wel degelijk een visie op. Maar ik houd uw betoog ten goede.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, mijn antwoord hierop: wij zijn dé partij voor de dieren. Dieren zijn een belangrijk onderdeel – helaas – op dit moment van onze voedselvoorziening. Ik zal daar straks in mijn Algemene Beschouwingen uitvoerig over uitweiden. Ik ben het helemaal met het CDA eens dat je niet een one-issuepartij moet zijn. Dat is de Partij voor de Dieren niet en dat is het CDA ook niet. Maar het is natuurlijk wel een feit dat uw partij in essentie eigenlijk de boerenpartij was en dan vind ik uw betoog mager, gezien alles wat er gebeurt in uw sector. En ik hoop dat u dat begrijpt. Ik ben benieuwd of de heer Knecht dat toch een beetje met mij eens is.

De heer KNECHT (CDA): Nee, dat ben ik absoluut niet met mevrouw De Wrede eens. Wij hebben wel degelijk een visie op de sector en hoe je daar ruimtelijk, milieutechnisch – nou ja, op allerlei disciplines – mee omgaat. Maar niet vandaag en niet hier. Wij hebben het over de Voorjaarsnota. En als u dat wilt, dan gaan we een keer samen uit eten en dan praat ik u drie uur bij over de boeren. Met nog een derde persoon erbij.

De VOORZITTER: Als de emoties gekalmeerd zijn na dit verleidelijke aanbod, vervolgt de heer Knecht zijn betoog. Ik kreeg de indruk dat dat niet veel meer was hierna.

De heer KNECHT (CDA): Dat klopt, voorzitter, dank u wel.

De afgelopen drie jaar zijn mensen gekomen en gegaan. Sommigen maken zich sterk in de Tweede Kamer en anderen zijn ook gewoon andere dingen gaan doen. Iemand die binnenkort afscheid gaat nemen, is bijvoorbeeld mevrouw De Wrede, geloof ik – of in ieder geval bij de verkiezingen. Maar vanaf deze plek wil ik toch nog een speciaal woord van dank richten aan een van de volgende die heeft aangegeven ons te gaan verlaten en dat is de heer Zwertbroek. Ik zou hem ook vanaf deze plek, ook terugkijkend op drie jaar coalitie, willen bedanken voor de soms intensieve samenwerking en het contact. Dank u wel.

Dan sluit ik af zoals ik de afgelopen drie jaar afsloot: *kop d'r veur!*

De heer SCHIJF (D66): Het is de vraag of dit in tien minuten red en ik heb geen truc: ik heb namelijk geen inleiding. Maar het compenseert wellicht het feit dat ik ook geen motie heb. Want dat vraagt wel veel tijd. Dus ik vraag uw clementie, op voorhand. Elf minuten moet mogelijk zijn.

De VOORZITTER: De tijd loopt, schiet u op.

De heer SCHIJF (D66): Dit was vooraf, hè?

De Voorjaarsnota laat een aanzienlijke verbetering zien van het begrotingsbeeld, zeker richting de komende jaren. De ruimte voor nieuw beleid in de komende periode 2020-2023 wordt nu in totaal berekend op zo'n 42 miljoen: dat is 9,2 miljoen ten aanzien van de raming in de Begroting 2018. We zien nu dus een financieel meevallende ontwikkeling, maar dat alles kan heel snel veranderen want er zijn veel onzekerheden. We noemen ze jaarlijks: de lonen en prijzen, de rente en de uitkeringen uit het Provinciefonds en er zijn voldoende ontwikkelingen die nu nog niet goed te

kwantificeren zijn. Genoemd worden onder andere het Nationaal Programma Aardbevingsgebied, de nieuwe CAO vanaf 2019, de invoering van de Omgevingswet, de invoering van de energietransitie, de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland, de Eems-Delta 2050: wat hebben wij veel laken voor de schaar. En laat ik daaraan toevoegen de realisatie van de Ringweg-Zuid en de ontwikkelingen met betrekking tot de spoorzone Groningen, onderwerpen die niet in de Voorjaarsnota genoemd worden maar waar we de ogen niet voor kunnen sluiten als we het hebben over het toekomstige perspectief.

Maar laat ik, alvorens op enkele punten in te gaan, de tevredenheid uitspreken over het gevoerde beleid van dit College. Dit is immers de laatste mogelijkheid in deze zittingsperiode om dat te doen middels de Algemene Beschouwingen. Hoewel het getij – en dan denk ik natuurlijk aan onderwerpen als de recente versterkingsdiscussie, aan de vertraging Ringweg-Zuid en aan de tegenvallers op het spoor – op dit moment wat tegenzit, spreek ik onze waardering uit voor het gevoerde beleid in de afgelopen periode. Anders gezegd: als er volgend jaar een nieuw College komt – en dat zal zeker gebeuren –, dan kunnen de leden van dit nieuwe College in hun handen knijpen. Zij zullen elkaar aankijken en naast het maken van een vreugdedansje, het geheel overziend, tot de conclusie komen dat in goede samenwerking met elkaar en met hun directe omgeving – dan doel ik op de gemeenten en maatschappelijke organisaties – hun voorgangers het wel heel goed gedaan hebben. Naast hun gedegen beleid op vele fronten en naast bestuurlijke initiatieven – zie de Voorjaarsnota – hebben ze straks ook nog een stevige spaarpot achtergelaten. *Chapeau!*

Deze Voorjaarsnota geeft duidelijk drie transities aan: de demografische verandering – de krimp, de groei en de ruimtelijke kwaliteit, de natuur en het landschap –, de energietransitie – een gebied waar bijna dagelijks nieuwe initiatieven en innovaties plaatsvinden – en de economische transitie, heel belangrijk in onze veranderende provincie: werkgelegenheid, vergroening chemie, groei en innovatie en een aantrekkelijk vestigingsklimaat – om de digitalisering niet te vergeten. En wij noemen dat dan ‘Groningse kracht en trots’, ‘Groningse energie en klimaat’ en ‘Groningse economie en arbeidsmarkt’, waarbij allerwege veel steun gevraagd en verwacht mag worden van Den Haag vanuit verschillende ministeries.

Bij het schrijven van deze Algemene Beschouwing – moet ik u heel eerlijk zeggen – werd ik steeds heen en weer geslingerd tussen over wat wij in deze provincie allemaal doen en wat er gebeurd is enerzijds en grote zorgen anderzijds. En dan gaat het met name over de Groningers: want daar gaat het om. Natuurlijk ben ik trots als het gaat om zaken als het economisch beleid van aanbodgericht naar vraaggericht, waarbij de vraag van de bedrijven leidend is met een sterke focus op verduurzaming en bij de digitalisering ben ik trots op de Top Dutch-campagne, ben ik er trots op dat het Internationale Kenniscentrum voor Klimaatadaptatie in Groningen wordt gehuisvest – samen met Rotterdam –, ben ik trots op de inzet om het OV te verduurzamen en de inspanning om het aantal waterstofbussen op te hogen van twee naar 22, ben ik trots op de Fietsstrategie zoals vormgegeven door dit College enzovoort.

Maar daar staat tegenover dat ik nog niet gesproken heb over de ontwikkeling van de versterkingsoperatie. Het moge duidelijk zijn dat D66 deze ontwikkeling in de afgelopen korte tijd zeer heeft betreurd. Het zet ons keihard in de achteruit en legde een zware hypotheek op het vertrouwen van de Groningers. Het was van het grootste belang dat toezeggingen aan onze inwoners ten volle zouden worden gehonoreerd, ook al weten we dat de uitvoering veel tijd zal kosten. Het ziet ernaar uit – en ik ben voorzichtig in mijn taalgebruik nu – dat gedane toezeggingen niet eenzijdig zullen worden opgezegd. Dit onderwerp is gisteren zelfs besproken in de Ministerraad: er zal gelukkig aan de gewekte verwachtingen en aan gedane toezeggingen tegemoet worden gekomen. In heel veel gevallen zal het gesprek met de bewoner-eigenaar opnieuw worden opgepakt en hopelijk zal het lukken, het vertrouwen als het gaat om de versterkingsoperatie enigszins te herstellen. Dat er plotseling geheel andere cijfers worden genoemd als het gaat om de te versterken woningen, is een puzzel en een onderwerp voor de komende tijd. De zorgen over de versterking en tel daarbij op de minimaal twee jaar vertraging van de Ringweg – waar goede redenen voor zijn maar waar de Groningers niet blij van worden – dit naast de duidelijk scherpe verhoging van de kosten bij infrastructurele werken, waaronder spoorzone Groningen, en mijn van nature grote vrolijkheid, slaat om in serieuze zorgen. Gelukkig blijft het vertrouwen in dit College daarbij gestand.

Regelmatig krijg ik de vraag voorgelegd: Hendrik, wat moeten we de komende jaren, de komende tijd gaan veranderen? Wat moeten we anders gaan doen? De verkiezingen komen in zicht, nietwaar? Mijn antwoord is dan: wij moeten op deze ingeslagen weg, de weg met de drie genoemde transities, doorgaan en ons nog meer dan vandaag concentreren op een gedegen beleid en een excellente uitvoering. In een aantal opzichten zullen wij onszelf opnieuw moeten uitvinden als provincie. Neem als voorbeeld het aardgasloos wonen: daarvoor moet nieuw beleid komen, maar dat zal gelden voor alle drie de transities. Ooit stond ik ergens in Brabant op het toneel – ik stond vaker op het toneel, maar toen in Brabant, in het Philips Ontspanningscentrum met een volle zaal, natuurlijk –

en ik was gekleed in een trui met op mijn rug grote koeienletters 'Groningen, de energieke provincie'. Het was ergens in het jaar 1989 van de vorige eeuw, laten we zeggen zo'n dertig jaar geleden – ja zo lang, oude man. Ik stond met die boodschap 'Groningen, de energieke provincie' dus steeds met mijn rug naar de zaal: toneel technisch niet erg sterk, maar de Brabanders waren diep onder de indruk – erg functioneel. Het is zaak en ook de opgave dat te blijven, de energieke provincie, maar dan wel duurzaam, eendrachtig en samen.

Wij merken allerwege dat de energietransitie zich bevindt in een stroomversnelling, indrukwekkend als je naar de zonneparken kijkt: zeventien verleende vergunningen, twintig aanvragen waarvan zeventien in voorbereid en dertien verkenningen. Deze ontwikkeling is bijna niet meer bij te houden. En wat het zou het mooi zijn als de opbrengsten zoveel mogelijk bij onze inwoners terecht komen. We zien op dit moment een sterke groei van dorpscoöperaties: dat is ook allemaal gewenst en hard nodig, want de gaswinning wordt de komende jaren drastisch teruggebracht, op weg naar nul in 2030. Een ontwikkeling die wij Staten breed hebben gewild, wordt werkelijkheid binnen afzienbare tijd. De oplossing op termijn voor een dominant Gronings probleem waar we telkenmale mee geconfronteerd worden: de BVU. Maar zoals zo vaak leidt de oplossing van een probleem ons als vanzelf naar een volgend probleem. Wat zeg ik? Naar volgende problemen. Want wat betekent 'gasloos'? Moeten onze inwoners dan diep in hun portemonnee gaan tasten? Hoe gaan wij dat, zoals gezegd, met elkaar oplossen? En wat zal dit gaan betekenen voor de werkgelegenheid? Die duizenden banen in de gasindustrie zullen op termijn wellicht verdwijnen. Hoe compenseren wij dat? En op welke wijze halen wij de bestaande woningen, landelijk 30.000 tot 50.000 per jaar, van het gas? Allemaal vragen die makkelijker gesteld zijn dan antwoord erop gegeven. Natuurlijk stemt D66 in met het van het gas halen van het provinciehuis. De rol van de provincie is voortrekker te zijn met betrekking tot gewenste ontwikkelingen, het goede voorbeeld te geven in de hoop en de verwachting dat het goede voorbeeld ook goed zal doen volgen. Fascinerende tijden en moeilijke opgaven. Natuurlijk willen wij koploper zijn. Wij móeten koploper zijn.

De provincie werkt samen met de gemeenten en met het Rijk aan het toekomstperspectief van Groningen, het fundament van het Nationaal Programma Groningen, waarbij het Rijk dan aan zet is als het gaat om de financiering. In de krant kunnen we lezen dat in de onderhandeling tussen de minister en Shell-Exxon een miljard zal worden vrijgemaakt. De details zullen de komende tijd volgen. Fantastisch, maar we roepen het College op om vaart te maken met het creëren van perspectief voor Groningen. We kunnen daar niet te lang meer mee wachten. Natuurlijk in samenwerking met onze gemeenten en met de betrokken organisaties. Wat gaan we doen met dat miljard? Het is nogal wat. Het College heeft de regierol en zal die ook met verve moeten invullen. Een klein voorbeeld: er is een groot tekort aan technisch personeel voor de energietransitie van MBO tot WO, de werkgelegenheid moet in en door deze aangepakt worden met scholen, gemeenten en bedrijven. We hebben niet voor niets de motie van het CDA mede ondertekend. De opdracht zal GS, denk ik, in dankbaarheid aanvaarden, indachtig de drie transitieprogramma's.

Nu worden we geconfronteerd met de vraag om extra middelen – heel bescheiden. Maar desondanks is niet onbelangrijk de ontwikkeling van de groene Waterstofagenda en de ruimtelijke inpassing van grootschalige zonneweides. Het gaat om een bescheiden bijdrage van een ton voor elk van deze belangrijke ontwikkelingen.

Wij hebben de Strategische Verkenning mogen lezen met daarin nogal wat uitgaven die zonder meer als onvermijdelijk moeten worden gekwalificeerd. Veel van deze uitgaven zijn gericht op een kwalitatieve versterking van de provinciale organisatie. Dat gebeurt binnen Finance & Control, binnen ICT, binnen Communicatie, binnen de juridische sector, de groene chemie – het 'gastvrij beveiligen' schijnt helaas nodig te zijn, ik sluit mij aan bij wat de heer Knecht daarover zei. Prima deze verhoging van de kwaliteit van de organisatie.

De VOORZITTER: Ik hoor aan uw toon dat u aan het afronden bent, hè? Of niet? Uw spreektijd is namelijk op. En ik ben heel clement.

De heer SCHIJF (D66): Nou, dan zal ik alleen nog zeggen waarover ik gepraat zou hebben. Heel kort.

De VOORZITTER: Als u dat in een halve minuut kunt, is dat oké.

De heer SCHIJF (D66): Laatste zin in dit stukje: graag continue actie en scherpheid als het gaat om de kwaliteit van de organisatie – heel erg nodig. Zeker in relatie tot de grote opgaven waar de provincie voor staat, moet de kwaliteit van de organisatie een voortdurend uitgangspunt zijn.

Voorzitter, ik had nog willen spreken over het Natuurnetwerk Nederland en ik had nog graag iets willen zeggen over het prachtige initiatief Het Nieuwe Doen Groningen, waar heel veel Groningers

met dingen bezig zijn om de wereld een beetje mooier te maken. Dan sluit ik bij dezen op uw verzoek af, dank u wel.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, wij zijn heel benieuwd wat de heer Schijf had willen zeggen over het Natuurnetwerk Nederland.

De heer SCHIJF (D66): Eigenlijk helemaal niks, hoor. Dit is onderdeel van een truc, hè? Dus wij pakken de truc op.

De VOORZITTER: Het is allemaal uw eigen spreektijd, bovendien.

De heer SCHIJF (D66): Ik wilde zeggen dat wij op bezoek zijn geweest. U was daarbij, samen met de betrokken organisaties, bij het fantastische programma Eems-Dollard 2050. De groene dijk, de dubbele dijk, de vitale dijk et cetera: dat had ik willen zeggen. Maar dat gaan we niet behandelen vandaag. Het Marconiproject en de kleirijperij in Lauwersoog: allemaal heel belangrijk.

En datzelfde geldt voor de realisatie van het Natuurnetwerk dat gereed zal moeten zijn in 2027, met daarbij de uitspraak van mijn kant dat het verwerven van landbouwgrond heel erg belangrijk is ten behoeve van de natuur. Van 15 naar 35 miljoen: dat is noodzakelijk gezien het feit dat we zeer actief moeten acteren op de grondmarkt.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, daar hoor ik de heer Schijf iets zeggen wat ik wel heel interessant vind. In tegenstelling tot het CDA is D66 dus wel degelijk voorstander van het opkopen van landbouwgrond en die teruggeven aan de natuur. Heb ik dat goed begrepen?

De heer SCHIJF (D66): Dat zijn we altijd geweest – en dan binnen het programma dat ervoor staat, natuurlijk. We gaan niet alle landbouwgrond opkopen, dat gaan we niet doen. Tenminste, als het aan de heer Staghouwer ligt zeker niet.

De VOORZITTER: Ik constateer dat de heer Schijf klaar is met zijn betoog – dank u wel.

Dan hebben we nu denk ik de koffie wel verdiend. Ik schors de vergadering voor een kwartiertje.

[Schorsing] TOT HIER

De VOORZITTER: Dames en heren, democratie, en met name de jonge aanwas van de democratie, heeft aandacht nodig. Dank voor jullie geduld en het is ook in jullie belang dat dat goed gebeurt.

Ik heropen de vergadering en volgens de administratie is het woord dan aan de vertegenwoordiger van de VVD en het zou mij niet verbazen als dat mevrouw Wulfse is. Dat is het geval, zij krijgt het woord.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik sla mijn inleiding ook over.

Een Voorjaarsnota gaat over het komende jaar, over onze toekomst. En de focus van de VVD ligt op kansen voor die toekomst in onze provincie. In deze beschouwing zullen we daarvan drie aspecten behandelen: een goed samenhangend herinrichtingsplan voor Groningen, energie en werkgelegenheid en toekomst voor kinderen in Groningen.

Maar eerst even een terugblik. Ter voorbereiding van deze beschouwing heeft de VVD-fractie de eigen Algemene Beschouwing van de afgelopen drie jaren opnieuw bekeken. In de eerste Voorjaarsnota van dit College viel ons op dat de ambities hoog waren, maar er geen doorgerekende plannen waren. Een jaar later bleek er flink in de reservepotten te zijn gepeurd; de Partij van de Arbeid sprak daar toen ook opnieuw over en vroeg het College waar men naartoe ging. Loopt men wel op dezelfde route? Is er wel samenhang of zijn de coalitiepartijen allemaal apart aan de wandel en waar gaan zij eigenlijk heen? We gaven toen het College een groot struisvogelei, bedoeld om op te broeden en een samenhangende visie voor Groningen te ontwikkelen. Vorig jaar, in 2017, spraken wij onze zorgen uit over het geld voor de Westelijke Ring, onderhoud en veilig maken van de provinciale wegen én de onnodige compensatiegelden voor de steun aan Vliegveld Eelde. Die zorgen zijn er nog steeds. Complimenten gaven wij toen onder andere voor de Top Dutch-campagne, Groningen @ Work en de bouw in Blauwestad.

Bij deze Voorjaarsnota geven wij bij voorbaat aan dat we op drie punten bezwaar hebben en er niet mee instemmen. Dat is het gasloze provinciehuis, een ideologische keuze die bedrijfseconomisch niet verantwoord is, de anderhalf miljoen voor de Fietsroute Plus, omdat er naar

onze mening veel te veel in de fiets en te weinig in het onderhoud en beheer van wegen, en de bijdrage aan de waterstof bussen. Wij vinden het niet goed dat een overheid de techniek bepaalt. Het OV-Bureau kan er nog van afzien, lezen wij, en dat zouden wij natuurlijk heel mooi vinden.

Onze zorgen over de veiligheid van wegen blijven, net als de zorg om knelpunten aanvaard beleid en het naar voren halen van begrotingsruimte. Positief is de digitalisering, Chemport Europe en de andere wijze waarop er met het MKB wordt omgegaan – meerdere collega's van mij spraken daar al over – en het feit dat zichtbaar wordt dat er geld vrijgemaakt wordt voor een Nationaal Programma: dat vinden wij heel belangrijk.

Terug naar vorig jaar. We dienden met steun van 35 Statenleden een motie in om de gevraagde visie van een jaar eerder op papier te krijgen. Die motie heette 'Nieuw perspectief', motie 298 is dat. Ik roep even in herinnering waar de motie over ging. Werk goed samen aan het herinrichtingsplan voor Groningen, er werd gerefereerd aan ruimtelijke plannen, dorpsvisies en koppelkansen en het College werd opgeroepen om samen met de gemeenten en de Nationaal Coördinator een visie op die herinrichting te ontwikkelen en in overleg te gaan met het Rijk. Vlak na die motie – en vlak voor de zomer – zei de premier nog in dit huis: "Voor goede plannen is altijd geld." Een goed verstaander begreep direct dat de VVD voor het herinrichtingsplan een stevige lobby had ingezet. Op de uitvoering van de motie zitten de Staten al een jaar te wachten. Waar is het plan? Wat heeft het College hierover in overleg met het Rijk naar voren gebracht? In de antwoorden op onze vragen hierover, die wij stelden nadat de Voorjaarsnota verscheen, lezen we: *'Het College heeft geen exact beeld van de dorpsvisies. Er is geen samenhangend plan.'* Is het College überhaupt in overleg getreden met de gemeenten om die dorpsvisies samen te smelten? Om de eigen ideeën te toetsen aan de hand van die gemeenten? Heeft het College die motie uitgevoerd? Hoe dan? Waar is dat plan? Graag een antwoord van het College op deze vijf vragen.

Voor de VVD is dit een van de belangrijkste onderwerpen van deze periode. Een goede visie, goed afgestemd en met oog voor krimp, veranderingen in het energieverbruik en het nieuwe slimme wonen kunnen onze provincie enorm vooruithelpen. Het kan kracht en energie genereren, werk verschaffen en het kan ook een heel belangrijke rol spelen in het vertrouwen dat onze inwoners nodig hebben. We willen immers blijven bouwen en blijven groeien. De VVD vindt ook dat als er veel minder versterkt hoeft te worden – waar het naar uitziert – dat onze eigen grote opgaven blijven bestaan en dat we door moeten gaan met dorpsvernieuwing. Is het College dit met de VVD eens? Vindt het College ook dat dit een belangrijke taak voor ons als de provincie is? En is het College het met de VVD eens dat woningbouwcorporaties aan de bak moeten, los van de versterking?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou aan de VVD willen vragen waarop men baseert dat de versterking niet in de volle omvang hoeft plaats te vinden. Want daar zijn de meningen wel over verdeeld.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik weet niet precies wat de heer Van Kesteren 'de volle omvang' vindt. Want we hebben 150.000 gehad, we hebben 22.000 gehad. Laat ik ervan uitgaan dat met 'de volle omvang' bedoeld wordt de inschatting die de Nationaal Coördinator gemaakt heeft in eerste instantie: toen ging het om ongeveer 20.000 woningen. Nu blijkt uit een aantal rapporten en ook uit het advies van de Mijnsraad dat dat niet nodig is.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, dan wil ik de VVD vragen of zij bekend is met het feit dat er al heel veel afspraken liggen en dat er steeds maar wordt geprobeerd om die versterkingsoperatie te dwarsbomen – of in elk geval aanzienlijk terug te draaien. Terwijl heel veel rapporten en ook heel veel uitspraken zijn geweest dat er wel dégelijk nog heel veel schade is en dat gedupeerde bewoners van de gaswinning in Groningen zich ook niet gehoord voelen daarin. Breekt u daar ook een lans voor of zegt u dat u achter datgene wat heel duidelijk door de minister is ingezet?

Mevrouw WULFSE (VVD): Net als alle Statenleden in deze provincie zijn ook de Statenleden van de VVD hier om het belang van de eigen inwoners te dienen. Natuurlijk is dat onze eerste taak en niet het belang van het Rijk. Samen met u allen hebben we daar ook voor gestreden en hebben we denk ik een heel goed resultaat bereikt, waarbij nu ook vastgelegd wordt dat mensen die inderdaad een belofte hebben gekregen dat er versterkt wordt – terwijl het nu misschien niet meer nodig is – die vrije keuze krijgen en dat die versterking kan doorgaan. Dus als de beloftes vergaand zijn, dan kan dat gewoon en dat is ook gewoon vastgelegd; daar zijn we heel blij mee. Want je zult daar maar zitten af te wachten en je weet niet waar je aan toe bent. Of je bent er nog niet van overtuigd dat je huis veilig is: dan is dat gelukkig een goede mogelijkheid.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Laatste vraag. Is de VVD er ook mee bekend dat onze gedeputeerde, de heer Eikenaar, heel veel energie erin steekt om de versterkingsoperatie vlot te trekken en dat er enorm veel meningsverschil is tussen provincie en het Rijk? Waar neigt u naar? Gaat u achter dit College door te zeggen dat u dit College ten volle steunt om voor de Groningers te bereiken dat die versterking ook in volle omvang uitgevoerd gaat worden? Of zegt u: nee, die nuance die de minister aanbrengt, moeten we respecteren? Dus het is het een of het ander: dat vraag ik u.

Mevrouw WULFSE (VVD): Zo heel zwart-wit als de heer Van Kesteren het namens de PVV voorstelt, ligt het natuurlijk niet. We hebben ook zelfs gehoord van een aantal coalitiepartijen hier die zeggen dat er een overeenkomst is tussen het Rijk en de regio. Dus die lijn is één lijn geworden en daar zijn wij heel erg blij mee. Dus daarmee steunen wij het College – zo simpel is het.

Ons tweede punt is economie en werkgelegenheid. De toekomst: dat is waar het over gaat en dat is ook ons focuspunt. Een toekomst met vergroening, slimme oplossingen, ondernemerschap, nieuwe werkgelegenheid en digitalisering. Het College spreekt in het kader van de afbouw van de gaswinning over het verloren gaan van banen – dat staat in de Voorjaarsnota –, een zorgelijke ontwikkeling natuurlijk. Heeft het College in beeld om hoeveel banen dit gaat? En dan bedoelen we dat redelijk precies en misschien in de tijd. Als dat te veel gevraagd is of te snel, gezien de afbouwplannen, kunt u daar dan een schriftelijk overzicht van maken dat wij in september kunnen ontvangen? zo vragen wij het College. Graag een antwoord van het College hierop.

De VVD vindt werkgelegenheid vanzelfsprekend heel belangrijk. De energietransitie geeft ons mogelijkheden: daarvan zijn we overtuigd en we zullen alles op alles moeten zetten om onze regionale economie verder te versterken. We zien dat wat betreft een andere werkwijze en goede stappen van dit College, maar we denken dat er nog meer stappen gezet kunnen worden. Daarbij hebben we onder andere wind op zee in het vizier en daartoe dienen we de volgende motie in, samen met het CDA en GroenLinks, en wij zien hierin het beschermen van de bevolking én de stimulans voor meer werk.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 385 met als titel 'Pak de koppositie in de energietransitie!', ingediend door de fractie van de VVD, mede namens de fracties van het CDA en GroenLinks:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- de provincie Groningen zeer gemotiveerd is om de vergroening van de industrie en energiesector kracht bij te zetten;
- de koers goed is en dat er wat de provincie betreft wel een tandje bij kan;

Overwegende dat

- het overleg aan de klimaat- en industrietafels hét moment is om de inzet van de provincie Groningen duidelijk te maken;
- er op de Noordzee boven de Wadden voldoende ruimte is voor meer wind op zee;
- er ook opslagcapaciteit voor waterstof nodig is;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. aan de klimaat- en industrietafels sterk in te zetten op het in tijd versneld naar voren halen van genoemde beide onderdelen, wind op zee en opslagcapaciteit voor waterstof, en Groningen op deze wijze koploper in de energiesector te maken;

En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw WULFSE (VVD): Dan zijn we bij het derde en laatste punt, de digitale toekomst in Groningen. En om te beginnen de volgende motie die voor zichzelf spreekt.

De VOORZITTER: Zal ik de heer Schijf eerst een vraag laten stellen voor ik die motie voorlees? De heer Schijf.

De heer SCHIJF (D66): Mevrouw Wulfse, ik begrijp iets niet, maar u kunt dat waarschijnlijk zeer goed uitleggen. U zegt dat u tegen het gasloos maken van dit provinciehuis bent, dat u tegen 22 waterstofbussen bent, maar ook dat u groot voorstander bent van de energietransitie met een sterke nadruk op waterstof. U moet dat even voor mij rijmen met elkaar.

Mevrouw WULFSE (VVD): Graag. Allereerst heb ik niet gezegd dat wij voorstander zijn van de energietransitie met een grote blik op waterstof: dat hebt u mij niet horen zeggen. De VVD vindt dat er verschillende technieken nodig zijn en verschillende energievormen om in de toekomst op een goede

manier met hernieuwbare energie om te gaan. En wij vinden niet dat je daarin als overheid moet zeggen dat de mensen een bepaalde techniek moeten gebruiken, bijvoorbeeld waterstof en elektrische bussen. Dus wij willen daar niet een aanwijzing in geven, dat vinden wij niet goed. Het moet wel verantwoord zijn. En wat het gasloze provinciehuis betreft: er staat in de Voorjaarsnota dat dit een ideologische keuze is en dat het bedrijfseconomisch niet verantwoord is. Wij vinden dat keuzes op lange termijn, echt duurzame keuzes, economisch verantwoord moeten zijn. Anders zijn ze niet duurzaam, want dan gaat het land failliet. Dat is het verschil. Maar dat betekent niet dat wij tegen waterstof zijn of tegen opslagcapaciteit van waterstof: nee, sterker nog, wij denken dat we daar een heel belangrijke rol in kunnen spelen.

De heer SCHIJF (D66): Ja, ik probeer dat met elkaar allemaal te verbinden. Maar dan is mijn vraag ook aan u: vindt u niet dat de rol van de overheid – in dit geval de rol van de provincie – in de richting van innovatie, vernieuwing et cetera, een heel belangrijke is en dat die gevolgd kan worden daarna door bedrijven en individuen? Met ander woorden: wij hebben als provincie ook een voorbeeldfunctie. Maar u schuift dat weg. U zegt: laat een ander dat maar doen, ik heb een motie hier dat een ander dat moet doen, dan gaan we naar wind op zee, maar de dingen die wij in eigen huis kunnen doen, laat u onverlet en onbenut.

Mevrouw WULFSE (VVD): D66 slaat precies de spijker op de kop. Als je een voorbeeldfunctie hebt, moet je ook zorgen dat het bedrijfseconomisch verantwoord is. Want anders heb je de voorbeeldfunctie dat je provincie of land failliet gaat.

De heer SCHIJF (D66): Dank u wel voor het antwoord. Die spijker zie ik niet, moet ik u eerlijk zeggen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou wel eens iets willen vragen aan de VVD. Er is net een Klimaatwet doorgekomen en dat is een zeer linkse wet. Die wet heeft enorm veel consequenties voor onze provincie, verre van bedrijfseconomisch verantwoord. Geeft u daar eens een reactie op, want daar dient u zich wel straks aan te conformeren als Provinciale Staten, wellicht in het provinciebestuur. Dan komt u nog weleens in een spagaat terecht als u het hebt over bedrijfseconomisch verantwoord. Het spreekt me heel erg aan, hoor, hoe u tegen die duurzaamheid aankijkt. Want dat vind ik ook. Alleen, in de provincie, met deze linkse Klimaatwet, zal daar weinig van terecht komen, ben ik bang.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, het is op zich aardig om hier een discussie te voeren alsof we in de Tweede Kamer zitten, maar dat is natuurlijk een heel rare kromming die de PVV hier maakt. De VVD in Provinciale Staten van Groningen blijft ook bij deze lijn, dat het bedrijfseconomisch verantwoord moet zijn. Dus ook de keuzes die mensen moeten maken, moeten keuzes zijn die betaalbaar en haalbaar en ook betrouwbaar. We hebben ons online onderzoek gehad over dat aardgasloos wonen: daarin kon de PVV, net als de VVD, lezen hoeveel zorgen mensen zich maken over het betalen. Dus de VVD zal er ook geen voorstander van zijn dat er nu voorgesteld wordt aan inwoners dat zij nu een waterpomp en dat soort zaken moeten kopen. Daar zijn wij geen voorstander van. Het moet wel haalbaar, betaalbaar en betrouwbaar blijven in alle opzichten. En in hoeverre wij ons daarop aanpassen, zien wij tegen die tijd wel weer, maar dit is ons uitgangspunt en dat zal het ook blijven. Bovendien ligt er helemaal nog niets in Den Haag vast over hoe die wet ingevuld wordt, er zijn wat grote contouren gemaakt.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, dan wil ik er toch nog op wijzen dat ik hier niet over de Haagse politiek heb, ik heb het over het uitvloeisel van die Klimaatwet op provinciaal beleid. En dat betekent dat heel Groningen van het gas af moet. Dan kunt u zeggen dat dat betaalbaar moet zijn en we daar eerst naar gaan kijken: u ontkomt er niet aan. Bent u dat met mij eens? Of zegt u dat u daarvoor gaat liggen?

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik ben het al helemaal niet met de PVV eens dat heel Groningen van het gas af moet. Daar is de VVD het niet mee eens. Groningen wil van het Gróninger gas af: dit is heel wat anders. We gaan een stikstoffabriek bouwen, we hebben een gasrotonde, er wordt nu al meer gas uit Rusland geïmporteerd. Is de PVV ervan op de hoogte dat er bijvoorbeeld afgelopen jaar 40 bcm per jaar aan gas is verbruikt? De PVV denkt toch niet dat we dat binnen twee, drie jaar allemaal van het gas af zijn? Dat is een illusie en dat is een denkbeeld dat u projecteert op de lijn van de VVD, maar het is een verkeerd denkbeeld.

De heer KNEGT (CDA): De stelling van mevrouw Wulfse is dat een overheidsinvestering dus per definitie moet renderen?

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, het CDA verdraait dit ook weer op fantastische wijze. Wij vinden – nogmaals, ik zal het wat preciezer zeggen want het roept meer vragen op dan mij lief is, zal ik maar zeggen – dat als er fundamentele keuzes gemaakt moeten worden, het bedrijfsleven voorop moet lopen met die keuzes. Dus dat zaken uiteindelijk bedrijfseconomisch moeten uitkunnen. Een overheid kan soms een subsidie verstrekken of in aanvang iets doen. Wij vinden dat een gasloos provinciehuis, dat überhaupt alleen maar een ideologische keuze en bedrijfseconomisch niet uit kan, een heel slecht voorbeeld. En bij de waterstofbussen vinden wij het te veel van het goede.

De heer KNEGT (CDA): Vindt de VVD dan niet dat hiermee een signaal vanuit het provinciebestuur richting de Groningse burgers dat wij inzetten op die energietransitie, wij dat belangrijk vinden en per saldo het ons, cru gezegd, even niet uitmaakt wat het kost, maar dat dit is wat wij willen. Dat is toch ook visie? Of zit de VVD daar anders in?

Mevrouw WULFSE (VVD): De VVD zit daar heel anders in, want dat is een heel socialistische insteek, dat het niet uitmaakt wat het kost. En zo denken wij daar niet over.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, ik zit nu toch best wel een beetje op één lijn met de heer Knegt van het CDA – dat wil ik toch wel even naar voren brengen. Ik ben het met hem eens dat het kortzichtig is om het gasloos maken van het provinciehuis alleen maar te beschouwen op de financiële merites, zeker als je meeneemt dat de klimaatkosten natuurlijk enorm hoog gaan worden. En het kostenplaatje dat mevrouw Wulfse hanteert, lijkt uit te gaan van de zeer korte termijn. Volgens mij heeft zij daar niet de zeespiegelstijging bijvoorbeeld bij meegenomen, of de kosten die de landbouw zal moeten maken als het hier nog warmer wordt en we op een andere manier voedsel zullen moeten produceren, omdat er onder meer insecten verdwijnen en dergelijke. Is mevrouw Wulfse het met mij eens dat het veranderende klimaat zeer veel kosten met zich mee zal brengen en dat daarom puur en alleen nu naar het bedrijfseconomische plaatje kijken van het gasloos van het provinciehuis kortzichtig is?

Mevrouw WULFSE (VVD): Het antwoord ligt voor de hand: dat is de VVD het niet eens met de Partij voor de Dieren en wij baseren ons op cijfers die in de Voorjaarsnota staan en die ons eigen College ons heeft gegeven. Daar staat letterlijk dat dit niet bedrijfseconomisch ingegeven is, maar het een ideologische keuze is. We hebben daar zelfs nog twee hele mails over gehad met een nadere precisering. Dus wij baseren ons op de gegevens die het College ons aanreikt en dat is voor ons voldoende.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, wij begrijpen dat en het is ook mooi dat mevrouw Wulfse gewoon toegeeft dat zij niet verder kijkt dan de grenzen van het provinciehuis en haar e-mailbox. Maar het is toch een feit dat de provincie Groningen in een land ligt dat beneden de zeespiegel ligt en waarop wereldwijde, mondiale klimaatprocessen van toepassing zijn. Dus toch voor de laatste keer zou ik willen vragen aan mevrouw Wulfse: bent u het met mij eens dat het gebruik van fossiele brandstoffen beëindigd moet worden, niet vanuit het oogpunt van kortzichtige kostenplaatjes maar omwille van het grotere klimaatverhaal – onder andere?

Mevrouw WULFSE (VVD): Nee.

De heer NOLLES (GroenLinks): Mevrouw Wulfse laat zich ontvallen dat we in Groningen helemaal niet van het gas af hoeven: we bouwen een gasrotonde, we bouwen een stikstoffabriek. Maar hoe laat zij dat rijmen met uiteindelijk de Klimaatwet? Ziet zij de gasrotonde en de stikstoffabriek niet als een heel tijdelijke oplossing?

Mevrouw WULFSE (VVD): De tijd zal leren hoelang dat ‘tijdelijk’ is. Ik zou GroenLinks het volgende voor willen houden: als wij een eenzijdige CO₂-beprijzing krijgen hier, dan betekent dat heel wat voor de kosten van de energiecentrales. Is GroenLinks ervan op de hoogte dat we dan als eerste de gascentrales uitschakelen en de kolencentrales aangaan? Dat is een ongewenst beeld. Misschien kunt u daar uw visie op geven.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, u geeft aan dat het een tijdelijk verhaal is, maar we nog niet van het gas af hoeven. Dus dit is ook een tijdelijke stelling, mag ik aannemen?

Mevrouw WULFSE (VVD): De tijd zal leren hoelang dat duurt. Maar de VVD is ervan overtuigd dat we in Nederland nog lang niet van het gas af zijn. Maar we hopen natuurlijk wel van het Groninger gas en daar ziet het naar uit: dat is voor ons veel belangrijker.

De heer NOLLES (GroenLinks): En in de Klimaatwet staan klimaatdoelstellingen en die onderschrijft u?

Mevrouw WULFSE (VVD): Die klimaatdoelstellingen onderschrijven wij. Maar de route ernaartoe is op verschillende wegen te bewandelen.

De heer VISSER (PvdA): Ik werd wat getriggerd door de uitspraak van mevrouw Wulfse over het bestedingsgedrag van socialisten en ik trek me dat ook als sociaaldemocraat wel aan. Ik zou mevrouw Wulfse willen vragen of zij zich het politieke lot van de VVD-minister Gijs van Aardenne nog herinnert, die maar niet kon ophouden, miljoenen te pompen in het bijna failliete Rijn-Schelde-Verolme – wat blijkbaar ook ongelimiteerd kon. Met andere woorden: voordat mevrouw Wulfse dit soort uitspraken doet, zou ze af en toe wat meer naar de geschiedenis moeten kijken.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik ga verder met mijn betoog. O nee, de voorzitter zou onze tweede motie nog voorlezen.

De VOORZITTER: Dat is inderdaad heel goed. Ik zou het ook in alle drukte ook vergeten zijn. Er is zojuist voor het interruptiedebat een motie ingediend en die ga ik nu voorlezen, met nummer 386 met als titel 'Maak Groningen Digitaal Top!', ingediend door de fractie van de VVD:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Constaterende dat

- de provincie Groningen superveel gave, innovatieve en toonaangevende bedrijven heeft;
- digitalisering een van de economische speerpunten van de provincie is;
- het bedrijfsleven, overheden en onderwijsinstellingen hun enthousiasme en steun hebben uitgesproken om de Digitale Top naar Groningen te halen;

Overwegende dat

- het kabinet in juni 2018 de strategie 'Nederland Digitaal' gepresenteerd heeft;
- het doel van deze strategie is om Nederland te ontwikkelen tot dé digitale koploper van Europa;
- het kabinet hier jaarlijks een Digitale Top voor wil organiseren;

Dragen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. alles op alles te zetten om de eerste Digitale Top in 2019 in Groningen te laten organiseren;

En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw WULFSE (VVD): Digitalisering is ook voor onze regionale economie van groot belang: meerdere partijen hebben daar al over gesproken. En degenen die dat digitale weer wat vorm gaan geven, moeten daartoe goed opgeleid worden. Wij denken dat we een enorme kans kunnen hebben door bijvoorbeeld in ons Nationaal Programma een lans te breken voor Groningse kinderen. Als zij kunnen programmeren en hun weg online goed weten te vinden, zullen ze beter klaar zijn voor de toekomst.

De heer KNEGT (CDA): Sympathieke motie: wij hebben ook een betoog over digitalisering gehouden. Wat kost dat, mevrouw Wulfse, die digitale top?

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik heb daar geen precies kostenplaatje bij.

De heer KNEGT (CDA): Moet dat rendabel zijn, mevrouw Wulfse?

Mevrouw WULFSE (VVD): Als elke bijeenkomst rendabel moet zijn, dan is dat iets heel anders dan investeren in de techniek. Ja, wij zien dat op een andere manier. Je zou ook kunnen zeggen: zijn wij rendabel hier? Wij hebben elke maand hier een bijeenkomst: is dat rendabel? Dat is natuurlijk een heel andere orde van dingen. Het gaat ons om het beoordelen van technieken en wat het bedrijfsleven daarvoor kan doen.

En over het programmeren: misschien zijn er meerdere wegen die ernaartoe leiden. Ik rond het hele betoog af namens mijn fractie met een motie die daartoe kan leiden.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ik ga voorlezen, met nummer 387 met als titel 'Groningen programmeert de toekomst', ingediend door de fractie van de VVD:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Constaterende dat

- voor de huidige en toekomstige arbeidsmarkt programmeren een belangrijke vaardigheid is;
- er een begin is gemaakt met leren programmeren op basisscholen in de provincie;
- programmeren alle Groningse kinderen een voorsprong kan geven op de arbeidsmarkt;
- het College het belang daarvan inziet en recent een bijdrage heeft toegezegd aan een van de programma's;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. in de *slipstream* van het binnenhalen van de digitale top naar mogelijkheden en middelen te zoeken, om alle Groningse kinderen te leren programmeren;
2. daarbij samenwerking te zoeken en overleg te plegen met Google, IBM, de Noordelijke Online Ondernemers, VNO-NCW, de kennisinstellingen én zo nodig het Rijk, in het kader van het Nationaal Programma voor de toekomst van Groningen om dit streven te realiseren;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Voorzitter, collega's, ook onze fractie heeft 600 seconden de gelegenheid gekregen om de Algemene Beschouwingen kenbaar te maken. 600 seconden, oftewel tien minuten, kunnen lang zijn. Hebt u enig idee hoeveel 1.588 seconden is? Bijna 26,5 minuut. 5.000 seconden? Één uur en 23 minuten. Getallen, cijfers: u weet allemaal waar ik het over heb als ik 1.588 en 5.000 noem. De media staan er bol van en de politiek is er vol van. Maar wat is de beleving achter deze cijfers? Zijn wij ons hier wel voldoende van bewust? Achter deze getallen zitten mensen van vlees en bloed, die wonen en leven in onze provincie, ons *pronkjewail*, die trouwen en rouwen, die werken en rusten, die plannen hebben voor vandaag en verwachtingen voor de dag van morgen.

Een belangrijke *drive* voor bestuurders van de ChristenUnie is een Bijbelse opdracht: 'Heb uw naaste lief als u zelf.' En dat mogen wij ons telkens voorhouden als een spiegel. We stellen ons ook de vraag: wie is mijn naaste? En voldoen wij ook inderdaad daaraan? Vandaag mag ik voor en namens bijna 584.000 bewoners van de provincie besluiten nemen over de toekomst. Dat is een voorrecht. Het is een genoegen om deel te mogen nemen aan besluitvorming hier in deze Staten, maar met een oog voor de mensen achter de cijfers, met telkens de vraag in het achterhoofd: wie is mijn naaste?

Ik zou bijna zeggen: terug naar de realiteit. Laten we dan direct maar naar het puntje mobiliteit gaan. Dit is inderdaad een behoorlijk rekendossier: allerlei cijfers komen voorbij en we hebben een aantal heel uitdagende projecten de komende jaren. Wij moeten in de uitvoering – dat is al een paar keer eerder genoemd – nauwkeurig tijd en middelen monitoren. Speciale aandacht wil ik vragen voor de spoorverbinding Stadskanaal-Veendam, zoals u ook zonet al op het filmpje hebt gezien. In juni 2007 kondigde gedeputeerde Henk Bleker – u kent hem wel: dat is de echtgenote van Barbara Rijlaars – toen aan, de spoorwegverbinding Groningen-Veendam in 2010 te herstellen en Veendam-Stadskanaal in 2015. Inmiddels zijn wij elf jaar verder en Groningen-Veendam is sinds 2011 alweer een feit en wij verwachten deze periode nog een realisatiebesluit te kunnen nemen over het deel Veendam-Stadskanaal. Maar we horen in onze beleving even te weinig. De vraag aan GS is wanneer we het besluit kunnen nemen en wanneer Stadskanaal weer worden bereikt per spoor – en dan bedoel ik even niet met de STAR?

Het tweede: het trajectabonnement. In Groningen, Friesland en Drenthe staat in een drietal coalitieakkoorden het trajectabonnement. Stel, je woont in Smeerling, je werkt in Kloosterburen en je wilt met het OV van Smeerling naar Kloosterburen. Dan neem je eerst de bus naar Winschoten, vervolgens de trein naar Groningen, daarna de trein naar Winsum en vervolgens de bus naar Kloosterburen. Drie keer inchecken, drie keer uitchecken, twintig dagen per maand, tweehonderd keer per jaar. Ik had dit als voorbeeld gemaakt en toen dacht ik: ik ga verhuizen naar Kloosterburen. Wij hebben ons ingezet voor het noordelijke trajectabonnement. Dit abonnement zou het mogelijk moeten maken om met één kaart in de noordelijke drie provincies te kunnen reizen. Helaas is deze kaart nog steeds niet verkrijgbaar. Wat doet GS om deze ambitie nog waar te maken in deze periode?

Ik ontkom er niet aan, maar u zult ook van mij en de ChristenUnie verwachten dat wij er goed hoog in het vaandel hebben staan. De provincie heeft zich daar ook sterk voor gemaakt en we zien nu ook dat er een synergie plaatsvindt. Een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in Midden-Groningen: de nieuwe organisatie Marketing Midden-Groningen koppelt erfgoed en toerisme aan elkaar en tweemaal per maand kun je diverse musea, ateliers en kerken openen vanuit een bepaalde route. En ontwikkelingen als deze laten zien dat het huidige provinciale beleid, waaronder natuurlijk de

ontwikkeling en vervolgens implementatie en doorontwikkeling van de Erfgoedmonitor, nu al zijn vruchten afwerpt.

Energie. Het aantal zonneparken in percentage duurzaam opgewekte energie neemt toe. Zoals bekend steunen wij de opwekking van duurzame energie, maar wij moeten wel scherp letten op de gevolgen die zij heeft voor het landschap én voor het gebruik van landbouwgrond. Wij kunnen de omschakeling naar hernieuwbare energiebronnen alleen maar samen met de bewoners tot stand brengen.

Ik heb een kopje hier staan: 'Samenleving mijnbouw'. Zoals ik al aangaf in de inleiding: wie is mijn naaste? Het afgelopen jaar hebben wij in het mijnbouwdossier verschillende rapporten gezien die zijn verschenen over de geestelijke gezondheid van bewoners in het belevingsgebied. Welke psychologische scheuren en schade worden opgelopen? Wat is de impact op het dagelijkse leven? Zowel de Kinderombudsvrouw, Tom Postmus van de RuG en de GGD hebben hier rapporten over uitgebracht. Heel recent, gisteren, heeft minister Wiebes de Stichting Solidair Groningen ten behoeve van de geestelijke verzorging in het aardbevingsgebied een structurele subsidie verleend. Dit is relatief nieuw, dus ik noem u even de organisaties die daar nog weer achter zitten en daardoor worden gesubsidieerd: het Platform Kerk en Aardbeving, Provinciale Raad van Kerken van Groningen en Drenthe, het Humanistisch Verbond, Bisdom Groningen-Leeuwarden, de Protestantse Gemeente in Groningen en het wordt uitgevoerd dus door Solidair Groningen – zoals aangegeven. De eerste aanzet is gegeven. Een subsidie van provincie en gemeenten is echter nog nodig om de doelstellingen én de inwoners hier te bereiken. Wij roepen het College dan ook op in het kader van vigerend beleid rondom de aardbevingsproblematiek welwillend deze komende aanvraag te bekijken.

Als naasten zijn wij allemaal woonachtig en werkzaam in een coöperatiemaatschappij. Een samenwerkingsmaatschappij waarin mensen hun talenten inbrengen en daarvan wederzijds profiteren. Als fractie zijn we de afgelopen jaren op werkbezoek geweest en we hebben verschillende inwoners gesproken die het initiatief hebben genomen om de eigen leefomgeving mooier, socialer en meer betrokken te maken. Soms met een beetje hulp van de provincie door middel van de provinciale Regeling Bewonersinitiatieven uit het programma Leefbaarheid. Wat onze fractie betreft blijven we deze initiatieven ondersteunen en dit is ook een mooi voorbeeld van 'zorgen voor je naaste'.

Een mooi bruggetje naar mijn laatste punt. Ik kom echter niet tot het laatste punt voordat ik een motie in heb gediend met als korte inleiding: 'Heb uw naaste lief als u zelf'. Zoals wellicht bekend is door middel van een amendement subsidie verleend aan de Voedselbank voor de jaren 2016, 2017 en 2018. 2019 werd hierin niet genoemd en deze omissie wensen wij, en een aantal partijen hier in de Staten met ons, ongedaan te maken en te herstellen door middel van deze motie.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, ik hoor meneer Steenbergen mooie woorden spreken: 'heb uw naaste lief en heb ook voor de mensen achter de cijfers'. Dat zijn woorden die wij zeer kunnen waarderen. Met 'naasten': wie bedoelt u daar exact mee? In de loop van de geschiedenis zijn binnen onze morele cirkel, waarin wij wetten en regels opstellen voor de onderlinge omgang, verschillende groepen opgenomen: vrouwen, slaven, kinderen. Volgens velen, onder wie de Partij voor de Dieren, horen daar ook de dieren ook bij te worden opgenomen: die zullen we ook moeten behandelen volgens bepaalde normen en waarden. Wat is uw visie daarop? Zijn dieren ook uw naasten of beperkt u zich meer tot de mens?

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Ja, de laatste vraag is concreet. Want ik wou eigenlijk beginnen met de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan – de meesten kennen hem hier wel. En dan weet u wie de naaste is. Maar dieren, dat is een ander verhaal: die vallen onder het kopje 'rentmeesterschap'. Een dier is niet mijn naaste, een dier is niet gelijkgesteld met de mens. Maar het valt onder het kopje 'rentmeesterschap' en daar mag u ons op afrekenen. Maar dit is een heel andere verhouding dan wij mensen onderling.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, een in principe mooi antwoord volgens mij. Niet dat we het ermee eens zijn, maar ik kan me er op zich wel in verplaatsen vanuit het perspectief van de ChristenUnie. Ja, ChristenUnie en rentmeesterschap: daar valt natuurlijk voor ons wel wat op af te dingen als we kijken naar de huidige praktijken en alle gevolgen daarvan in de landbouw: achteruit hollende biodiversiteit, steeds slechter wordende bodemvruchtbaarheid. Wat is dan de visie van de ChristenUnie op de combinatie van de huidige landbouw en rentmeesterschap?

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Nou, het is een combinatie. Want er zijn natuurlijk verschillende factoren en ik zou bijna ons verkiezingsprogramma dan daarover moeten oplezen, maar er zijn verschillende factoren die uiteindelijk leiden tot een beleid. Ik begrijp uw pleidooi altijd over

intensieve landbouw. Alleen, aan de andere kant hebben we familiebedrijven: mensen die daarvan leven en die daarmee leven. We hebben natuurlijk ook nog de consument. En dan kiezen wij ervoor om mensen te stimuleren voor het Beter Leven-keurmerk bijvoorbeeld bij een intensieve veehouderij en u kiest ervoor – dat hebt u zojuist ook al bij een eerdere debatje aangekondigd – om die te stoppen. Ja, dat zijn inderdaad twee verschillende visies. Wij zijn het niet met elkaar eens, maar ik denk dat de natuur de ChristenUnie wel zo aan het hart gaat dat we ook daar oog voor hebben. Alleen, niet alleen: de *scope* is breder, je moet alle belangen in de volle breedte bezien. En bij het compliment over het rentmeesterschap kijk ik even naar mijn vrienden van het CDA, want dit heb ik een beetje gejat.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, een laatste vraag aan de heer Steenbergen. Ik vind het interessant dat u begint over familiebedrijven die u wilt behouden. Want juist de huidige gang van zaken in de landbouw – de voortgaande intensivering, *the race to the bottom*, de macht van de supermarkten, de steeds lager wordende prijzen van voedsel in verhouding tot andere producten – de leidt ertoe dat gezinsbedrijven steeds meer het slachtoffer zijn van de huidige markt. Bent u het met mij eens dat als gezinsbedrijven daadwerkelijk uw ding is, u dan meer zou moeten gaan voor kwaliteit van producten en écht voor gezinsbedrijven en kleinschaligheid en dat u meer zou moeten ingrijpen dan alleen zeggen: nou, met het Beter Leven-keurmerk kunnen we intensieve veehouderij nog wel een beetje goed praten in het kader van rentmeesterschap en werkgelegenheid?

De VOORZITTER: Wat mij opvalt, mevrouw De Wrede, is dat uw interrupties steeds meer veel betoog zijn en weinig vraag. Mag ik daarvoor verwijzen naar uw eerste termijn? De heer Steenbergen.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Ja, mevrouw De Wrede nodigt mij ook uit tot een heel lang antwoord. Maar misschien is het, als we de hele veeteelt en landbouw in Groningen bekijken, even goed om het volgende aan te stippen. 80 tot 85 procent daarvan zijn familiebedrijven en dat zijn familiebedrijven met 100 tot 120 koeien in het geval van veeteelt. En waar u het vaak over hebt – en waar wij ons aan ergeren met z'n allen – zijn inderdaad die bedrijven die megastallen hebben in de intensieve veehouderij. Maar de grootste groep boeren heeft oog voor de natuur, heeft oog voor zwaluwen – zoals ik die even voorbij hoorde komen op de radio afgelopen week. Maar het is goed dat wij met de uitvoering bezig zijn, maar het is ook goed om te bezien waar we het over hebben. Nogmaals: 85 procent van de landbouw en veeteelt hier betreft mensen met hart voor de natuur, met hart voor hun bedrijf en dat zijn familiebedrijven. En die uitzondering, die 15 procent zowel aan de biologische kant – de positieve uitzonderingen – als die megabedrijven aan die andere kant – de negatieve uitzonderingen – zetten ons op scherp. Maar daartussenin is er nog een wereld te winnen.

De VOORZITTER: Ik heb de indruk dat deze kwestie wel goed uitgebeend is nu – om een misplaatste metafoor te gebruiken. En ik zou de heer Steenbergen willen uitnodigen om zijn betoog voort te zetten of een motie in te dienen, want daar dreigde hij ook mee.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Ja, en daarna heb ik nog een afsluitend zinnetje.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 388 met als titel 'Ondersteuning transportkosten Voedselbanken Groningen', ingediend door de fractie van de ChristenUnie, mede namens de fracties van het CDA, de Partij voor de Dieren en de SP:
'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constateernde dat

- de Voedselbanken in onze provincie sinds 1 juni 2018 een eigen distributiecentrum hebben en door toename van het aantal cliënten meer voedsel, ook van buiten onze provincie, zelf moeten verwerven;
- de Voedselbanken veel vaker – vaak dagelijks, behalve op zondagen – langs steeds meer supermarkten gaan rijden om voedsel te verwerven, waarvoor verspilling nog krachtiger te lijf wordt gegaan;
- de Voedselbanken in onze provincie hun organisatie gaan aanpassen aan de veranderende omstandigheden om:
 1. een wekelijkse uitgifte aan alle cliënten te realiseren (is nu nog niet overal gerealiseerd);
 2. ten minste 15 tot 20 producten binnen de nieuwe Schijf van Vijf te leveren;
 3. op alle wekelijkse dagen open te zijn en zo een deel van het voedsel snel uit te kunnen geven;

4. de onderlinge samenwerking tussen de Voedselbanken in onze provincie te optimaliseren waaronder onderlinge uitwisseling van producten, als doelstellingen lokaal niet behaald kunnen worden;

- deze omstandigheden bijdragen aan meer vervoersbewegingen;
- hierdoor de kosten voor transport aanzienlijk omhoog gaan;

Overwegende dat

- ondanks een aantrekkende economie en een dalende werkloosheid de verwachting is dat het aantal Voedselbankcliënten vooralsnog zal toenemen in de werkgebieden van de Voedselbanken Midden-Groningen, Oldambt, Veendam en de stad Groningen;
- door een tijdelijke bijdrage er substantieel bij wordt gedragen aan de vermindering van voedselverspilling;
- een evenwichtigere verdeling van voedselproducten binnen alle Voedselbanken in onze provincie direct bijdraagt aan de versterking van de onderlinge samenwerking tussen de Voedselbanken in de provincie Groningen: de Voedselbanken zijn dan beter in staat om grotere hoeveelheden groenten en fruit binnen te halen van buiten onze provincie en dit alles betekent voor de cliënten van de Voedselbanken in onze provincie dat ze meer en gezondere voedselproducten krijgen aangeboden;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. bij de Begroting van 2019, evenals 2016 tot en met 2018, een substantieel bedrag te reserveren voor alle negen Voedselbanken ten behoeve van de exploitatie hun distributiecentrum;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer ENGELKENS (PvdA): Ik heb de motie nog niet ondertekend, vandaar dus twee vragen aan de ChristenUnie. Ten eerste: wat verstaat u onder 'een substantieel bedrag'. Is dat 1.000 euro? 10.000 euro? Een tientje? 20.000 euro? Daar ben ik eigenlijk wel benieuwd naar.

En punt twee: omdat u de motie gezamenlijk indient met 'uw vrienden van het CDA'; bij het indienen van onze motie om overerfbare armoede te bestrijden, werd tegen mij gevraagd: Ja, hoe kun je het beste armoede bestrijden? Dat gaat toch via werk? Ja, natuurlijk gaat dat via werk, maar het zou ook via andere wegen kunnen. Waarom komt het CDA dus eigenlijk – ik vraag het aan de ChristenUnie, maar eigenlijk ook indirect aan het CDA, want die had een motie die eigenlijk een beetje in dezelfde lijn ligt als die van ons – met deze motie?

De VOORZITTER: Ik denk dat de heer Steenbergen alleen de vragen voor de ChristenUnie kan beantwoorden.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): 'Substantieel bedrag': als u het oude amendement er nog even bij pakt. Ik heb het nog wel ergens, maar uit het hoofd was dat iets van 30.000 euro. De totale kosten – het is maar de vraag welke extra kosten er nog bijkomen – van het distributiecentrum zijn drie ton. Het probleem is dat wij wel hebben gekeken naar potjes links en recht en wat gevonden. Maar op dit moment heeft het College informeel toegezegd dat men wel op zich wil gaan naar middelen. Dus ja, wat is 'substantieel bedrag'? Het was 30.000 euro, ik hoop dat wij een heel eind in de goede richting gaan komen.

De heer ENGELKENS (PvdA): Is de ChristenUnie het dan met mij eens dat je armoede op verschillende manieren kunt bestrijden?

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Als ik nu 'ja' zeg, dan komt u met een vervolgvraag. Ja. O, geen vervolgvraag.

De VOORZITTER: Dat is een mooi bondig antwoord. U had nog een slotzin, zei u.

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): O ja, klopt!

Voorzitter, wij stemmen in met deze Voorjaarsnota. En achter deze cijfers – ik val nu in herhaling maar dat is weleens goed – zitten mensen van vlees en bloed, die trouwen en rouwen, die werken en rusten, die plannen hebben voor vandaag en verwachtingen voor morgen. Wie is mijn naaste?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Mijn Algemene Beschouwing zal vergezeld gaan van een vijftal enórm sympathieke moties. Steunen zal betekenen dat u over een aantal jaren zal worden bevestigd in de juiste keuzes – maar dit even terzijde.

De afgelopen jaren is de PVV regelmatig bevestigd in haar gelijk en is gebleken dat we de juiste weg hebben bewandeld in Provinciale Staten van Groningen. Of het nu gaat over de nu al uit de pan rijzende exploitatietekorten van het Groninger Forum, de uiteindelijk omarmde PVV-oplossingen in het gasdossier – uitkoopregeling, adequate schadeafhandeling, omgekeerde bewijslast, plaatsing van tiltmeters, gasimport in plaats van windmolengekte, loslaten van de contourenkaart en zo kan ik nog wel even doorgaan –, de energietransitie en de malaise vanwege die ‘dekselse’ Aanpak Ring-Zuid. Tijd voor de eerste twee moties uit een serie van vijf.

De VOORZITTER: Dat wordt hard weken voor de voorzitter, begrijp ik. Maar de heer Knecht heeft eerst een vraag.

De heer KNECHT (CDA): Ja, kan de heer Van Kesteren misschien al wat delen vooraf, dan weten dat allemaal al. Dat is wel handig.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, ware het niet dat ik diep in de nacht thuiskwam en dat ik de hele nacht zonder enige nachtrust heb doorgewerkt – waarvoor mijn excuses. Maar bovendien ben ik een beetje teruggekomen van de afspraak die we hebben gemaakt om voor het weekend alles al in te leveren, omdat de dag zelf het meest actuele tijdstip is om dit te doen.

De heer KNECHT (CDA): Daar gaat het mij helemaal niet om richting de heer Van Kesteren. Het gaat mij met name om de start van zijn pleidooi, waarin hij zegt dat hij alles al achteraf wist. Dus dat is hartstikke mooi. Misschien kunt dat in het vervolg delen, dan weten wij het ook en kunnen we nog betere beslissingen nemen. Misschien kunt u dus aan het eind van uw betoog iets vertellen over volgend jaar.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Dan zou ik het CDA adviseren om tijdens de commissievergaderingen heel goed naar de inbreng van de PVV te luisteren, want daar passeert alles de revue. En als u dan na gaat denken over onze betogen, dan komt u wellicht tot de conclusie dat men het beste de PVV kan volgen.

De VOORZITTER: In dat kader zou ik nu de twee eerste PVV-moties willen voorlezen. Luister met aandacht. Dat is een eerste motie die ga voorlezen, met nummer 389 met als titel ‘Deksels!’, ingediend door de fractie van de PVV:

‘Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Constateerend dat

- de huidige aanpak Zuidelijke Ring veel extra vertraging oploopt met aanzienlijke financiële overschrijdingen;
- het 16 meter verdiepte onderdeel met ‘deksels’, een circa 300 miljoen euro kostende groenstrook van het Sterrebos naar de Zuidelijke Begraafplaats, een belangrijke oorzaak, zo niet de belangrijkste oorzaak is van deze problemen;
- daarom onnodig veel dubbel werk moet worden uitgevoerd – de aanleg van tijdelijke wegen en allerlei noodvoorzieningen;
- met het schrappen van deze werkzaamheden de oorzaak van deze problemen voor een groot deel zal worden weggenomen;

Overwegende dat

- dit project op deze wijze zowel in tijd, in de uitvoering en financieel in de hand kan worden gehouden;
- veel efficiënter kan worden gewerkt, er veel tijdswinst kan worden geboekt en aanzienlijke financiële tegenvallers kunnen worden voorkomen door direct aan de slag te gaan met de bouw van een westring, de plaatsing van de zogenaamd Esperantotunnel en het Europaplein en Julianaplein verkeerslichtvrij te maken;
- daarmee een goede doorstroming van het verkeer mogelijk is en de stad Groningen bereikbaar blijft;

Vragen het College van Gedeputeerde Staten om

1. met de huidige bouwcombinatie de Aanpak Ring-Zuid op wezenlijke punten aan te passen opdat het project binnen een redelijke termijn kan worden afgebouwd, extreme financiële overschrijding wordt voorkomen en *last but not least*, een goede doorstroming van het verkeer mogelijk blijft, waardoor de stad Groningen bereikbaar blijft;

En gaan over tot de orde van de dag!’

De heer NOLLES (GroenLinks): Een vraag aan de heer Van Kesteren. Hij dient deze motie nu in. Is met de bespreking van deze motie ook het debat dat wij volgende week hierover hebben, overbodig en kunnen wij dat afvoeren van de agenda?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nee, dan gaan we dat nog eens dunnetjes overdoen. Want het is een heel belangrijk onderwerp en dat past in de Algemene Beschouwingen en zeker ook als het apart aan de orde komt. Dus we blijven hier toch aandacht voor vragen en de vinger op de gevoelige plek leggen.

De heer NOLLES (GroenLinks): Dat maakt me heel nieuwsgierig naar de bijdrage van de heer Van Kesteren van volgende week, maar ik kan me voorstellen dat hij dan ook overweegt om die motie aan te houden tot volgende week. Dan kunnen wij zijn opmerkingen van volgende week direct al betrekken bij die motie.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Als GroenLinks dat wil, dan doe ik dat met alle plezier – laat ik dat zo stellen.

De VOORZITTER: Dat had ik gedacht dat de heer Nolles nu zou zeggen dat hij dat wou.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja. Non-verbaal had ik dat al gedaan, maar voor de notulist zeg ik hierbij nog even 'ja'.

De VOORZITTER: Begrijp ik dan nu dat die motie is aangehouden?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zal dat overleggen, maar ik wil toch dat die motie in stemming komt. Dat kan nu, maar dat kan ook eventueel volgende keer c.q. volgende week. Maar deze moet in stemming komen, dat wil ik zeker voor pleiten.

De VOORZITTER: Uit uw antwoord leid ik af dat de motie op dit moment nog onderdeel uitmaakt van de beraadslagingen. Dan ga ik de tweede motie voorlezen: deze draagt nummer 390 en als titel 'Denktank', ingediend door de fractie van de PVV:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Constateerend dat

- de huidige Aanpak Zuidelijke Ring veel extra vertraging oploopt met verwachte financiële overschrijdingen;
- op infrastructurele projecten vele miljoenen kunnen worden bespaard met nuttige en waardevolle tips en adviezen van (ervarings)deskundigen;

Overwegende dat

- het huidige College van GS regelmatig informeel feedback krijgt van dan wel vraagt aan deze (ervarings)deskundigen en daar zijn voordeel mee doet;

Vragen het College van Gedeputeerde Staten om

1. een formele denktank in te stellen van (ervarings)deskundigen, die al dan niet zijdelings bij de planning en uitvoering van lopende of nieuwe infrastructurele projecten wordt betrokken;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer BAKKER (VVD): In het verlengde van de discussie van net en voordat we het gevaar lopen dat het College hier ook nog uitgebreid antwoord op gaat geven: het is volgende week een agendapunt. Dat wordt dus nog uitgebreid besproken in twee termijn, dus het uitdrukkelijke verzoek om in ieder geval deze motie, maar ook de vorige, aan te houden en te betrekken bij de bespreking volgende week.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Goed, ik ga dat straks even in mijn fractie bespreken en dan geef ik u daar uitsluitsel over.

We hebben de tweede periode in de Staten van Groningen als prettig en constructief ervaren – geweldig. En dat heeft zeker te maken met de huidige fracties in dit gremium en met het huidige College van Gedeputeerde Staten. Maar toch is het jammer dat we veel van onze goede ideeën nog steeds niet in goed beleid om hebben kunnen zetten. Bestuurlijk doen we namelijk nog niet mee, maar tot nu toe hebben we als oppositiepartij zoveel mogelijk geprobeerd om met onze visie en onze initiatieven op positieve wijze een bijdrage te leveren aan een beter Groningen – zoals u allemaal. Maar we hebben ons wel hard gemaakt voor de maakindustrie, het midden- en kleinbedrijf, de

digitalisering – zoals de *smart industry* – *internet of things*, breedband, *blockchain*, maar ook de bestrijding van de jeugdwerkloosheid, waarbij ik een groot compliment wil maken aan het College dat men daar ook goed en constructief mee bezig is. Vooral met mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt, waar ik mijn affiniteit toch wel heb liggen vanwege mijn werk in het verleden. Zo hebben we het College het internetbedrijf Droginet weer onder de aandacht gebracht, een online drogisterij die zich in Pekela heeft gevestigd en waar 50 Groningers met afstand tot de arbeidsmarkt structureel werk hebben gevonden. Dit distributiebedrijf, dat in de warme belangstelling staat van het huidige College, koppelt technologie aan sociale innovatie en het kan een aanzuigende werking op soortgelijke bedrijven en werkzoekenden in met name Oost-Groningen. En daarom roept de PVV het College op, een breed platform te creëren voor dergelijke distributiebedrijven waarin deze technologische en sociale innovatie verder kan worden ontwikkeld, zodat ze straks wellicht een aanzienlijk aantal werkzoekenden aan de bak kan. Dat is dan de motie die hier vergezeld van gaat en dat is de motie 'Werk aan de winkel'. Ik heb die hier niet, maar ik zal die straks indienen.

Er is het afgelopen jaar heel wat door Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten bereikt op het gebied van de aardbevingsproblematiek. Maar wat hebben de Groningers die hier dagelijks mee te maken hebben, toch een hoop ellende voor de kiezen gekregen. De zorg en de veiligheid van onze inwoners staan bij iedereen in dit gremium voorop, maar na de wisseling van de wacht in Den Haag is na een korte euforie over de schijnaanpak van de verantwoordelijke minister van Economische Zaken en Klimaat alles weer terug bij het oude. De meeste gedupeerden hebben het terechte gevoel in Groningen dat zij weer terug bij af zijn.

Het wordt dus echt tijd voor een andere wind, want te veel Groningers verliezen het vertrouwen in de politiek. Men stemt straks helemaal niet meer omdat het vertrouwen in de politiek keer op keer wordt geschonden. In onze provincie denken veel Groningers dat het tóch niet verandert en dat hun stem er niet meer toe doet. De uitslag van een correctief referendum werd de afgelopen jaren door het kabinet genegeerd en hetzelfde referendum is vervolgens met goedkeuring en medewerking van de ooit toch grootste pleitbezorger van het referendum, D66, zelfs afgeschaft. Terwijl het een goed instrument is om te gebruiken bij ingewikkelde vraagstukken. Gelukkig kunnen op lokaal niveau nog referenda worden gehouden en we zouden daar in Groningen gebruik van moeten maken.

Want we merken dat zowel Provinciale Staten als Gedeputeerde Staten geobsedeerd en verstrikt zijn geraakt in de duurzaamheidsgekte. We moeten niet van het Gróningse gas af: nee, heel Nederland moet nu van het gas af. Geld speelt geen enkele rol meer, want zelfs het provinciehuis moet eraan geloven. En dat het de Groningers ook nog eens tienduizenden euro's gaat kosten: nou, daar is men helemaal niet mee bezig. Als het gevoel maar goed is. Iedereen lijkt in paniek en er wordt een Duurzaamheidsagenda in de ellende van de gedupeerden van de aardgaswinning gereden. Dat kan volgens ons ook anders. Waarom moeten we weer het goede voorbeeld geven om voor 3 miljoen euro het provinciehuis van het gas af te krijgen – de VVD heeft het ook al aangekaart – met de zekerheid dat deze investering in een gasloos provinciehuis zichzelf bedrijfseconomisch nooit zal terugverdienen? Waarom niet in Den Haag pleiten voor het importeren van gas? Want die Duurzaamheidsagenda is allesbehalve duurzaam: voor de bühne, obsessieve duurzaamheid – koste wat het kost. Dat kan niet goed gaan. Er wordt in Nederland alleen maar gekeken naar peperdure en milieubelastende oplossingen om de groene fanaten een beter gevoel te geven. De stad Groningen heeft onlangs een geothermieproject moeten staken. Ondanks het advies van belangrijke organisaties gaat men erin door. Miljoenen zijn verloren. Nu kijkt men alweer uit naar verwarming met biomassa: in de Staten hebben we ons al tegen biomassa uitgesproken. Dus het kwartje valt wel, alleen het duurt een poosje. Het lijkt wel een sekte.

De volgende motie, die hier goed bij past.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 391 met als titel 'Geen Wind op Land', ingediend door de fractie van de PVV:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Constaterende dat

- er tegen de huidige windparken op land in de provincie Groningen grote weerstand bestaat onder de bevolking;

Overwegende dat

- het College ruimte laat aan gemeenten en burgers om meer windmolens en windparken op land te realiseren in de komende periode;
- een koerswijziging noodzakelijk is om een tweede energieramp in de provincie Groningen te voorkomen;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. een principe-uitspraak te doen en geen windmolens en windparken op land in de provincie Groningen toe te staan;
En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw WULFSE (VVD): Even voor de precisie: is de PVV ook tegen de windmolens van EAZ Wind, die kleine molens met die staarten? Want in de motie staat 'geen wind op land', dus dat betekent ook die kleine windmolentjes die je aan je huis kunt hangen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, tegen alle energiedragers die geen subsidie vergen en die het landschap niet ontsieren kunnen wij weinig doen. Als dat kleine windmolentjes zijn, wie zijn wij dan om daartegen te zijn? Maar wat we niet willen is dat de hele provincie wordt volgeplempt met gesubsidieerde windmolens en in die zin valt het mij van de VVD tegen, want die neemt het vaak op voor de subsidieondernemers. Dat zijn dan wel ondernemers, maar u weet net zo goed als ik dat dat de dans is om de belastingcenten en de VVD doet dat voor de subsidieondernemers en de linkse partijen doen dat voor hun ideologie kracht bij te zetten. De PVV doet dat voor de burgers: wij willen dat het geld bij de burgers blijft, dat van de burgers is en niet wat wij vinden dat goed is voor de burgers.

Mevrouw WULFSE (VVD): Mag ik de PVV een suggestie doen om de motie dan wat te preciseren? Want het antwoord van de PVV is ook niet duidelijk. Er staat in de motie 'geen windmolens', maar heren der een kleine windmolen vindt de PVV wel goed. Wij kunnen met deze motie niet zoveel op deze manier.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Nou, laat ik dan heel duidelijk stellen: wij willen af van windmolens op land. Ben ik zo duidelijk?

Mevrouw WULFSE (VVD): Zeker. Dan begrijp ik het ook: alle kleine windmolens horen daar dus bij. Dank u wel.

De VOORZITTER: U had, meneer Van Kesteren, mij die eerder al aangekondigde motie gegeven. Zal ik die eens voorlezen? Het is de motie met nummer 392 met als titel 'Werk aan de winkel', ingediend door de fractie van de PVV:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- het College van GS veel energie steekt in de aanpak van jeugdwerkloosheid en mensen met een achterstand op de arbeidsmarkt;
- het College van GS veel waarde hecht aan de vestiging van bedrijven in onze provincie die zich richten op productie, distributie, technologie en sociaal-maatschappelijk ondernemen;

Overwegende dat

- het College van GS echt werk wil maken van de technologische en sociale innovatie opdat internetdistributiebedrijven worden verleid om zich ook in Oost-Groningen te gaan vestigen;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. met concrete plannen dan wel voorstellen te komen om de intenties van het College te concretiseren;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer VAN KESTEREN (PVV): De politiek vindt het maar niets dat lastige Groningers zich bemoeien met complexe vraagstukken. Zo zijn inspraakavonden verworden tot informatieavonden en hoor je politici en bestuurders vaak zeggen: "We moeten het beter uitleggen aan de mensen." Gepolitiseerde media zijn maar al te vaak een kritiekloos en eenzijdig doorgeefluik geworden van links beleid en geven daarmee duidelijk te kennen, een voorkeur te hebben voor met name de linkse politieke partijen. Onze motie over de parlementaire journalistiek van RTV Noord werd met het enigszins hypocriete argument gepareerd dat de politiek niet op de stoel van de journalistiek zou moeten gaan zitten. Dat is helemaal waar en daar ben ik het ook helemaal mee eens. Maar is het niet evident dat de journalistiek absoluut niet op de stoel van de politiek moet gaan zitten?

Het is een kwestie van tijd dat we in gaan zien dat de massa-immigratie en de opvang van migranten in onze provincie allesbehalve het belang is van onze provincie en van de Groningers. Het weggijken en zelfs ontkennen van de problemen die wij op goede wijze in Provinciale Staten en bij Gedeputeerde Staten onder de aandacht hebben gebracht, is opvallend en contraproductief. Veel burgers in Westerwolde stellen het zeer op prijs dat hun zorg door de politiek wordt opgepakt.

In het verleden werden in het provinciehuis slechts in bijzondere omstandigheden ad hoc beveiligingsmaatregelen genomen. Nu merken wij dat onder meer door enkele actuele onderwerpen in de provincie het noodzakelijk is om bewuster met beveiliging om te gaan. Wat is daarvan de oorzaak? Meer verwarde personen die het provinciehuis weten te vinden? Een afnemend vertrouwen in de politiek en gefrustreerde burgers die verhaal komen halen voor wat hun door de politiek wordt aangedaan? Toenemende onveiligheid door de voortschrijdende islamisering – ook in Groningen? “Oooooohhhh, Ton, toch...”

In de Voorjaarsnota valt op hoe dit College zich inspant om het volgende College van vrije bestedingsruimte te verzekeren: er wordt nogal wat gespaard en je kunt je afvragen waarop zoal wordt gespaard. Ook wordt er veel aandacht besteed aan de stimulering van het bedrijfsleven: dat is een heel goed punt van dit College en daar zijn we het ook helemaal mee eens. De maakindustrie, concreet pragmatisch en zeker van goede wil. Dat moet ook gezegd worden. En ook de gasproblematiek, waar we allemaal onze goede inzet hebben getoond en daarin zijn we ook allemaal gelijk.

Maar er wordt toch relatief weinig aan sociaal-culturele zaken en breedtesport gedaan – ook iets wat mij en mijn partij aan het hart gaat. Vandaar deze motie ‘GS brengt de bal aan het rollen’.

De VOORZITTER: De titel is zojuist genoemd door de spreker. Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 393, ingediend door de fractie van de PVV:

‘Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,
Constaterende dat

- Provinciale Staten inmiddels afwijzend heeft besloten over 5,8 miljoen euro fee voor de UCI in verband met de gunning van het WK wielrennen aan Groningen en Drenthe;

Overwegende dat

- 5,8 miljoen euro provinciegeld aan fee voor de UCI beter direct geïnvesteerd had kunnen worden in de breedtesport, omdat sporthallen en zwembaden moeten sluiten en omdat er wordt bezuinigd op het faciliteren van sportvoorzieningen;
- allerlei sportvoorzieningen met veel inzet van vrijwilligers in de benen worden gehouden;

Vragen het College van Gedeputeerde Staten om

1. jaarlijks in de Begroting structureel een extra bedrag van 500.000 euro op te nemen voor ondersteuning van de breedtesport;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer DE WIT (CDA): Net als de PVV-fractie hecht het CDA veel waarde aan de breedtesport in de provincie Groningen. Maar ik vraag me iets af: deze motie roept op om gelijk vijf ton per jaar daaraan te spenderen. Zou het niet een beter idee zijn om eerst te kijken wat er nodig is, voor wat voor facetten in de sport er extra geld nodig is en vervolgens met een voorstel te komen om te kijken waar we geld aan gaan uitgeven en hoeveel geld?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, wat er nodig is, is al duidelijk: er zijn sportverenigingen en allerlei andere mensen die zich al hebben gemeld bij de provincie. Onlangs nog een stichting die graag multifunctionele sportvelden wil plaatsen, die daar ook al contacten over heeft met scholen en verenigingen. Eigenlijk is die vijf ton nog te weinig, dus wat dat betreft is het een intentieverklaring die we verwachten van het College en daarmee is het een goed signaal, ook naar de breedtesport. En dat is ook wat ik met die motie wil zeggen.

De heer NOLLES (GroenLinks): Twee vragen voor de heer Van Kesteren. Deze motie komt mij bekend voor, in die zin dat we haar voor ogen hadden toen we nog aan het nadenken waren over het WK wielrennen. Kan de heer Van Kesteren aangeven of deze toen ook is behandeld en of we toen als Staten ook gezegd hebben dat we het niet doen?

En de tweede vraag die ik heb: is de heer Van Kesteren zich ervan bewust dat wij in ieder geval voor deze Statenperiode, waarin we nu zitten, al beleid hebben voor sport en bewegen met eigenlijk hetzelfde bedrag en dat het misschien aan de volgende Statenleden is om te kijken wat wij daar de komende vier jaren mee gaan doen?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, dat klopt. Het is ook een extra investering in de breedtesport.

En een motie al eerder gezien te hebben: ja, er komt straks ook een motie over de verlaging van de opcenten. Die is hier ook al twintig keer voorbijgekomen. Dus ja, de aanhouder wint, zeg ik dan maar.

Duurzaamheid. Alsof de PVV duurzaamheid niet hoog in het vaandel heeft: natuurlijk wel. Duurzaamheid is voor ons niet alleen een kwestie van economie en energie, maar voor ons is duurzaamheid behoud van onze vrijheid, onze veiligheid, ons landschap, onze welvaart en onze mooie provincie. Groningen mag toch hopen dat we begin volgend jaar een College krijgen dat niet verdergaat met dit extreme en niet-realistische duurzaamheidsbeleid, dat waarschijnlijk nietsvermoedende bestuurders weer in een nieuwe ellende storten na de aardgasellende?

Tot slot. Vooropgesteld: alle partijen en alle bestuurders hebben het beste voor met Groningen en de Groningers. We moeten het samen doen: de politiek, de bestuurders, de media, de burgers. Samen moeten we blijven streven naar win-winsituaties. Laten we trots zijn op onze provincie en dat ook laten zien. Binnenkort komt het Benelux-parlement voor het eerst in zijn 60-jarige bestaan naar Groningen. Dat is fantastisch, want ze zijn geïnteresseerd in de waterstofplannen en –activiteiten van Groningen. En dan zegt iedereen: “Ton, je hebt daar een grote invloed in gehad. Ben je nu ineens voor onze duurzaamheid?” Ik heb daar heel veel kritiek op, maar ik ben ook een ambassadeur van de provincie en ik vind ook dat je Groningen op een positieve wijze onder de aandacht moet brengen in binnen- en buitenland.

Laten we dus trots zijn op onze provincie. En laten we dat ook laten zien aan elkaar, aan de Groningers en aan iedereen die Groningen en ons provinciehuis bezoekt. Voorzitter, wij hopen dat Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten in de toekomst hun werk nóg beter op elkaar af gaan stemmen. Dat er naar win-winsituaties wordt gestreefd, waarin elke achterban zich herkent: belangrijk voor de Groningers. Een situatie waarin alle Groningers weer trots kunnen zijn op de politiek die hen vertegenwoordigt. Dat het vertrouwen weer helemaal terugkomt in de politiek.

Dan heb ik nog een mooie motie, een beetje een symbool maar wel belangrijk. En het zou mooi zijn als we met elkaar hierachter kunnen staan en elke keer als wij en bezoekers de Statenzaal weer binnenkomen, trots zich meester van ons maakt: dat is heel belangrijk.

De VOORZITTER: Als ik de tel goed heb bijgehouden, is dit uw zesde motie of niet? Dit is de bonusmotie. Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 394 met als titel ‘Groningen en Nederland prominent voorop in onze Statenzaal’, ingediend door de fractie van de PVV:

‘Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Concluderende dat

- in de Tweede Kamer, veel vergaderzalen van gemeenteraden en/of Provinciale Staten de Nederlandse vlag en/of de gemeente- c.q. provincievlag hangen;

Overwegende dat

- wij nooit mogen vergeten dat wij staan voor Groningen en voor Nederland;
- in onze vergaderzaal van Provinciale Staten van Groningen zowel de provinciale als de nationale vlag een mooie en duidelijke functie zal hebben als symbool van onze trotse provincie en natie;

Besluiten om

1. in onze Statenzaal prominent de Groningse en de Nederlandse vlag op te hangen;

En gaan over tot de orde van de dag!’

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik ben klaar met mijn betoog, maar ik wil even iets opmerken. Ik ben net overtuigd door het College dat ik de eerste twee moties maar aan zou moeten houden en dan wil ik bij dezen ook even zeggen.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Even een vraag over de vlaggenmotie. Hoor ik het nou goed dat u hier de Nederlandse en de Groningse vlag zou willen ophangen? Als ik dat nou correct heb begrepen van de heer Van Kesteren, meneer de voorzitter, dan wil ik toch wel zeggen dat mij dat wel een beetje aangrijpt. Want ook al woon ik hier al jaren en jaren, meer dan de helft van mijn leven, met heel veel plezier, maar op het moment dat de Friese vlag hier niet hangt – wat toch mijn oorspronkelijke afkomst is – zou ik me toch een beetje een outsider gaan voelen, als het ware een allochtoon, als hier alleen de Groningse en Nederlandse vlag zouden hangen. Kunt u zich daar iets bij voorstellen?

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik kan me daar heel goed iets bij voorstellen en ik heb in de familie ook zowel Friezen als Groningers. Maar dat is een gezonde rivaliteit en in het provinciehuis van Groningen is het beste om toch geen Friese vlag op te hangen, want dat zou andersom ook niet gebeuren. Stelt u zich eens voor: in de Statenzaal van Friesland een Groningse vlag. Ondenkbbaar! Dus dat gaat twee kanten op.

De VOORZITTER: Mevrouw De Wrede laat het erbij zitten en de heer Van Kesteren is klaar met zijn betoog.

Ik hoorde al een paar magen knorren, dus het is goed om daar even op in te spelen. Bovendien, dit geeft alle gelegenheid voor contact met burgers uit groep 8 van de Bisschop Bekkersschool, die een film hebben gemaakt en die ook nog even met u in gesprek willen. Tussen de broodjes door zal dat ongeveer tien minuten in beslag nemen. Ik reken op uw onverdeelde aandacht. Ik schors de vergadering.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering en geef het woord aan de heer Schmaal.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dank u wel, voorzitter. Ik geef u alvast drie moties en ik stel voor dat u na mijn betoog alle drie moties gaat voorlezen. Dan is dat alvast geregeld – getekend en al.

Vier jaar politiek is bijna voorbij. Vier jaar om het verschil te maken voor Groningen, vier jaar smaakt naar meer en dan gaat het natuurlijk over Groninger Belang. Vandaag bespreken we de Voorjaarsnota, maar eigenlijk kijken we ook even terug op de afgelopen periode. Dit is het moment daarvoor en meerdere partijen hebben daar inmiddels gebruik van gemaakt.

Groninger Belang begon in 2015 tijdens een van de debatten voor de verkiezingen met de stelling 'Gaswinning moet minimaal terug naar 12 miljard kuub per jaar'. Dat had het SodM namelijk gezegd in een aantal rapporten: 'Veiligheid voorop' en dat vonden wij een goed punt. De reacties van de andere partijen waren dat Groninger Belang bezig was met populisme, kiezersbedrog en nog veel meer wat niet mooi maar lelijk was. Voor ons was het heel simpel: je hebt visie of je hebt het niet. En ik constateer dat die visie nu realiteit is geworden. Gelijk hebben en krijgen is niet hetzelfde: die les kent Groninger Belang vanbinnen en vanbuiten. Al jaren ijveren wij voor het instellen van een fonds voor proefprocessen of een steuntje in de rug bij rechtsbijstand. Collega Knecht zei het al: de kracht zit in de herhaling, dus vandaag zullen we ook een aantal moties gaan indienen dat u ongetwijfeld zeer bekend voorkomt.

Bij al het geweld over de hoeveelheid huizen en wat er wel of niet versterkt moet gaan worden, blijkt keer op keer dat de uitspraak van de rechtbank ons wél helpt. De Haagse slangenkuil: daar moeten wij het absoluut niet van hebben, dat bleek gisteren ook nog maar weer eens. Het wordt tijd dat die les geleerd wordt door het College. Alleen rechtszaken helpen, vandaar dat wij ook weer de motie indienen voor de ondersteuning daarin en wij hopen dat nu PS wél meegaat in dit verhaal – en nog liever het College. Daarom proberen wij het nog één keer in deze periode – ik zeg het alvast maar – en die motie wordt straks voorgelezen. U mag het zien als een oorlogskas want echt, u bent veel te lief voor Den Haag. Hoe vaak kan een mens opgelucht zijn? Hoe vaak kunnen plooiën gladgestreken worden? Hoe vaak kunnen gelederen gesloten worden, terwijl de Groningers nog steeds in kapotte huizen zitten? En wij zijn bezig om de plooiën glad te strijken. We worden gepiepeld waar we bijstaan en als je dan een gevecht moet kiezen, dan is het *'pick your battles'* voor gedeputeerde Eikenaar, die dat af en toe roept. En dan pakt hij weer zijn mobieltje en stuurt hij als een soort moppersmurf de een na de andere tweet de wereld in. Je kunt er president mee worden. Maar onze gedeputeerde heeft er vooral last van, dus onze oproep: stop daar vooral mee en ga gewoon aan het werk.

Visie is wat ons betreft hetzelfde als gezond boerenverstand. Wist u dat er op zee veel meer wind staat dan op land? Dan weet u ook dat windmolens op zee veel meer rendement zullen hebben dan op land. Windmolens op zee worden al zonder subsidie gebouwd en hoeveel zee is er niet boven Groningen? Waarom bouwen wij dan nog windmolens op land? Hoe simpel kan het zijn? Ook dat is onze visie en we zien dat de Staten hier nog niet in meewillen. Maar u kunt toch een principebesluit met elkaar nemen? Een principebesluit dat wij geen grote windmolens meer op land gaan plaatsen.

Als we dan kijken naar de duurzame stekker waar gedeputeerde Homan het regelmatig over heeft, moeten wij vooral de duurzame stekker worden van Nederland. Dan denken wij: is het niet een keer genoeg geweest? We hebben eerst turf geleverd, we kregen er afval voor terug. We leveren nu gas en als we niet oppassen, dan krijgen we er nog veel meer afval voor terug in de plekken waar het gas zat. En vervolgens geven wij het landschap weg om daar de molens neer te zetten. En waarom? Wij lopen bijna voorop met 855,5 megawatt – alleen Flevoland levert nog iets meer – aan windenergie. Waarom moeten wij zo nodig die stekker zijn? En als we dan kijken naar de visie van dit College, die wij dus zeker niet ondersteunen, de duurzame stekker, dan gaat het al fout in de naam. Want een stekker levert geen elektriciteit, dat doet het stopcontact en niet de stekker. Dus wat ons betreft gaat het daar al fout. Daarom gaan we een motie indienen, de motie 'Wind van Land!', dezelfde titel als de vorige spreker.

Als we kijken naar de vorige periode, dan is één ding wel duidelijk: er kan flink geld uitgegeven worden – echt heel veel geld. Geld rolt met hoge snelheid uit deze provincie naar allerlei soorten

doelen. Maar het wel een goed doel hebben, wil je het geld niet zomaar laten verdampen. Het College heeft ook de wedstrijd gewonnen voor motorrijtuigenbelasting: we zitten inmiddels in de topdrie: geweldig, gefeliciteerd, goed gedaan – zou je bijna zeggen. Nou, wat ons betreft zouden we helemaal niet in die topdrie moeten staan. Als je kijkt naar de OZB relatief gezien, dan worden de huizen minder waard, de OZB daalt niet, de motorrijtuigenbelasting stijgt wel, ook al is het met een index. Dus wij roepen op om de provinciale belasting naar het landelijk gemiddelde te brengen en dat houdt concreet in: een daling.

Het hoofdpijndossier Friesenbrücke. Sinds onze Staten zich met die brug bemoeien, wordt hij getroffen door ongelukken en ellende. Hadden wij er maar nooit iets van gevonden. Soms lijkt het wel een vloek: Groninger Belang pleit al jaren voor een tunnel in plaats van een brug. Juist nu is de kans om echt met visie een oplossing te bereiken en dan mogen we als een weldoener er best wel wat geld aan bijdragen. Waarom houden we vast aan de brug? Laatste bericht is dat die in 2024 klaar is: nou, dan is het hopen dat het niet dezelfde bouwer als die bij de Zuidelijke Ringweg erbij betrokken is want anders zou het weleens 2026 kunnen worden. Dus wat dat betreft hebben we nog wel even wat tijd om er een tunnel van te maken. Het geld zolang er het stempeltje op staat 'duurzaam' of 'transitie'. Als we dan kijken naar de boot van de provincie, dan wordt die ook al flink overschreden. Maar het is wel een duurzame boot, het is maar te hopen dat het geen Fyra-II wordt.

Onze weldoener staat garant voor de Zuidelijke Ring. Het vorige College heeft zich dat in de maag laten splitsen en nu blijkt dat we niet in control zijn. We zijn niet in control met grote projecten, we zijn blijkbaar niet in control met de ODG, we zijn zelfs niet in control op het moment dat we een verbouwing van dit provinciehuis. En blijkbaar ook niet de organisatie, als we de Voorjaarsnota goed beschouwen: want daar zit een aantal zaken in waarin we de ambtelijke organisatie moeten opplussen. Dus is het niet onderdeel van regulier beleid? Waarom komt dat nu plotseling? Zijn we wel in control?

Maar ja, als we kijken naar de laatste commissievergadering, dan blijkt dat dit College de langste tijd heeft gehad, een beetje op de laatste benen loopt. En onze weldoeners in de Collegebanken hebben nog acht maanden te gaan: dat is te weinig tijd voor een nieuwe liefdesbaby, maar nog genoeg tijd om nog heel goede besluiten te nemen. Dus wij roepen u dan ook op om de volgende moties te ondersteunen. Dat is de motie 'Opcenten' samen met de VVD en de PVV, de motie 'Wind van Land!' samen met de VVD en de motie 'Proefprocessenfonds'. Het mag duidelijk zijn dat wij het College veel wijsheid wensen.

De heer KNEGT (CDA): Is de heer Schmaal zich ook bewust van het feit dat de energietransitie ook banen oplevert – dus werk? Dat is vraag één.

En vraag twee is aan de heer Schmaal de volgende. Hij schetst dat het geld hier het provinciehuis uitrolt. Bent u ook van mening dat er ook goede dingen worden gedaan met dat geld? Zoals bijvoorbeeld – ik noem maar een programma – Groningen @ Work, investeringen in infrastructuur, investering in De Kansrijke Leerweg: ziet u ook positieve dingen?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dank u wel voor de vraag. Ja, wij zien ook wel positieve punten die gebeuren. Maar we zien ook minder positieve punten en dat heeft gewoon te maken met politieke keuzes. Als we kijken naar de enorme investeringen in het fietsen: dat hoeft wat Groninger Belang betreft niet. Maar wij zien dat er goede dingen gebeuren, maar ook dat er minder goede dingen gebeuren.

De andere vraag of de energietransitie ook banen oplevert. Ongetwijfeld en ongetwijfeld gaan we een verschuiving van banen zien diverse kanten op. Alleen wij als Groninger Belang dat je niet als provincie Groningen altijd maar voorop moet lopen met al die ontwikkelingen en wij steeds per se de stekker in het eigen stopcontact zouden moeten zijn voor de rest, omdat wij al elke keer onze verantwoordelijkheid nemen. Dat moeten de andere provincies ook gewoon doen.

De heer KNEGT (CDA): Is de heer Schmaal zich dan ook bewust van het feit dat die verantwoordelijkheid nemen, wat dit bestuur doet, ook gewoon werk oplevert en toekomstperspectief oplevert voor onze inwoners, de Groningers? En dat dat volgens mij – maar dat is de visie van het CDA – best een heel goed ding is? Wat vindt de heer Schmaal daarvan?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Als wij de afweging moeten maken voor wat banen die het op gaat leveren – wat het ongetwijfeld zal doen – maar wat ongetwijfeld ook een verschuiving van banen zal opleveren, of we moeten kiezen voor het weggeven van onze provincie – namelijk ons mooie landschap – en dat we in de afgelopen decennia al heel veel hebben gedaan vanuit deze provincie,

dan gaan we eerst voor onze provincie. En dat dan wat andere banen oplevert of iets minder, dat zij dan maar zo.

De VOORZITTER: De heer Knecht, ten slotte.

De heer KNEGT (CDA): Wat is dan uw visie op het Groningen van morgen, meneer Schmaal? Waar zit het werk? Waar moet de focus zijn? Wat is het punt op de horizon? Als we dit allemaal niet moeten doen, wat moeten we dan wél doen?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Hoor ik het CDA nu zeggen dat de energietransitie het enige punt is waar werkgelegenheid uit gegeneerd wordt? Nou, dat lijkt me nou niet het punt.

De heer KNEGT (CDA): Maar u schetst hier alleen maar de keerzijde van de medaille. Ik vraag aan de heer Schmaal wat hij vindt dat er moet gebeuren. Het is prima dat u vindt dat je iets niet moet doen, maar dan vind ik dat u ook wel zo fair moet zijn en moet zeggen wat we dan wél moeten doen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik vind dat de provincies in evenredigheid hun verantwoordelijkheid moeten nemen in deze energietransitie. En niet dat één provincie maar steeds voorop hoeft te lopen. Dat vinden wij. En als je dan kijkt naar werkgelegenheid: ja, we moeten blijven investeren om bedrijven deze kant op te krijgen. Komen die alleen door provinciaal of landelijk beleid? Nee, dat gebeurt heel vaak door innovatieve ontwikkelingen bij die bedrijven zelf.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Ik geloof dat ik een paar moties ga voorlezen. Ik doe dat in de volgorde waarin u ze langsliep in uw betoog. Dat is als eerste een motie die ga voorlezen, met nummer 395 met als titel 'Instellen proefprocessenfonds voor gedupeerden mijnbouwschade', ingediend door de fractie van Groninger Belang, mede namens de fractie van de Partij voor het Noorden:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Van mening zijde dat

- het ongewenst is dat het afsluiten van een rechtsbijstandsverzekering onmogelijk is voor een grote groep inwoners van Groningen, omdat verzekeraars van mening zijn dat Groningers 'in een brandend huis wonen' en het voorzienbaarheids criterium hanteren;
- er zo snel mogelijk jurisprudentie moet komen over mijnbouwschade aan woningen en gebouwen;
- het zinvol is om een aantal proefprocessen te voeren waardoor deze jurisprudentie ontstaat waarmee heel veel inwoners van Groningen hun voordeel kunnen doen;

Constaterende dat

- de Staten al meerdere malen hebben uitgesproken dat rechtsbijstand beter bereikbaar moet zijn voor de inwoners van Groningen;
- de Tweede Kamer inmiddels bij amendement twee ton aan middelen heeft vrijgemaakt in de begroting van EZ om een juridisch fonds in te kunnen stellen voor proefprocessen bij mijnbouwschade;
- het kabinet echter weigert om 1) een fonds in te stellen en 2) het geld beschikbaar te stellen, waardoor de broodnodige jurisprudentie nog steeds op zich laat wachten;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. een rechtsbijstandsfonds op te richten en in te richten, waardoor een tiental proefprocessen tegen de NAM c.q. de Staat gevoerd kan worden en jurisprudentie ontstaat;
2. hierbij uit te gaan van voorfinanciering door de provincie, groot 200.000 euro, en dit in de Begroting van 2019 op te nemen;
3. gelijktijdig een stevige lobby te voeren richting het (nieuwe) kabinet, zodat het kabinet de op de begroting van EZ gereserveerde middelen vrijgeeft aan het nieuwe Groninger rechtsbijstandsfonds;

En gaan over tot de orde van de dag!

Dan de tweede motie met nummer 396: die luidt 'Wind van Land!', ingediend door de fractie van Groninger Belang, mede namens de fracties van de VVD:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Overwegende dat

- het technisch mogelijk is om windmolens van 13 tot 15 megawatt op zee te plaatsen;
- er in de Noordzee inmiddels begonnen is met de bouw van een subsidieloos windmolenpark;
- plaatsing van windmolens op land zeer veel maatschappelijke onrust geeft;

Constaterende dat

- het College plaatsing van windmolens op land nog steeds niet uitsluit;

Spreken uit om

1. geen grote windmolenparken meer toe te staan op land;

En gaan over tot de orde van de dag!

Dan de derde motie met nummer 397. U raadt het al: die gaat over 'Verlaging provinciale opcenten', ingediend door de fractie van Groninger Belang, mede namens de fracties van de VVD en de PVV:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Van mening zijnde dat

- de belastingdruk voor de inwoners van Groningen zo laag mogelijk dient te zijn;
- bereikbaarheid van onze provincie, en mobiliteit van de inwoners, een groot goed is;
- Groningen de ambitie dient te hebben om tot de *bottom*-3 van heffers van opcenten te behoren;

Roepen het College van Gedeputeerde Staten op om

1. de opcenten niet te verhogen, maar te streven naar een percentage gelijk aan het landelijke gemiddelde;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer NOLLES (GroenLinks): We zitten al een hele ochtend en middag bij elkaar. Nog drie partijen die het woord zullen voeren.

Ik wil beginnen te verwijzen naar de plek waar ik woon. Op de plek waar ik woon, woonden generaties lang de smeden van het dorp. Dat was zo voordat de sluis bij Zoutkamp werd aangelegd en eb en vloed verdwenen uit het Rietdiep en dat was zo daarna. De Schouwerzijl en de Aduarderzijl werden overbodig op dat moment, maar de smid bleef. Die smid was er al voor de Tweede Wereldoorlog en na de Tweede Wereldoorlog, in 1947, begon een nieuwe smid, smid Kuper. En gek genoeg begon toen de wereld pas te veranderen. De schepen verdwenen uit de haven, vrachtwagens kwamen en belangrijker – voor de smid – de paarden verdwenen van de boerenerven. Niet in één keer, maar paard voor paard. We leven in een tijd van stille verandering. De veranderingen zijn er wel, maar soms gaan ze zo geleidelijk dat we ze nauwelijks zien – of pas veel te laat. De smid zag zijn brood verdwijnen en hij ging er wat bij doen. Hij verkocht wasmachines, sloot ze aan en hij repareerde fietsen en werd elektricien. Pas in de jaren tachtig, toen hij met pensioen ging, sloot hij de deuren.

De Voorjaarsnota laat zien dat we nog steeds in een tijd leven van grote, maar soms heel stille veranderingen. 'Transities' noemen we die nu. Wie niet mee verandert, is al snel te laat. Zo is na de turf en de kolen ook de modernste vorm van fossiele brandstof uit gebruik aan het raken en dat is het aardgas. Het gemak van aardgas weegt niet meer op tegen de nadelen, het klimaat en de ontwrichting door de aardbevingen. Groningen wil daarom vooroplopen bij de energietransitie en bij het aardgas loos wonen en werken. En als je voorop wilt lopen, moet je grote stappen zetten. Wie Diederik Samson of Ed Nijpels over het landelijk Klimaatakkoord hoort spreken, weet dat het nu echt snel gaat. Bedrijven zullen omschakelen naar duurzaam opgewekte elektriciteit en warmte en gebruikmaken van hernieuwbare en groene grondstoffen. Autoverkeer, de scheepvaart en zelfs de luchtvaart zullen overschakelen naar duurzame brandstoffen zoals duurzaam opgewekte elektriciteit en groene waterstof. En als er in de luchtvaart niet lukt om schoon te worden, dan gaan we wel zien dat we terrein gaan verliezen aan de trein, bijvoorbeeld de trein Amsterdam-Groningen-Hamburg-Scandinavië.

Ook in ons huis gaat veel veranderen. Gas wordt duurder en we moeten voorkomen dat de armste mensen straks afhankelijk blijven van deze fossiele grondstof, terwijl iedereen die het wel kan betalen, inmiddels is overgestapt op schone energie. Als we dat laten gebeuren, moeten we ons schamen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): GroenLinks heeft het over duurzame energie, waaronder waterstof. Nou is mij bekend dat als je waterstof wilt toepassen, het gasleidingennet nodig hebt. U pleit voor het afbreken van het hele aardgasleidingennet. Is dat niet een beetje contraproductief?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, u legt mij heel mooie volzinnen in de mond die ik in elk geval niet heb uitgesproken. Nee, ik pleit niet voor het afsluiten van het aardgasleidingennetwerk, ik heb erover gesproken om niet meer aardgas te gaan gebruiken. Dat is wat anders. Als wij daar waterstofgas mee zouden kunnen vervoeren, dan is dat serieus een optie.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Maar GroenLinks doet wel een stap in de toekomst door alle nieuwbouw van een aardgasleidingsysteem uit te sluiten. Dat lijkt mij zeer contraproductief. Reageert u daar eens op.

De heer NOLLES (GroenLinks): Wij gaan, verwachten wij, in de toekomst heel veel doen met elektriciteit en wij zullen niet altijd dezelfde hoeveelheid elektriciteit voor handen hebben. Dus dat een deel daarvan wordt omgezet in waterstofgas en daardoor gebruikt kan worden bijvoorbeeld in de industrie en wellicht ook in huishoudens, ligt voor de hand. Maar dat laat onverlet dat er in belangrijke mate moet worden overgestapt.

De VOORZITTER: De heer Van Kesteren, ten slotte.

De heer VAN KESTEREN (PVV): We nemen Duitsland vaak als voorbeeld. Duitsland is al verder gevorderd in de energietransitie dan wij dat zijn. En nou blijkt dat de vraag naar elektriciteit enorm toeneemt. Dat kunnen ze niet oplossen met de duurzaamheid waar u voor pleit. Hebt u daar weleens over nagedacht wat de consequentie is alles elektrisch gaat, er heel veel extra energie nodig is die wellicht uit centrales, die u eigenlijk niet ziet zitten maar wel de realiteit zijn?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, wij zetten vol in op elektriciteit uit schone bronnen, juist om te voorkomen dat centrales nodig zijn waar u naar verwijst.

Voor de nodige schone elektriciteit moeten we terug – en dat is mede eigenlijk het antwoord op de vraag die u stelde – naar de oeroude bronnen. We gaan de wind opvangen met grote windparken op zee en veel kleinere zonne- en windparken op land. De daken van geschikte huizen, kantoren én overheidsgebouwen vormen tezamen straks het grootste zonnepark van Nederland. Voor werkelijk grootschalige verbranding van biomassa zien wij echter geen rol in de toekomstige elektriciteitsproductie, omdat de risico's voor de natuur en voor de biodiversiteit te groot zijn. Grote kolen- of gasgestookte centrales zoals in de Eemshaven worden in de toekomst wat ons betreft overbodig.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ik zou GroenLinks willen vragen hoe men staat ten opzichte van de projectie van heel grote zonneparken, waarvan bekend is dat de biodiversiteit in de bodem enorm wordt afgebroken en onherstelbaar wordt vernietigd. Is u dat bekend en wat denkt u daaraan te kunnen doen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Nou, uw stelling over het verlies van biodiversiteit door grote zonneparken is nog niet onderbouwd.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): De heer Nolle zei dat die biomassa een *crime* is wat GroenLinks betreft: daar ben ik heel blij mee, uiteraard. Ik had ook niet anders verwacht eigenlijk. Betekent dat ook dat wat u betreft uit de doelstellingen gehaald moet worden wat de duurzaamheid betreft voor de provincie Groningen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Nee, zo zwart-wit is het niet. Maar als je alle heel grote centrales zou willen laten draaien op biobrandstoffen, dan heb je zulke grote hoeveelheden nodig dat je je op de wereldschaal moet afvragen of je dat nog wel wilt. Dus daar zijn wij buitengewoon kritisch op, ook met het oog op de biodiversiteit.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): De heer Nolle zegt dus eigenlijk dat hij tegen die grootschalige biomassa bijstook is, maar aan de andere kant wil hij die wel meenemen in onze doelstellingen. Staat dat niet heel erg haaks op elkaar?

De heer NOLLES (GroenLinks): Volgens mij ligt de nuance in de schaal.

Het uitbalanceren van de energievraag – in antwoord op de heer Van Kesteren kwam ik daar al op – met het aanbod aan de ene kant en de vraag van elektriciteit aan de andere kant: dat is de grote uitdaging en daarvoor zullen we elektriciteit moeten omzetten in waterstof of energie op een andere manier moeten opslaan, bijvoorbeeld in batterijen of accu's. De nieuwe technieken hiervoor zijn in ontwikkeling en het is van belang, in Groningen voorop te lopen met de uitrol van deze nieuwe technieken en keuzes te maken om onze energie-infrastructuur snel bij de tijd te brengen. Volgende week, als we het hebben over de tussenrapportage van de energietransitie, willen wij daarover ook een motie in gaan dienen.

Wij zijn er als GroenLinks van overtuigd dat als we samen de schouders hieronder zetten, we veel groene banen gaan creëren. De werkgelegenheid gaat verschuiven van de fossiele naar de duurzame sector en dit vraagt om trajecten van om- en bijscholing van medewerkers – daar is ook een motie over ingediend eerder door het CDA – maar ook om innovatie in het onderwijs om mensen op te leiden die voldoen aan de nieuwe vraag in de arbeidsmarkt. Onderwijs en arbeidsmarkt moeten op een nieuwe manier gaan samenwerken om banen die verdwijnen, over te laten nemen door banen die nieuw zijn. Net zoals dat in de tijd van de smid was: hij is elektricien geworden. We hebben nieuwe installateurs nodig.

Naast de banen in de energiesector blijft de doorontwikkeling van de circulaire economie van groot belang voor onze provincie. We willen niet meer de provincie zijn met het grootste aantal afvalbedrijven, maar de provincie waar afval als grondstof dient voor bijvoorbeeld groene chemie in het Eems-Deltagebied.

De heer VAN KESTEREN (PVV): GroenLinks noemt de werkgelegenheid in de groene energiesector. Nou weten we allemaal dat die decennialang onrendabel zal blijven en dat er dus geld aan de economie wordt onttrokken dat er eigenlijk in zou moeten, waardoor er échte werkgelegenheid gecreëerd kan worden. Ziet GroenLinks dat bij nader inzien ook in? Of zegt men: nee, trek maar aan het touwtje en het geld komt er wel.

De heer NOLLES (GroenLinks): Het geld is er al: voor een belangrijk deel is die sector gewoon al rendabel.

Tussen Schaphouwersterzijl en Aduarderzijl – ik maak nu een overstap – vaart tegenwoordig een veerpontje heen en weer. Er wordt gevaren met een grote pool van vrijwilligers en er is een stichting die het geheel coördineert. Het pontje vaart van het akkerbouwgebied aan de ene kant, het Hoogeland, naar het weidegebied aan de andere kant, Middag-Humsterland. Als je daar vaart, wil je de vogels niet alleen horen, je wilt ze zien: de akkervogels en de weidevogels. Maar het gaat erg slecht met de weidevogels in Nederland, zeker ook in Groningen. In het Dagblad van 23 juni stond een aangrijpend artikel van een weidevogelonderzoeker die aan het einde van elk voorjaar moest bijkomen van de dramatische toestand in het agrarisch gebied, waarin gruttokuikens worden uitgemaaid en, als zij dat al overleven, sterven door gebrek aan voedsel – insecten. Het wordt steeds duidelijker dat er in de huidige intensieve melkveehouderij vrijwel geen ruimte meer is voor weidevogels om hun jongen groot te brengen.

De heer MIESEN (VVD): Ik lees toevallig net nog wat tweets van akkerbouwers, waar de zwaluwen zowat de schuur uit bulken omdat er ze er met zovelen zitten. Ik lees ook net iets van een onderzoeker, die zegt de trekomstandigheden voor de vogels in de Sahara nu heel slecht, dus dat de nieuwste tellingen nog moeten worden afgewacht. Op welk onderzoek baseert u zich dat de insecten- en vogelstand zouden afnemen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, daar wordt door vogelaars jaarlijks in geteld en al heel erg lang. Dus je kunt verwijzen naar problemen in de Sahara en die worden ook door niemand ontkend en dat er lokaal veel zwaluwen zullen voorkomen, ontken ik ook niet. Maar als je gewoon in de breedte kijkt naar wat er bekend is van de cijfers over de vogelstand, dan is er geen twijfel.

De heer MIESEN (VVD): Dan zou ik GroenLinks willen verzoeken die cijfers ter beschikking te stellen of rond te mailen of iets dergelijks, want ik kan ze niet vinden.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ik zou zeggen: als u ze niet kunt vinden, hebt u ze ook niet gezocht. Werkelijk waar, dat er over de weidevogelstand geen cijfers zouden zijn of er niets over in de krant zou staan: ik onthoud me even van kwalificaties. Maar er is geen twijfel over mogelijk.

De heer MIESEN (VVD): Ik heb wel degelijk gezocht. Ik zie verschillende onderzoeken, ik zie verschillende gebieden waar allemaal verschillende cijfers in voorkomen. Ik zie ook onderzoeken waarbij andere redenen worden gegeven voor dat de aantallen op bepaalde plekken minder zouden of niet. Dus nogmaals de vraag: als GroenLinks hier zo van overtuigd is, zou ik dan die cijfers die GroenLinks noemt, kunnen krijgen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, u mag weten hoeveel minder kieviten er zijn, hoeveel minder grutto's enzovoort. Dat is geen vraag. Het verbaast me alleen ten eerste dat u daar niets van weet of voorwerpt daar niets van te weten.

In Groningen hebben daarom twaalf natuur- en landbouworganisaties een Actieplan Weidevogels opgesteld. Hierin staan maatregelen die ervoor kunnen zorgen dat de stand van weidevogels in Groningen niet verder achteruitgaat. GroenLinks steunt dit plan en vindt het van groot belang dat dit plan wordt uitgevoerd – en met spoed. Als we dit niet doen, dan is de grutto over 10 tot 20 jaar wellicht uitgestorven. In september bespreken we het Actieplan inhoudelijk in de commissie en wellicht ook in de Staten en wat ons betreft dient de uitvoering van dit Actieplan vervolgens snel te kunnen starten. Het is van belang dat wij daar nu ook snel de financiële middelen bij laten zoeken, bijvoorbeeld bij de Europese Unie of het Rijk en in de eigen Begroting.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): We bespreken dit onderwerp inderdaad in september. Maar goed, u hebt er nu over en ik wil het u toch even vragen. Veel mensen denken dat GroenLinks met een warm hart voor milieu en natuur, wellicht ook een partij is die dierenwelzijn een warm hart zou toedragen. Maar het Actieplan legt veel nadruk op het doodmaken van predatoren, het registreren van andere predatoren, verplaatsing van ooievaarsnesten et cetera – zeer dieronvriendelijk allemaal. En ook zinloos, want met dit Actieplan bereik je niets. Bent u het met mij eens dat het toch wel merkwaardig is dat u een weidevogelconvenant naar voren brengt waarvan de Vogelbescherming tegen de minister en de Tweede Kamer zegt om dit niet te doen en dit niet te gaan steunen, omdat het volstaat met draconische maatregelen?

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, volgens mij staat dat Actieplan vooral niet vol met acties tegen predatoren. Het wordt wel genoemd, maar dat is zeker niet de hoofdmoot. Volgens mij is de meningsvorming over waar die accenten liggen, vooral een zaak om in september verder inhoudelijk uit te diepen.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, ik voel een weidevogel motie aankomen en voor de voorzitter deze motie gaat voorlezen, zou ik het volgende willen voorleggen aan GroenLinks. U vraagt aan de fractie van de PVV om twee moties niet vandaag in te brengen maar volgende week te bespreken. Dan vraag ik aan u – want ons fractielid René van der Goot heeft dit punt geagendeerd voor de eerstvolgende commissie na de zomer – om deze motie gewoon mee te nemen na de zomer, dan kunnen we dan deze motie ook gaan bespreken.

De heer NOLLES (GroenLinks): De voorzitter van de Staten geeft heel terecht aan dat ik een punt in mijn betoog heb gezet en hij een ander Statenlid de gelegenheid geeft om mij een vraag te stellen. Dat leidt er soms toch toe dat u een vraag stelt die voorbarig is. Ik wil daar even op ingaan.

De VOORZITTER: Zullen we dat maar even doen? Dat u even blijft luisteren, meneer Engelkens, en wellicht straks nog een vraag stelt?

De heer NOLLES (GroenLinks): Wij hebben overwogen dat het van groot belang dat, wil je in 2019 van start kunnen gaan met dat Actieplan, er dan financiële middelen zijn. Daarom is het goed om dat nu te regelen en uit te spreken. Maar als blijkt dat de gedeputeerde kan toezeggen dat hij daarmee aan de slag gaat, dan hebben wij in ieder geval dan geen reden meer om in tweede termijn zo'n motie in te dienen.

De heer ENGELKENS (PvdA): Nou ja, dan moeten we dat maar even afwachten. Maar ik sta op scherp wat dat betreft.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ja, dat strijkt tot eer voor een volksvertegenwoordiger, lijkt mij.

De intensieve landbouw en onze monoculturen en het gebruik van bestrijdingsmiddelen leiden tot dramatische insectensterfte: daar zijn wij echt oprecht bang voor – zeker ook in Groningen. Insecten zijn van groot belang voor ons allemaal: én voor de landbouwers én voor de inwoners en wij vinden onderzoek daarnaar dan ook ontzettend belangrijk: dat móéten we gaan doen. Gelukkig hebben we daarover een *expertmeeting* in september.

De smid, met wie ik dit verhaal begon, had in de gaten dat hij moest veranderen om te blijven bestaan. Hij omarmde nieuwe technieken en dat zullen we ook in de landbouw moeten doen. Maar ook in een ander opzicht liet de smid zien dat hij begreep wat er speelde in zijn tijd. De gereformeerde kerk, die eerst al meer was dan gehalveerd door de scheuring met de vrijgemaakten, moest de deuren sluiten bij gebrek aan kerkgangers. Ook de scholen en de vrijgemaakte kerk overleefden de krimp niet in ons dorp. Maar het dorp moest toch op de een of andere manier verenigd worden, dacht de smid en hij richtte een dorpsvereniging op.

Tegenwoordig zijn de coöperaties terug van weggeweest. Soms zijn ze actief op het terrein van duurzame energie, maar we zien ze op allerlei terreinen waar mensen ergens samen de schouders onder zetten. Zo werken ondernemers, inwoners, lokale overheden en onderzoekers samen in het Westerkwartier om kennis te delen, de lijnen kort te houden en hun onderlinge netwerken te verbeteren en zijn in verschillende plaatsen zorgcoöperaties aan het werk of in oprichting om de zorg dicht bij huis te brengen. Ook bij de versterkingsoperatie zien wij grote kansen voor coöperaties. Niet alleen sta je samen sterker bij het versterken van je woning, in een breder perspectief van verduurzamen, versterken én het toekomstbestendig inrichten van een dorp, straat of wijk past coöperatieve samenwerking: niet naast elkaar opereren, maar hand in hand met gezamenlijke doelen.

De provincie kan die aanpak stimuleren en faciliteren met advies en kredieten, zodat er sterke en zelfstandige coöperaties ontstaan die samen met de gemeenten aan de slag gaan. Juist als we innoveren en als we samen de schouders eronder zetten, behouden we wat ons lief is. Dat samen de schouders eronder geldt zowel voor het Actieplan Weidevogels als voor bijvoorbeeld duurzame energie in dorpscoöperaties, die met de energietransitie aan de slag gaan of met de versterking van woningen in het bevestigingsgebied per straat, per wijk of per dorp. En coöperaties zijn niet nieuw. Akkerland wieden of schoffelen om gifvrije gewassen te kunnen verbouwen is dat ook niet, zelfs niet als dat gebeurt met een robot. Waar het om gaat is dat we een vertrouwde wereld, een wereld die we nog kennen van vroeger, heruitvinden.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ik wil met u hebben over dieren in de maatschappelijke context en in de context van de intensieve veehouderij waar we zo meteen mee beginnen, waarmee we de term 'uitbenen', die u, voorzitter zonet gebruikte, erg goed gekozen was.

In 1971 besloot een psycholoog, Philip Zimbardo, een experiment uit te voeren om uit te vinden in hoeverre zijn hypothese dat het gedrag van mensen wordt bepaald door de sociale situatie, klopte. Hij stopte 24 doorsnee Amerikaanse jongens uit de middenklasse in de kelders van de universiteit, waarbij de groep willekeurig werd gehalveerd in bewakers in een uniform en gevangenen met een bijbehorende plunje. Al vrij snel schoten de bewakers door in hun rol en werden ze sadistisch. Het experiment moest na zes van de geplande veertien dagen worden stopgezet en kreeg veel bekendheid als het Stanford Prison Experiment. Het is een klassiek geworden voorbeeld van de manier waarop mensen kunnen opgaan in hun functie, in hun sociale omgeving en hierbij hun normen en waarden aanpassen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd onderzoek gedaan naar het hoe en waarom van de massale wrede daden die waren begaan. Waren al die daders nu geestesziek te noemen? Die opvattingen sneuvelen in de jaren zestig door de inzichten van onder andere Hannah Arendt, de Duits-Amerikaans-joodse filosoof die het proces tegen de SS'er Adolf Eichmann bijwoonde. Zij concludeerde dat het gewone mensen zijn die op een heel banale manier tot geweld komen. Hetzelfde proces inspireerde sociaal psycholoog Stanley Milgram tot zijn beroemde elektroshockonderzoek, waarbij veel proefpersonen bereid bleken te zijn, steeds zwaardere schokken toe te dienen aan een mededeelnemer, als een leidinggevende daartoe opdracht gaf.

Het zijn de specifieke omstandigheden die maken dat mensen veranderen van een gewoon persoon in een oorlogsmisdadiger. Dat gebeurt binnen een politiek bepaalde, sociale en ideologische context en hier wil ik met u hebben over de ideologie van de intensieve veehouderij. Ik heb hier de laatste tijd veel aan moeten denken bij het al het nieuws over de wrede daden in slachterijen.

De heer MIESEN (VVD): Begrijp ik dat de Partij voor de Dieren de intensieve veehouderij vergelijkt met de Tweede Wereldoorlog?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Nee.

Bij die wrede daden in slachterijen ging het om schapen die levend aan hun vel werden opgehangen, kalveren die levend werden gevild en varkens die bij volle bewustzijn in een bad van 60 graden werden gestopt. Het zijn zaken die, als je die met je huisdieren uithaalt, er bijna toe kunnen leiden dat je gelycht wordt door een woedende groep burgers die elkaar via sociale media attenderen op 'die dierenbeul'. Het is interessant, omdat de meeste mensen ook medewerkers in de slachterij niet voor hun plezier dieren pijnigen – ook niet doden, maar dat moeten ze vaak noodgedwongen doen voor hun boterham. Ja, hoe gaat dat in zijn werk bij hoefdieren? Die dieren worden bedwelmend, mechanisch met een grote pen of elektrisch, vervolgens wordt hun keel doorgesneden en bij een goed uitgevoerde keling spuit het bloed in snel tempo uit de slagaders. Maar het risico op welzijnsproblemen is groot. Onvoldoende snijvaardigheid van het personeel, holle messen en het onvoldoende checken van de correcte uitvoering van de keling hebben als gevolg dat

de doodsstrijd gerekt worden en de dieren hun levenseinde bewust beleven, terwijl ze opengesneden ondersteboven hangen leeg te bloeden.

Naar aanleiding van de misstanden in België vroeg RTL Nieuws rapporten op van het NVWA in Nederland. De NVWA bleek 48 boetes te hebben opgelegd aan 19 slachterijen van een paar duizend euro. Maar voordat die boetes worden opgelegd, wordt er eerst gewaarschuwd. En pas als een bedrijf het heel bont maakt, wordt het gesloten. Het NVWA zegt het toezicht zelf voldoende te vinden. In meer dan 95 procent van de gevallen worden de regels op het gebied van dierenwelzijn gevolgd, zegt de toezichthouder. Jaarlijks worden in Nederland alleen al zo'n 600 miljoen dieren gedood.

De heer KNEGT (CDA): Kan mevrouw De Wrede ook aangeven hoe zich dit verhoudt tot de Voorjaarsnota?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Dit zijn praktijken die natuurlijk samenhangen met de intensieve veehouderij en daar willen wij een motie over indienen. Dus ja, het verband lijkt mij persoonlijk vanzelfsprekend.

Jaarlijks worden in Nederland zo'n 600 miljoen dieren gedood, meer dan 1.000 per minuut, 1,5 miljoen per dag. Als het in ruim 95 procent van de gevallen misgaat, dan betreft dat 4 procent van 600 miljoen en dat is bij 24 miljoen dieren per jaar het geval. Het is natuurlijk ook niet vreemd dat personeel in slachthuizen fouten maakt. Dag in, dag uit grote dieren dood moeten maken die niet meewerken: dat gaat aan je vreten. Je verliest jezelf erin, net zoals soldaten zichzelf in een oorlog verliezen. Psychologisch onderzoek heeft uitgewezen dat veel mensen die in slachterijen werken, last hebben van psychische problemen – vergelijkbaar met of benoemd als een posttraumatisch stresssyndroom, maar dan anders. Als dader in plaats van als slachtoffer. Het werk is slecht betaald en wordt in Nederland vaak gedaan door buitenlanders.

U zult begrijpen dat de Partij voor de Dieren niet stond te juichen bij het nieuws dat een kippenslachter in Kornhorn mag uitbreiden van 245.000 naar 440.000 geslachte kippen per etmaal. Behalve al dat dierenleed denk je dan ook aan de omgeving: leidt dat niet tot heel veel extra vrachtverkeer, bijvoorbeeld? Maar ja, dat zal ook wel weer meevallen want ze zijn in die sector heel efficiënt. Die schattige kuikentjes worden in 40 dagen opgepompt tot een paar kilo vlees en dan zijn ze heel slap: dan stop je ze heel makkelijk met veel tegelijk in een krat en die kun je goed stapelen tot aan het dak van de vrachtwagen. Het leven van kippen is niet leuk. Ze zitten met z'n achttien op een vierkante meter ruimte, die niet wordt schoongemaakt zodat ze vaak ammoniakbrandwonden hebben. Zelfs de dood in dat slachthuis is nog een verlossing, zeg maar. Het is ook opletten geblazen in Kornhorn. Een onderzoek in Amerika heeft uitgewezen dat in steden waar meer slachterijen kwamen, het aantal misdaden steeg en met name het aantal gewelddadige en seksuele misdaden. Een van de verklaringen luidt dat het niet alleen zo is dat mensen die uiteindelijk andere mensen kwaad doen, beginnen bij dieren. Een reden waarom de mishandeling van dieren ook serieus wordt genomen in Nederland, omdat ze een neiging tot mishandeling hebben en steeds verdergaan. Maar dat dat ook andersom kan werken: de normalisering van het kwaad kan bepaalde dingen triggeren. Het mes snijdt aan twee kanten zeg maar.

De Partij voor de Dieren is fel tegenstander van de intensieve veehouderij – dat weet u. Een sector waarin dieren alles wordt ontnomen: opgroeien in gezinsverband met een moeder die over hen waakt, de vrijheid om te bewegen, voor varkens om in de modder te wroeten. En in plaats daarvan zijn ze omringd door pijn en ellende, een immorele schandvlek in onze maatschappij, gebaseerd op een ideologie van de 'verdingelijking' van het dier. In deze ideologie manifesteert zich – en nu citeer ik Ton Lemaire – *'dat waartoe in de vroegmoderne tijd al opgekomen idee van het dier als machine, in concreto kan leiden'. Het bestaat in de zover mogelijk voortgedreven assimilatie van levende organismen aan en de reductie tot door mensen gereguleerde mechanische processen. Er vindt op grote schaal een verdingelijking en commodificatie van het dierenleed plaats van geboorte of dood, omwille van commercie en consumptie.'*

Maar er zijn meer redenen om op te houden met die intensieve veehouderij. Dat is een paar week geleden nog naar voren gebracht in een stuk van 28 hoogleraren onder de titel 'De veehouderij is zo goed als failliet'. De strekking daarvan was dat wanneer de kosten van milieu- en klimaatschade worden verdisconteerd, het rendement van de veehouderij zelfs negatief is. Daarom dienen wij graag deze motie in.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 398 met als titel 'Warme sanering intensieve veeteelt', ingediend door de fractie van de Partij voor de Dieren:
'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Constaterende dat

- in de intensieve veehouderij in Groningen ruim 150.000 varkens, bijna 6 miljoen kippen en duizenden vleeskalveren, slachteenden en slachtkonijnen een dierenwaardig leven leiden;
- het voedsel dat in de magen van deze dieren verdwijnt, afkomstig is van monoculturen die verwoestende gevolgen hebben voor biodiversiteit, klimaat en mensenrechten;
- de intensieve veehouderij een groot aandeel heeft in het mestoverschot;

Overwegende dat

- de negatieve balans van de intensieve veehouderij ten opzichte van klimaat en biodiversiteit in een duurzame toekomst onhoudbaar is;
- de intensieve veehouderij stelselmatig grove aantastingen van dierenwelzijn veroorzaakt;
- er een duidelijke tendens in de samenleving is richting het nuttigen van meer plantaardige voeding;
- veel boeren worstelen om het hoofd boven water te houden;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. te inventariseren hoe met gebruikmaking van provinciale, nationale en Europese fondsen een provinciale stoppersregeling voor de intensieve veehouderij gefinancierd kan worden;
2. als voorwaarde in deze regeling op te nemen dat de vrijkomende dierenrechten niet verhandelbaar zijn, maar definitief uit de markt worden genomen;
3. en deze voor het einde van 2018 aan de Staten te presenteren;

En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Tegelijkertijd, met het in grote hoeveelheden dieren in hokken stoppen voor onze voedselproductie – wat zo'n tienduizend jaar geleden begon – is de hoeveelheid wilde dieren drastisch afgenomen. Er zijn hier ongeveer een miljard schapen, een miljard varkens, een miljard runderen en 25 miljard kippen. Ongeveer 200.000 wolven tegenover 400 miljoen huishouden en 40.000 leeuwen tegenover 600 miljoen huiskatten: de natuur moest plaatsmaken voor veevoer. Er ontstond een scheiding tussen cultuurgrond en natuur, die zo na de herverkaveling in Nederland erg rigide is geworden.

De bijbel, waarin Jezus werd voorgesteld als een herder die zijn kudde hoedde en beschermde tegen wolven, heeft het imago van de wolf in christelijk Europa geen goed gedaan. Bijna uitgestorven is hij uit zichzelf teruggekomen, niet uitgezet. De terugkomst veroorzaakt paniek – meneer Van der Groot sprak daar mooie woorden over tijdens de commissie. 'Hij kwam uit het oosten'. Alhoewel men de meeste schade vergoed krijgt, lijkt de commotie enorm. Het dier is niet uit de kranten te slaan. De ondertoon is duidelijk en het duurde niet lang voordat de eerste politici opstonden en zeiden: "Hij hoort hier niet. Laten we hem doodschieten!" Laten we ervoor zorgen dat mens en wolf hier in redelijke harmonie met elkaar kunnen leven en daarom willen wij graag de volgende motie indienen.

De VOORZITTER: Dat is een motie die ga voorlezen, met nummer 399 met als titel 'De wolf is zo boos nog niet', ingediend door de fractie van de Partij voor de Dieren, mede namens de fractie van GroenLinks:

'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018,

Constaterende dat

- in onze provincie al meerdere malen een wolf is gesignaleerd;
- deze ook schapen heeft aangevallen en gedood;
- hierdoor met name onder schapenhouders behoefte bestaat aan goede voorlichting en adequate bescherming van hun dieren;

Overwegende dat

- het IPO in het najaar komt met een gemeenschappelijk beleidsdocument;
- dit de noodzaak van provinciaal maatwerk niet uitsluit;
- de urgentie om beleid te formuleren en maatregelen te treffen hoog is, mede omdat zich mogelijk een wolf heeft gevestigd aan de grens van Groningen met Friesland;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. alvast te inventariseren welke veehouders behoefte hebben aan beschermingsmaatregelen voor hun dieren en een globale kostenraming te maken;
2. deze inventarisatie mee te nemen in de gesprekken binnen het IPO;

En gaan over tot de orde van de dag!

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Deze motie dienen wij inderdaad in samen met GroenLinks – dat had ik nog even kunnen zeggen.

De heer KNEGT (CDA): Een mooie motie, hoor, van mevrouw De Wrede. Maar wat moet deze wolf dan eten?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Nou, meneer Knegt, ik zou bijna willen zeggen dat ik nog wel een paar vervelende kinderen op zolder heb zitten soms. Maar laat ik hierop een serieus antwoord geven. Als we nou eens wat minder hazen, konijnen en reeën lieten doodschieten door jagers, dan denk ik dat er voldoende prooi overblijft. Vindt u ook niet?

De heer KNEGT (CDA): Ja, ik zit met stijgende verbazing naar dit betoog te luisteren, naar de parallellen die u legt: ja, ik snap er niks meer van.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Dat verwondert mij op zich niet echt. Ik zal doorgaan.

Als je alles op een rijtje zet, dan komt er hier en daar toch een raar beeld naar voren over ons land en onze natuur die tot in de puntjes wordt beheerd. Iedere grasspriet en ieder dier – of het nou cultuurgrond is of natuurgrond – wordt geregistreerd, of het nu bevers, ganzen of vossen zijn. En dat terwijl al eeuwenlang het recht op het gebruik van geweld aan politie en militairen hebben overgedragen, staan we toe dat er grootschalig geweld jegens dieren wordt gebruikt, zowel in slachthuizen als bij de jacht. “Van wie is het land eigenlijk?” zei Jantien de Boer in ‘Landschapspijn’ terecht. Maar ook gerechtvaardigd is natuurlijk de vraag: van wie zijn de dieren? Van welke mensen? Of zijn ze van zichzelf? En wat stellen de regels voor dierenwelzijn in dit land voor? Huisdieren zijn heilig, maar met landbouwdieren mag je, enigszins gechargeerd, doen wat je wilt. Geldelijk gewin lijkt hier de belangrijkste drijfveer en is dat ook. Maar zoals we al hebben gezien, is de bijdrage van de veehouderij aan de Nederlandse economie klein. De steun van de politiek voor deze sector lijkt dan ook misplaatst. Het lijkt niet tot de gevestigde orde door te dringen dat meer niet altijd goed is. De heersende ideologie lijkt er een te zijn van het bedrijfsleven zoveel mogelijk ondersteunen en zo weinig mogelijk lastigvallen – of we er nu beter van worden of niet.

Behalve het dier lijkt ook de burger achter de economische bedrijvigheid te verdwijnen. Je ziet dat op de manier waarop we met de gaswinningsslachtoffers is omgegaan. Je zag het aan de documentaire ‘Beerput Nederland’ waarin volstrekt niet wordt opgetreden tegen bedrijven die de boel enorm lopen te vervuilen en dat de burger niet meetelt maar wel de rekening mag betalen. Dat zie je natuurlijk ook aan het feit dat de grote industrie veel minder betaalt voor de energie. Volgens de bekende historicus Frank Ankersmid komen we terecht in een politieke constellatie die sterk herinnert aan die in de Middeleeuwen: de vorst is gericht op de grote leenheren en andere heersers in het buitenland en heeft weinig band met zijn onderdanen. Niet zozeer een sterke staat, maar een sterke economie waar alles voor moet wijken. Fascisme 2.0?

Zoals de Groninger stadsecoloog Jan Doevendans afgelopen week zei, nadat hij de alarmklok had geluid over het verdwijnen van de huiszwaluwen – hij kreeg daar inderdaad heel veel reacties op, waarschijnlijk als gevolg van verdwijnende insecten en de bestrijdingsmiddelen: “We willen maar 89 cent betalen voor een pak melk, maar tanken wel voor tientallen euro’s.” De zwaluwouders kiezen dit jaar bewust voor minder broedsels: in plaats van zeven eieren leggen ze er maar twee of drie. Blijkbaar weten ze dat ze een vol nest niet kunnen voeden. Misschien moeten wij allemaal eens genoeg nemen met wat minder en dat is de rol van de consument, inderdaad.

Dat in het algemeen, terug naar de dieren. Ton Lemaire pleit in deze tijd van het recente Antropoceen, een tijdperk dat gekenmerkt wordt door de stempel die de mens overal op drukt, voor mededogen met alle levende wezens. Voorwaarden hiervoor zijn het bedwingen van de anarchie van de wereldmarkt, de duistere kanten in onszelf en de hardheid tussen mensen onderling. Verzet tegen elke onverschilligheid voor zowel mensen als dieren.

De VOORZITTER: Dat was uw betoog? Dank u zeer. Ik zie dat de heer Knegt een vraag voor u heeft.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, ik was nog niet ingegaan op die uitnodiging voor dat etentje inderdaad. Gaat het daarover?

De heer KNEGT (CDA): Nou, ik heb wel wat meer moeite om die uitnodiging gestand te doen na dit betoog, moet ik u eerlijk zeggen. Maar wat ik mevrouw De Wrede nog wel wil vragen: wat is uw visie op de bereikbaarheid van deze provincie, de energietransitie van deze provincie, de toekomst van deze provincie, de gaswinning in deze provincie – nou ja, alles waar wij het wél over hebben gehad maar waar u het niet over hebt gehad?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Ja, allereerst wil ik even raken aan de essentie van uw opmerking, die duidelijk een reactie is op mijn interruptie van zonet aan u. Het verschil tussen uw betoog en mijn betoog is dat ik zonet Algemene Beschouwingen heb gehouden over dat wat centraal staat in onze partijideologie en dat u zonet Algemene Beschouwingen hebt gehouden over allerlei onderwerpen, maar waarbij u dat wat centraal zou moeten staan volgens mij bij u in uw partijideologie – namelijk de landbouw en hoe het gaat met de boeren – niet hebt genoemd.

Maar ik wil best wel even ingaan wat wij vinden van de energietransitie: ja, die moet natuurlijk doorgaan. Wij zijn enorm voor duurzaamheid. En wat er zonet is gezegd over dat het heel duurt voordat we Groningen gasloos maken: nou, dat valt best mee. Want we hebben Nederland in tien jaar tijd aan het gas geholpen, dus we kunnen ook best in tien jaar tijd op zoek gaan naar andere vormen van energie.

En wat wij vinden van mobiliteit: nou, zoveel mogelijk openbaar vervoer natuurlijk. Ik wil ook wel even ingaan op ons standpunt inzake de Zuidelijke Ring, maar dat gaan we over een week doen.

Even kijken, welke andere onderwerpen noemde u? De toekomst van onze provincie in het algemeen: we hebben hier maar 8 procent van de oppervlakte die uit natuur bestaat. Zo'n 80 procent bestaat uit land met een agrarische bestemming. Nou, dat willen wij graag veel dichter naar elkaar toe brengen. Wij willen de intensieve veehouderij in deze provincie middels een warme sanering doen verdwijnen. Wij willen dat er veel natuur inclusieve landbouw komt, veel meer natuurgrond en, net zoals D66, willen wij inderdaad veel landbouwgrond teruggeven aan de natuur.

Is dat een beetje een antwoord op uw vraag?

De heer KNEGT (CDA): Ja hoor, ik heb voldoende antwoord. Dank u.

De heer SCHIJF (D66): Ik zou mevrouw De Wrede toch iets willen vragen: vindt zij niet – en dat is echt een oprechte vraag – dat ze in een afschuwelijk land woont met afschuwelijke gewoonten, gebruiken, rites et cetera?

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Nou, een afschuwelijk land? Wel inderdaad een land met afschuwelijke praktijken, dat ben ik met u eens. Dat vind ik oprecht.

De heer SCHIJF (D66): Ik heb niet gezegd dat ik dat zo vind, hè? Dus u moet het niet met mij eens zijn, vind ik.

De VOORZITTER: De heer Schijf, hebt u nog een aanvullende vraag?

De heer SCHIJF (D66): Nee, dit was een vraag die op mijn lippen brandde, voorzitter. Dank u.

De heer ZWIERS (PvdN): Ja, ik kijk ook meteen even naar meneer Knegt: de opmerkingen die wij plaatsen, kunnen misschien negatief overkomen – misschien ook niet – maar het College heeft ook heel veel goede dingen gedaan: in het kader van economie, natuur, vervoer, gasdossier en duurzaamheid. Dus daar zijn we wel van overtuigd. Maar ja, wij zitten wel in de oppositie en wij zullen toch bepaalde punten naar voren brengen en daar zult u mee moeten leven. Als u in de oppositie gezeten had, had u dat ook gedaan. Het is heel normaal dat dat soort opmerkingen gedaan wordt. Het zijn mijn laatste Algemene Beschouwingen, ik ga de politiek vaarwel zeggen na volgend jaar. Ik ga er niet om huilen, ik heb veel plezier erin gehad. Wij gaan er wel vanuit dat de Partij voor het Noorden de volgende periode weer in deze Staten zit, dus waarschijnlijk kunt u nog een tijdje van ons genieten en dan van een ander persoon. Wij schatten de kansen ook hoog in voor regionale partijen, vooral in het midden bestuur. Je ziet toch dat de landelijke partijen bij de Tweede Kamerverkiezingen het nog wel vrij goed doen, maar ook dat ze in het midden bestuur steeds minder gehoor krijgen. Dus dit is in ieder geval een waarschuwing vooraf aan de landelijke partijen om daar misschien ook wat aan te doen. Liever niet, want dan lopen de kiezers misschien bij hen weg. Met andere woorden: Groningers, stem Grunnegs!

Financieel ziet de Voorjaarsnota er erg goed uit, alleen er zijn wel weer wat risico's bijgekomen: ontwikkeling nieuw busstation Parkweg wordt wat duurder, bij de Oosterhamrikkade moeten we de ontwikkelingen afwachten, over de Zuidelijke Ringweg hebben het al gehad en ongeacht het betoog van onze gedeputeerde – die zich er wel goed in verdiept had – blijft dit toch een hoofdpijndossier de komende jaren en wij hopen dat ze niet weer zoveel slapeloze nachten krijgt. Dat laatste heeft ze eerlijk gezegd in de krant, dus wat dat betreft is het écht een hoofdpijndossier. En de Partij voor het Noorden gaat er in ieder geval vanuit dat er geen maatregelen genomen worden om de

infrastructurele maatregelen in de provincie, zoals de spoorlijnen, hieronder gaan lijden. Want dan zijn we nog verder van huis, want die hebben economisch juist wél een opkikker nodig.

De Partij voor het Noorden staat achter het streven om zo snel mogelijk energie te halen uit wind- en zonne-energie en ten aanzien van de energietransitie en hiervoor zijn nog meerdere mogelijkheden.

De Partij voor het Noorden maakt zich wel zorgen over de inpassing van al deze parken en is ervan overtuigd dat onze provincie ook mede door de vernielingen van de aardbevingen verpest gaat worden door de aanleg van genoemde parken. Graag een betere visie hierop – ik verwijs hierbij ook even naar wat de VVD hierover aangeeft over een goede gebied visie. Wij hebben ook aangegeven om eens een keer gebiedsontwikkelingsplannen goed in beeld te brengen waar iets wel en iets niet moet komen – we hebben het allemaal over ‘onze mooie provincie’ – en waar toch de zichtlijnen behouden kunnen worden. We zijn gewoon bang dat het toch een beetje struisvogelpolitiek wordt omdat het toch wat eenzijdig ernaar kijken is.

De betaalbaarheid van de energietransitie is een groot probleem. Komt de rekening bij de burgers te liggen? Wie zal het zeggen, de Partij voor het Noorden vreest met grote vrezen. Ik luister vaak naar Radio 1, daar heb je heel interessante discussies met geleerden enzo en dan kom je ook weer terecht bij of het haalbaar is om helemaal gasloos te worden. Nou, er zijn heel wat geleerden die zeggen dat ze het nog moeten zien of helemaal gasloos in 2050 wel lukt. Er komt nog heel wat op ons pad. Als je dan ook naar de grote industrietekens kijkt, dan krijgen Shell en ExxonMobile al een mooie voorfinanciering, want die krijgen de vrijstelling van de dividendbelasting al en die hebben een heel leuke geheime deal gesloten met de rijksoverheid, dus de miljarden stromen daar binnen. Dus die kunnen ze beter stoppen in de energietransitie hier in de provincie misschien of in andere provincies. Maar dit is allemaal wel een dubbel spel dat er gespeeld wordt.

Ja, Samsom heb ik ook gevolgd: dat vind ik heel interessant en dergelijke. Er wordt heel wat gezegd over de stroomprijs die op den duur naar beneden zal gaan als wij het gas gaan afbouwen. Nou, dat is hartstikke mooi maar wij hebben het idee dat wij hier een beetje worden verneukt – laat ik het zo maar even zeggen. Want de stroomprijs gaat in september of oktober alweer omhoog. Dus als je die van tevoren alweer omhoog gooit en later naar beneden, dan zijn we de bok. Wij maken ons ernstige zorgen daarover, niet over de energietransitie zelf maar de weg ernaartoe. Nou, misschien zal de gedeputeerde daar nog wat over zeggen. Ik hoop dat zij die bezorgdheid ook deelt en dat ze dat in ieder geval meeneemt, want dat zal heel belangrijk zijn. De Partij voor het Noorden is wel blij met de komst van de stikstoffabriek, die ervoor kan zorgen dat de hoge gasproductie naar beneden kan – en dan zo snel mogelijk. Gezien de kosten die op de burger afkomen, vindt de Partij voor het Noorden dat er subsidieregelingen moeten komen voor de minst draagkrachtigen in onze provincie. Wat zijn hier de mogelijkheden voor? Ik kijk naar de gedeputeerde.

Gas- en zoutwinning: ja, het gasdossier. Wat moet je hier nog over zeggen? De Partij voor het Noorden denkt dat de gewone burger het al niet meer weet. De afgelopen dagen is zoveel over ons heen gekomen en misschien horen we straks nog even van de gedeputeerde wat de laatste stand van zaken is. Maar wij komen er op dit moment niet meer uit wat wel en wat niet hersteld wordt. Volgens mij moet dat allemaal nog definitief besloten worden. Je ziet ook weer een bepaalde – laat ik het zo zeggen – berichtgeving het land in gaan, die misschien van de NAM of misschien van de overheid komt, dat de woningen die eigenlijk niet beschadigd worden – dat stond geloof ik op Teletekst – alsnog hersteld kunnen worden omdat dat beloofd is. Dan denk ik: ja, mensen, dat is de grootste leugen die er is want die woningen hebben allemaal al schade gehad. En zo wordt dat als nieuws in het land gebracht en je krijgt steeds minder feeling met de mensen die in de rest van Nederland en zeggen dat de Groningers niet meer zo moeten zeuren omdat die woningen dus geen schade zouden hebben. Daar erger ik mij toch behoorlijk aan. Wij hebben dus in ieder geval ervoor gepleit – ik denk dat de SP dat in de Tweede Kamer ook gedaan heeft – om voor dit soort schades een goede coulanceregeling of een generaal pardon in te stellen: dan ben je in één keer van alles af. Dat kost heel veel, maar je kunt er ook heel veel jaren over doen en er zit nog voor heel wat miljarden gas in de grond. Die zullen ze er alsnog uit halen, laten dat geld dan hier maar heen sluizen.

Ja, Nederland is een eenheidsstaat, maar wij hebben al gezegd dat als dit zo doorgaat, wij zo langzamerhand het idee hebben dat die eenheidsstaat steeds minder aan het worden is. Onze oprichter Teun Jan Zanen: iedereen kent hem van vroeger nog wel, een aantal ook niet. Hij heeft een keer een proefschrift geschreven in 1969: ‘Groningen, de laatste kolonie van Nederland’. Nou, wij denken dat dat nog steeds een beetje aan de gang is hier, want wij bungelen nog steeds onder aan het lijntje ten opzichte van Den Haag. Dit alles pleit toch meer voor een eigen verantwoordelijkheid voor een noordelijke regio: meer zeggenschap over je eigen gebied.

Tja, en de zoutwinning, gestapelde mijnbouw, wordt niet eens genoemd in de stukken – ook niet als risicofactor. College, wees daar opener en eerlijker in naar de bewoners toe in dat gebied: die mensen zijn enorm bezig met hun belangen, ze komen op de radio. De gemeente Midden-Groningen heeft

bezwaar aangetekend tegen de boringen en wij zijn heel nieuwsgierig hoe nu ons College daartegenaan kijkt. U bent zelf ook nog aandeelhouder voor een groot gedeelte. U gaat zich toch nu niet opstellen als Shell en ExxonMobile, die de NAM hebben? U hebt de NOM als aandeelhouder, u kunt er vergif op innemen dat als er wat gebeurt en de NOM in de problemen komt, ze bij de provincies terechtkomen. Óf bij de mede-eigenaar die toch niet zo'n heel goede naam heeft. De aanleg van het Natuurnetwerk kan rekenen op de steun van de Partij voor het Noorden. Misschien heeft zij iets gemist, misschien moeten we dit verder in de toekomst bekijken. Alles wat op stapel staat, is ook oké, maar wij denken dat er nog steeds een stuk ecologische hoofdstructuur ontbreekt richting het Schild- en Oldambtmeer. Is dat nog *im Frage* of komt dat niet opnieuw *im Frage*? Want dat staat in ieder geval ook pregnant in het rijksbeleid. Misschien heb ik wat gemist, maar misschien komt dat in de toekomst nog terug.

Ja, de Omgevingsdienst staat op de agenda nog als hamerstuk, maar wij willen daar toch nog even wat over zeggen. Wij hebben wel overwogen om een motiedebat aan te vragen, maar gezien de stemming in de commissie had dat volgens ons geen enkele zin. Wij hebben dus ook geen moties daarover, dus, voorzitter, u kunt gerust zijn. Ik kan nu wel zeggen dat wij zes moties hebben, maar wij hebben geen zes moties. Toch willen wij nog aangeven dat wij gezien de aansturing van het geheel grote missers zijn gemaakt. Kijk het accountantsrapport: het bestuur zit op het randje van degelijk bestuur – toch een heel bedenkelijk punt. Ga er goed over nadenken dat dit in de toekomst niet weer gebeurt want dan konden er nog weleens scherven gaan vallen.

Grenzeloos Gunnen. Er zijn de afgelopen vier jaren met horten en stoten wat stappen gemaakt: daar zijn wij blij om en dat is ook van onderop gebeurd met heel veel herindelingen, dus dat is een pluim waard. Wij zien het geval-Haren – het zal u niet verbazen – nog steeds als een annexatie met leugens en halve waarheden en toch je gelijk willen halen. Gesjoemel met financiële cijfers en zeggen geen invloed uitgeoefend te hebben in Den Haag, terwijl uit de Wob-aanvraag blijkt dat alle info en nagekomen info vanuit de provincie is gekomen. En maar niet te spreken over de partijlijnen. Ik denk dat de gedeputeerde hier ook wel een mening over heeft. Zou u het achteraf anders aangepakt hebben? We horen het graag van u. Ook de laatste hobbel, Zuidoost-Groningen, blijven we met grote aandacht volgen. De gedeputeerde heeft toegezegd na het zomerreces hierop terug te komen.

Trouwens, Grenzeloos Gunnen heeft het niet alleen over samenvoegingen, maar ook over bevoegdheden – ik heb dat net al aangegeven. De gemeente zou dan meer bevoegdheden krijgen: een goede zaak, vindt de Partij voor het Noorden. Hier lezen we verder niet veel over. Gebeurt er nog wat in het dossier? Gaat de provincie nog krimpen qua aantal ambtenaren? Ondertussen zien wij in de Voorjaarsnota weer allerlei nieuwe functies bij de provincie ontstaan: rijmt dit wel met de uitgangspunten van Grenzeloos Gunnen?

Ten slotte het bestuur: open, transparant en vertrouwen. Na een vliegende start en veel energie in de eerste twee jaar heeft de Partij voor het Noorden de waarneming gedaan dat het langzaam maar zeker steeds plichtmatiger werd. Vooral het laatste halfjaar begon dat toch steeds meer op te vallen. Waarschijnlijk heeft de SP zichzelf teruggevonden en de klus als bestuurderspartij in het begin toch wel onderschat heeft en met veel dure compromissen over de streep is getrokken. De Partij voor het Noorden was bij met het gegeven dat bij de besluitvorming over het WK wielrennen men zichzelf weer was bij de SP: men is weer op de goede weg. SP, dank u!

Ook in het aardgasdossier heeft de Partij voor het Noorden geregeld gedacht: wie is hier *leading*? De Commissaris of de politiek verantwoordelijken? Zitten ze wel op één lijn? Het is bestuurlijk wel wat soft: almaar door polderen. Afgelopen maandag hebben bestuurders gesproken met minister Wiebes. Waarom zouden maatschappelijke clubs zoals het Gasberaad en de Groninger Bodem Beweging daar niet mede aan tafel? De Partij voor het Noorden verwacht dat de lokale bestuurders samen met de Groningers aan tafel gaan zitten: dat geeft vertrouwen. Anders geeft dit weer wantrouwen. Dus is er naar de burger toe veel veranderd in openheid, transparantie en vertrouwen? Nee, niet veel. Kun je de conclusie trekken dat dit College minder transparant is dan het vorige? Nee, dat ook niet. Maar waren die andere Colleges dan minder transparant? Nee, ook niet. Dus wat dat betreft is er niet zoveel veranderd. Als onafhankelijke partij, die toch vaak een eigen weg kiest en er zo tegenaan kijkt, moet dit u aan het denken zetten. En denk niet: ach, het is maar één persoon, laat hem maar lekker lullen. Maar bereid u voor op de verkiezingen van maart 2019. Zoals gezegd: wij gaan ervoor en u, College, de komende zes, zeven, acht maanden nog veel succes.

De heer KNEGT (CDA): Bedankt, meneer Zwiers, voor uw waarschuwingen: we maken ons danig zorgen.

U schetst hier in pak hem beet een handjevol minuten een setje complottheorieën – waarbij u het College voor 'leugenaar' uitmaakt, maar misschien heb ik dat niet goed gehoord – richting de NAM, de Shell, richting het gas, richting de minister. Waar baseert u dat op?

De heer ZWIERS (PvvhN): Waar ik dat op baseer? Op wat ik lees in kranten en op gegevens over wat er gebeurt bij Shell, ExxonMobile en dergelijke. Dus wat dat betreft is dat niet zo moeilijk. Of leest u zelf geen kranten?

De heer KNEGT (CDA): Nee, nee, nee, dat doe ik niet. Maar ik zou u echt willen verzoeken dat als u dit soort dingen beweert, u dat ook moet onderbouwen. Want u zegt zo in de marge allerlei dingen, u mompelt daar wat over, maar u zegt nogal wat dingen hier.

De heer ZWIERS (PvvhN): Nee, ik zeg niet zomaar wat in de marge. Ja, u mag best daarop beginnen in te prikken, maar als je alle documenten van de laatste weken goed leest wat er gebeurd is op landelijk gebied ten aanzien van waar de gelden heen gaan en waar gelden weggetrokken worden: die moeten de burgers dus opbrengen qua belastingen en dergelijke. En er komt nogal veel over hen heen en ik heb ook gelezen dat bij wijze de elektriciteitsprijzen in september weer omhoog gaan. Ik bedoel, dat zuig ik niet uit mijn duim: dat is gewoon een gegeven. Maar ik weet niet of u dat meegekregen hebt, maar ik zou u aanraden om dat wel na te lezen.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Dan is nu het woord aan het College en dat begint met gedeputeerde Brouns.

De heer BROUNS (gedeputeerde): Er is vanuit de Partij voor het Noorden en de Partij van de Arbeid gevraagd naar hoe het nou zit met de taak- en rolverdeling provincie-gemeenten in het kader van Grenzeloos Gunnen en het proces dat we daarbij ingegaan zijn. Ik heb uw Staten in een aantal commissies, ook naar aanleiding van tussenrapportages per brief, meegenomen in het feit dat die discussie overgaan is van een discussie over daadwerkelijk het overdragen van sec taken en daar eventueel budgetten en functies bij zoeken, naar een discussie over hoe wij in de samenwerking met elkaar omgaan. Hoe richten wij een proces in als wij beiden als partners in een project of een proces betrokken zijn en welke spelregels hanteren we dan naar elkaar toe en hoe spreken we elkaar op die spelregels aan? Dus daarmee is het van een afvinklijstje van 'dit blijft bij de provincie en dicht gaat naar de gemeenten toe' naar een proces gegaan waarin we, afhankelijk van het onderwerp waarop we samenwerken, we met elkaar in dat proces concrete afspraken maken. En ik heb uw Staten daarbij ook toegezegd dat er in Q4 een brief voorligt, waarin we de laatste stand van zaken geven, zodat u daarover met het College weer verder van gedachten kunt wisselen en de discussie erover kunt aangaan indien daar behoefte aan is.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, we keken elkaar net even aan. U zei 'Q4', maar waar hebben we het dan over?

De heer BROUNS (gedeputeerde): Dat betekent dat u dat in de commissievergadering van november vermoedelijk zou kunnen bespreken. Q4 is het vierde kwartaal – excuses.

De VOORZITTER: We merken dat hier de portefeuillehouder financiën staat te spreken.

De heer BROUNS (gedeputeerde): Beroepsdeformatie.

Dan noemde de Partij voor het Noorden de herindeling-Haren en of wij daar anders mee om zouden zijn gegaan. Ja, dat is hier in deze Statenzaal al ontzettend vaak met elkaar besproken. Ja, in het proces en in de menselijke verhoudingen hadden zaken anders kunnen lopen; tegelijkertijd is het nu zo dat het wetsvoorstel bij de Eerste Kamer en daar gepland staat voor plenaire behandeling – althans voorlopig.

Dan het sociaal ondernemen. Dat is ondergebracht bij de NOM, dat is ook een toezegging die ons College richting uw Staten gedaan heeft dat wij ons daar hard voor zouden maken. Die ruimte hebben wij in de reglementen van de NOM gevonden en dat betekent dat dat van nu af aan ook gewoon meeloopt in de mogelijke activiteiten die wij kunnen ondernemen. Nog los van het feit dat wij zelf onze eigen instrumenten hebben en ook daar de ruimte geschapen hebben om ten aanzien van sociaal ondernemen zaken te kunnen doen. En ik wijs onder andere op de verbinding die relatief betrokken is bij een project als het gaat om De Kansrijke Leerweg en die straks een eigen bedrijfsschool gaat openen binnen dat project.

De heer ENGELKENS (PvdA): Heeft de gedeputeerde ook voorbeeld hiervan, dat het sociaal ondernemen is meegenomen bij de NOM?

De heer BROUNS (gedeputeerde): Nou, wij hebben dat dit jaar meegenomen in de besprekingen met het Ministerie van Economische Zaken. Dat wordt nu allemaal verankerd, het is dus nu nog niet – als dat de concrete vraag is – de participatie van de NOM in een vorm van sociaal ondernemerschap. Dat heeft zich ook nog niet aangediend. Op het moment dat dat zo is, ben ik best bereid u daar actief over te informeren. Maar ik heb dus wel een voorbeeld genoemd waarbij we het zelf gedaan hebben in het kader van De Kansrijke Leerweg.

Dan de Strategische Agenda: de Partij van de Arbeid vroeg daarnaar en ook een aantal andere partijen. De verwachting is dat wij – en gedeputeerde Gräper zal daar ook nog wat nader op ingaan – ten aanzien van het toekomstperspectief na de zomer daarover zullen informeren om er met u van gedachten over te kunnen wisselen.

Er is door velen ingegaan op de economie en op de inspanningen van ons College als het gaat om Groningen @ Work, maar ook als het gaat om de speerpunten 'het MKB centraal', 'de ondernemersvraag centraal' en wat ik altijd noem de satéprikkers in dat beleid, namelijk verduurzamingen, digitalisering als centrale leidraad. Want als je daar niet in meegaat, dan loop je als onderneming uiteindelijk tegen je grenzen aan. Dat raakt ook vanzelfsprekend dat je ervoor moet zorgen dat je de werknemers van de toekomst hebt: dat je aan de ene kant werkgelegenheid creëert, is niet voldoende, je zult moeten zorgen dat de mensen die nu nog geen baan hebben óf die wellicht van baan moeten gaan wisselen door allerlei economische ontwikkelingen, erop toegesneden zijn dat ze ook die nieuwe banen kunnen gaan invullen.

Dat raakt een aantal van de elementen dat aangesneden is en dat ook in moties vervat is. Een van die moties is in het verlengde van het Akkoord van Westerlee is: ga eens onderzoeken of je rondom die Poort van Groningen meer ondernemersactiviteiten kunt realiseren – ik vertaal haar zo maar even, volgens mij was dat de bedoeling. Daar werd ook een aantal concrete voorbeelden bij genoemd, maar ik neem aan dat die verkenning daar ruim in is – om het zo maar even te zeggen. Dat is een motie die wij prima kunnen uitvoeren en die past bij de gedachtegang dat waar wij kansen zien, wij te allen tijde proberen om die op te pakken.

Dat raakt dan ook direct De Kansrijke Leerweg: daar ligt een motie over om te kijken of die van toepassing kan zijn op andere sectoren. Nou, zoals u weet zitten wij nu met name in de fijnmechanica, in de elektra en in de houtbewerking. En, moet ik er even bij zeggen, er is natuurlijk ook nog de Ringweg Academie opgericht die wat in het verlengde daarvan ligt. Wij zullen kijken of we dat op andere sectoren kunnen toepassen. We zijn op dit moment al concreet bezig met een verkenning in de horeca. Tevens wordt opgeroepen tot nieuwe werkgelegenheidsprojecten: daar zijn we al actief mee bezig. Op dit moment lopen er gesprekken met de SER Nederland die, nadrukkelijk ook gevoed door ons, bij het Klimaatakkoord inbrengen dat er niet alleen oog moet zijn voor de besparingen die we met elkaar willen realiseren, maar dat er ook oog moet zijn voor de economische effecten, voor het feit dat die nogal wat betekenen voor de werknemer van de toekomst en je dus qua om- en bijscholing daar wat activiteiten in moet ontplooiën. Wij voorzien de SER daarbij van directe input.

In het verlengde daarvan de economische transitie. Er werd vanuit de zijde van de VVD gevraagd of er een beetje zicht op is hoeveel banen er verdwijnen. Ja, wij kunnen dat niet op de baan nauwkeurig zeggen. Want sommige ontwikkelingen in banenmutaties hebben natuurlijk ook met andere ontwikkelingen te maken. Maar grosso modo gaat het bij de aan de fossiele energie gerelateerde werkgelegenheid om zo'n 12.000 banen in het noorden. Daarvan zitten er zo'n 6.000 direct en indirect daadwerkelijk in de gaswinning en die andere 6.000 zit in de chemische industrie die op gas en olie gebaseerd is. Hebben wij zicht op wat al weg is? Nou, in indirecte zin hebben wij dat zicht niet, want dat is heel erg anders. In directe zin weten we dat er inmiddels al zo'n 1.300 banen verdwenen zijn – overigens, allemaal via natuurlijk verloop, is ons verzekerd. Maar er is ons ook aangegeven dat er in de komende jaren – en dat zal vermoedelijk niet alleen via natuurlijk verloop zijn – ook nog zo'n 1.000 banen gaan verdwijnen. En dat gaat daarna nog wel een hele tijd door. Dus wij hebben hier wel echt een opgave te pakken en het moge dan ook duidelijk zijn dat de motie die ingaat op het pakken van de koppositie in de energietransitie en dat aankaarten bij de Klimaat- en Industrietafels, ontzettend aansluit bij onze verduurzaming van de chemie. Want op het moment dat we namelijk de energie kunnen verduurzamen, dan hebben we daar echt ontzettend veel windenergie voor nodig: we hebben nu berekeningen gemaakt voor Chemport Europe, het industrieterrein in Delfzijl en Emmen, dat om daar in 2050 te komen tot een negatieve CO₂-uitstoot van 1.300 kiloton per jaar, we 6 gigawatt aan opgestelde windenergie in de zee nodig hebben. Kortom: deze motie is echt noodzakelijk om onze economische transitie vorm te geven. Door die economie te vergroenen kunnen we ook de maakindustrie vergroenen, want in Emmen maken ze met de basisgrondstoffen van Delfzijl polymeren en die polymeren gebruiken vervolgens de Philipsen van onze wereld weer om hun

producten te maken. Dus wij kunnen die koppositie pakken en het is ons uit het hart gegrepen om daar bij het Rijk ook continu aandacht voor te vragen en dat doen we via verschillende wegen maar ook rechtstreeks.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik hoor de vertaling van de gedeputeerde van de motie van de Partij van de Arbeid en de Partij voor het Noorden over de Poort van Groningen. De gedeputeerde zegt dat als hij het zo kan verstaan dat hij het ondernemerschap moet stimuleren, hij daar positief over kan adviseren. Nou, ik zie een hele lijst van maatregelen erin staan: douchegelegenheden, brandstofverkoop, ontspanning, vermaak: vat u dat er allemaal onder of is dit een engere interpretatie? is de vraag van de VVD.

De heer BROUNS (gedeputeerde): Ik heb aangegeven dat er een aantal voorbeelden in wordt genoemd, maar dat ik ervan uitga dat er ruimte is om, als er zich andere voorbeelden aandienen, die ook te bekijken. En als voorbeelden niet kunnen – want hier staat 'onderzoeken of het haalbaar, betaalbaar en realiseerbaar is – dan vallen ze af. En ik zie de Partij van de Arbeid aan mijn linkerkant daarop ja-knikken, dus ik ga ervan uit dat ik dat goed begrepen heb namens het College.

Ja, dan was ik nog wat cijfers verschuldigd ten aanzien van De Kansrijke Leerweg. Zoals u weet, is in De Kansrijke Leerweg als doelstelling opgenomen voor de eerste drie jaar om 150 mensen naar werk te geleiden dan wel via een kwalificatie naar onderwijs te geleiden. Op dit moment naderen we de 75 al en zijn er nog 45 plekken die ingevuld kunnen worden. Het is zelfs zo dat wij echt op verzoek van bedrijven bij gemeenten ook aandacht vragen voor de aanlevering, want er zijn op dit moment plekken gewoon niet ingevuld. Maar dat betekent dat het zeer realistisch is dat we de doelstelling voor drie jaar misschien wel in één jaar gaan halen en in die zin denk ik dat we wel kunnen stellen dat we een project te pakken hebben dat iets toevoegt aan de manier waarop wij de arbeidsmarkt met elkaar invullen.

Er wordt gevraagd om de digitale top naar Groningen te halen. Ik hoorde – volgens mij was dat het CDA – zeggen dat wij de tweede provincie van Nederland zijn als het gaat om digitalisering. Zullen we daar dan maar gewoon 'de eerste' van maken? Want het is inmiddels al zo dat ons ecosysteem zo ingericht is dat een digitale start-up, een bedrijf dat start in de digitale wereld hier in Groningen, vijf keer zoveel kans heeft om een volwassen onderneming te worden, dus de groeifase door te komen, dan in Amsterdam. Wij zijn straks de regio waar snel internet ligt, wij zijn het enige proefterrein als het gaat om 5G, dus ik denk dat wij een beetje bescheidenheid mogen laten varen en we op een heleboel dingen – de staatssecretaris heeft dat zelf nog eens met een tweet de wereld in gegooid – gewoon al koploper zijn. En willen wij de digitale top hiernaartoe halen? Ja, daar waren wij al mee bezig. De realiteit is dat die digitale top al vergeven is. Er is in maart volgend jaar een groot congres met 1.000 wetenschappers van over de hele wereld en daar is die digitale top aan gekoppeld. Tegelijkertijd kan ik wel zeggen dat onze contacten met het Ministerie van Economische Zaken hebben opgeleverd dat wij op dit moment werken aan een voorstel om nog dit jaar een topbijeenkomst in het noorden te houden, samen met de drie noordelijke provincies, richting het noordelijke bedrijfsleven en wel rondom de Digitale Agenda van het Rijk en rondom de MKB-Agenda van het Rijk – dat zijn ook precies onze speerpunten. Dat programma zijn we nu inhoudelijk aan het voorbereiden en dan zullen we uiteindelijk ook tot een datum komen.

Mevrouw DIJKSTRA (VVD): Nou, in ieder geval fijn om te horen dat de inzet al zo goed is geweest. Jammer dat de eerste top niet in Groningen plaats kan vinden, maar wel een soort vervanging daarvan – helemaal 'top'!

Waar ik nog wel aan zat te denken is dat als we 2019 dan niet halen, de lobby richting 2020 dan waarschijnlijk ook wel spoedig zal starten: daar is deze Collegeperiode nog wel wat aan te doen. Dus als we het jaartal 2019 in de motie veranderen naar 2020, zou dit dan wel de steun of de goedkeuring kunnen wegdragen van de gedeputeerde?

De heer BROUNS (gedeputeerde): Als wij een kans zien om een top in welk jaar dan ook hiernaartoe te halen, dan zullen wij dat niet nalaten. Ik hoop dat de VVD dat dan weer 'top' vindt.

De VOORZITTER: Mevrouw Dijkstra wekt wel die indruk.

De heer BROUNS (gedeputeerde): Nou, mooi.

Dan is er in het verlengde van digitalisering ook gewezen op het belang van programmeren en dat belang erkennen wij. Dat zou eigenlijk een doorgaande leerlijn moeten zijn. Ik denk dat als je naar digitalisering kijkt en waar we allemaal tegenaan gaan lopen, ook met die economische transitie, dan

moeten we straks energie gaan balanceren. Dat brengt *cybersafety* met zich mee: hoe ga je die systemen doen, dat brengt *blockchain* met zich mee, hoe ga je de verrekeningen in die systemen doen: dus dat zijn onderwerpen die heel belangrijk worden. We hebben dus ook – dan kan ik u alvast verklappen – naar aanleiding van het bezoek van staatssecretaris Mona Keizer een Coalition of the Willing gevormd: daarin zit een vertegenwoordiging van het bedrijfsleven, daarin zitten onze onderwijs- en kennisinstellingen, daarin zit het Ministerie van Economische Zaken met een *standing invitation*, de gemeenten en wij als provincie. Wij hopen volgend jaar een doorgaande leerlijn Cybersafety te kunnen introduceren, beginnend met een hoogleraarschap op de RuG, een lectoraat op de Hanzehogeschool en bij de MBO-instellingen een practoraat om die doorgaande leerlijn te krijgen. Zoals u weet – en ik denk dat de VVD daarnaar refereerde toen ze zei dat er al geld was uitgetrokken – heeft de IT Academy een programma heeft, waarin ze programmeren leren, maar dat is om- en bijscholing van volwassenen, dus nog niet van kinderen. Het is wel zo dat in het aardbevingsgebied programmeren voor basisschoolleerlingen wél draait. En binnenkort zal ons College een voorstel behandelen om dat voor Noord- en Midden-Groningen mede te gaan bekostigen de komende jaren. De motie van de VVD gaat nog iets verder: wij zullen inderdaad kijken of we dat uiteindelijk over de hele provincie kunnen doen, we komen daar bij uw Staten op terug.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik wilde voorstellen, omdat de motie 'Digitale top' veranderd wordt, eventueel hier die *slipstream* van het binnenhalen van die top uit deze motie te halen. Maar als ik het nu goed begrijp, zegt het College dat het deze motie overneemt?

De heer BROUNS (gedeputeerde): Ja, wij gaan verkennen of wij het mogelijk kunnen maken om dat uiteindelijk in de hele provincie te doen.

Dan de PVV: die heeft een motie ingediend over vlaggen in deze Statenzaal. Zoals u weet, is het College van Gedeputeerde Staten gast in uw Staten, dus wij laten de beoordeling van die motie vanzelfsprekend aan de eigenaren van dit gebouw over, uw Staten.

Ten aanzien van de maakindustrie en de kansen daar denk ik dat wij daar heel goed op inspelen. De PVV ging ook nog in op de mogelijkheden van online drogisterijen en in het verlengde daarvan de logistiek. Ik kan u melden – want de PVV heeft daar eerder aandacht voor gevraagd – dat wij dat hebben opgepakt: wij financieren op dit moment een projectleider die met de logistieke sector, met de internetbedrijven aan het verkennen is welke mogelijkheden en vooral ook concrete projecten we kunnen realiseren in onze provincie om daarop in te spelen en op die manier ook weer voor de praktisch geschoolden extra werkgelegenheid te creëren. Dus we zijn ermee aan de slag.

Dan hebben we nog één onderwerp dat bij mij ligt en dan zullen mijn collega's nog wat nader ingaan op de details en de andere portefeuilles. Dat is de terugkerende motie als het gaat om het verlagen van de opcenten. Uiteraard kunnen uw Staten de opcenten verlagen. Op dit moment is het landelijk gemiddelde van de opcenten 80,5, bij ons zal dat op 1 januari 2019 90,2 zijn. Dat zou betekenen dat als u naar het landelijk gemiddelde wilt, u de opcenten met 9,7 moet verlagen. Dat betekent dat u structureel jaarlijks 6,22 miljoen minder inkomsten hebt en dat betekent dat u 6,22 miljoen in uw uitgaven jaarlijks zult moeten gaan schrappen. Gezien de Voorjaarsnota die voorligt, stelt het College voor om dat niet te doen.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Een aantal zaken dat op mijn bordje ligt. Allereerst de gaswinning: ik ga er in algemene bewoordingen op in, want we spreken er volgens mij heel vaak over en straks hebben we het er ook nog over. U hebt een aantal zaken benoemd, een aantal zaken dat we met z'n allen volgens mij – dit College, uw Staten, onze inwoners – hebben binnengehaald. Dat gaat namelijk over het verlagen van de gaswinning, op termijn naar nul. Dat gaat over de 1.588 te versterken woningen: die mensen hopen we rust en zekerheid te kunnen bieden. En dat gaat over een onafhankelijk schadefonds. Dat zijn voorwaar geen onbelangrijke zaken. Maar u hebt ook uw zorgen geuit over de toekomst en die zorgen heeft ons College ook. Want ik denk dat we met z'n allen kunnen constateren dat we er nog lang niet zijn en we nog een lange weg te gaan hebben. Maar ik ben ervan overtuigd dat we ooit, als we met ons allen in eenheid ons ervoor blijven inzetten, die rechtvaardigheid voor Groningen realiseren. Dat was wat mij betreft de gaswinning.

Dan kom ik eigenlijk direct op uw moties, want dan neem ik automatisch de meeste van uw punten die op mijn terrein liggen, mee. Ik wou beginnen met de motie over het ziekenhuis, het Refaja. Van die motie – die volgens mij een meerderheid heeft als ik goed heb geteld – kan ik zeggen dat ik er bijna niet meer aan ontkom. Maar dat is ook niet zo'n probleem, want ons College was ook al in overleg met Stadskanaal. En vorige week ben ik nog bij een bijeenkomst geweest, georganiseerd door de gemeente Stadskanaal waar ook veel raadsleden van de gemeenten Stadskanaal, Oldambt, Pekela en volgens mij ook nog een lid van de raad van de gemeente Aa en Hunze – die uiteraard

vanuit Drenthe ook gebruik maakt van dat ziekenhuis. Wij zullen ons inzetten zoals u in de motie vraagt, voor het behoud van een volwaardige zorg daar. Ik kan uiteraard niet de garantie geven dat dat lukt, want uiteindelijk gaan wij noch de gemeente daarover, maar ik kan u wel zeggen dat wij ons daarvoor gaan inzetten. Dus die motie is wat mij betreft ondersteuning van het beleid en dan is het oordeel daarover aan de Staten.

Dan de motie van de Partij van de Arbeid, 382, over de overerfbare armoede. Het is op zich een buitengewoon sympathieke motie, zeg ik dan vervolgens, maar dan weet u al wat er gaat komen. Maar dat is niet omdat wij hier inhoudelijk niets in zien, maar, sterker nog, het project waar u het over hebt, wordt grotendeels gefinancierd door de provincie Groningen. Nog veel sterker, zou ik willen zeggen, de initiatiefnemers van het project kwamen bij mij én bij de provincie Drenthe toen het project nog niet liep, om te vragen of wij hier wat in zagen en of wat dit mede wilden financieren. Toen heb ik gezegd, samen met de provincie Drenthe, dat wij dat heel graag zouden willen, maar dat we wel wilden dat de gemeenten er ook wat in zagen. Toen zijn we samen op pad gegaan om die gemeenten dat voor te leggen en wellicht zelfs een beetje te overtuigen. Maar uiteindelijk bleek dat niet zo nodig, want daar was men er ook enthousiast over en toen hebben wij gezegd samen met de provincie Drenthe dat wij dat financieren. Dat heeft erin geresulteerd dat wij dit project voor 30.000 euro per jaar voor de komende drie jaar mede financieren. Wat u vraagt, is alleen een *follow-up* daarvan en kijk, dit project loopt nog maar net, dat onderzoek loopt net. Dat onderzoek houdt trouwens niet alleen wetenschappelijk onderzoek naar overerfbare armoede in, maar zorgt er ook voor dat het direct in de praktijk wordt gebracht. Dus laten we nou eerst dat project even op stoom laten komen, om daarna wellicht een keer dit te doen. Dus het ontraden van deze motie komt niet voort uit weinig waarderen van het project – sterker nog, andersom: ik ben van begin af aan hartstikke enthousiast hierover geweest. Maar dit is volgens mij niet het moment om dit te doen en dat is de reden dat ik de motie ontraad.

Dan heb ik nog een motie over de Voedselbanken. Wij financieren op dit moment een deel van de Voedselbanken. Ik moet u wel zeggen: we hebben een wending gemaakt – die heb ik ook met u besproken – in het armoedebeleid om meer in de preventieve sfeer te gaan financieren. Onder andere het project waar ik net over sprak, is een van de redenen dat we daarvoor gekozen hebben. Maar ik kan me voorstellen dat u de wens hebt om bij te dragen aan de Voedselbanken. Want er is grote armoede in Groningen en we moeten die proberen te voorkomen, maar daar waar die er gewoon is en mensen in nood zijn, zullen we die mensen ook moeten ondersteunen. Dus ik laat de motie verder aan de Staten en als u haar aanneemt, dan gaan wij op zoek binnen de budgetten naar geld voor de distributiecentra van de Voedselbanken.

Dan heb ik nog een vraag van de ChristenUnie gehad over de aanvraag van Solidair Groningen, of wij daar welwillend naar willen kijken. Overigens was het voor mij ook nieuws dat deze subsidieaanvraag goedgekeurd was. Wat op zich goed nieuws is, want ik spreek weleens met mensen van deze organisatie die zich daarvoor inzetten en goed werk doen. Wij zullen dat uiteraard welwillend bekijken maar het hangt er altijd vanaf of een aanvraag binnen het beleid past. Dus die wacht ik af, maar de welwillendheid bestaat er altijd.

Dan de Partij voor het Noorden: die stelde nog een vraag over de zoutwinning en die zou ik willen doorverwijzen naar de schriftelijke beantwoording van vragen die onder andere door u gesteld zijn, dan krijgt u antwoord op al uw gestelde vragen.

De heer STAGHOUWER (gedeputeerde): Allereerst een woord van dank aan uw Staten voor de belangstelling die u hebt gehad in uw bijdragen in de Voorjaarsnota waar het gaat om landschap, natuur en ook landbouw. Een aantal van u heeft daar toch woorden over gesproken en dat is mooi, want het College is daar ook stevig mee bezig en wij proberen ook door ons beleid, vormgegeven in verschillende beleidskaders, het Groninger landschap, landbouw en natuur wat mooier te maken. En dan is het mooi dat dat ook door u wordt gezien.

In antwoord op de Partij van de Arbeid en de heer Engelkens, die zich zorgen maakt over de achteruitgang van natuur en landschap en die zeker te spreken is over Natura2000-gebieden en de maatregelen die we daar nemen. Maar hij heeft toch ook zorgen over hoe we nou achteruitgang voorkomen kunnen. Hem breng ik in herinnering dat wij een groot aantal beleidsvisies vast hebben gesteld met uw Staten en wat hier heel sterk over gaat en waar ook heldere kaders in mee zijn gegeven, is de Beleidsnotitie Natuur: die is in 2016 vastgesteld. En daarin hebben wij met uw Staten heldere afspraken gemaakt over wat wij wel willen en wat wij niet willen en daarin wordt ook aandacht besteed aan gezonde bodem, wordt aandacht besteed aan de positie van Middag-Humsterland – zoals u dat hebt genoemd in uw motie – en wij proberen ook daarbij uw heldere vragen te beantwoorden en het beleid dat wij hebben ingezet, vorm te geven. Dat betekent ook dat er afgelopen periode provinciaal geld is gestopt in een plan dat geïnitieerd is door de Gebiedscoöperatie

Westerkwartier. Daar is 20.000 euro in gestopt aan provinciaal geld om een visie te maken over hoe het landschap van het Westerkwartier c.q. de nieuwe gemeente Westerkwartier er zou moeten uitzien. Die visie is door het College een bijzonder warm welkom geheten, want daarin wordt heel duidelijk aangegeven hoe de nieuwe gemeente Westerkwartier haar toekomst ziet. En ik denk dat dat ook het antwoord is op de vragen van de Partij van de Arbeid. Want er wordt gevraagd naar een visie: hoe ziet u de visie nu op de toekomst van Middag-Humsterland? Nou, wij hebben daar samen met de vier gemeenten van de nieuwe gemeente Westerkwartier, die dat hebben geïnitieerd samen met de Gebiedscoöperatie, een helder *statement* voor afgegeven.

En zijn er dan geen zorgen? Ja, natuurlijk zijn er zorgen. Wij zien ook de achteruitgang voor de biodiversiteit en wij proberen ook waar het gaat over biologische, maar ook natuur inclusieve landbouw nu een vervolgstap te zetten in die hele transitie van de landbouw. Want 80 procent van de landbouwers is inmiddels ook al aan het nadenken of de manier waarop zij boeren, wel de juiste weg is en of zij niet naar een transitie moeten gaan. Wij zijn daarmee bezig om dat transitie pad van een antwoord te voorzien. We hebben inmiddels een visie over natuur inclusieve landbouw en die hebben wij ook met u gedeeld en daar zullen we de komende periode ook stevig aandacht aan besteden. Wij zijn ook bezig met het project Meedentilsterpolder, een weidevogelkerngebied, om die in dat kader te vergroten en zodoende ook natuur inclusieve landbouw daar een stevige borging te geven. Dus in die zin zou ik in antwoord op uw motie willen zeggen dat ik deze zie als bevestiging van ons beleid en ik ook graag deze motie ter kennisname wil geven aan de partijen, de nieuwe gemeente Westerkwartier en de Gebiedscoöperatie, zodat wij ook vanuit deze Staten hun inspanning op een goede manier geborgd zien.

Ik dank de heer Schijf voor de opmerking in blesuretijd over de 20 miljoen te maken. In het zuidelijk Westerkwartier zijn we ook stevig bezig en daar is wat meer geld nodig dan in eerste instantie geprognosticeerd en wij gaan stevig mee aan de gang om dat te realiseren. En u zou het nu niet denken, want het is enigszins droog op het moment, maar als wij droge voeten willen blijven houden, dan moeten wij de waterberging goed regelen.

Dan de zorgen van GroenLinks: dat heeft zijn zorgen geuit over weidevogels. De onderzoeken – in antwoord van de interruptie van de heer Miesen – over de toestand van de natuur hebben ons vorig jaar ook bij ons doen leiden tot de uitspraak dat het niet altijd goed gaat in het weidevogelgebied. Dus dat betekent dat we er ook extra maatregelen voor moeten gaan nemen en daar hebben we ook provinciaal beleid op ingezet. Inderdaad, er is mij een maand geleden een notitie aangeboden, het Actieplan Weidevogels, en ik had dat al een aantal keren aangekondigd bij u. De vraag is daar gesteld, want het betekent ook dat er financieel wat van ons gevraagd wordt en wij gaan volgende week erover discussiëren. Maar ik kan u al aankondigen dat ik de afgelopen periode heel hard gezocht heb naar financiële mogelijkheden en ik heb inmiddels een kleine miljoen euro vanuit verschillende programma's, die u eerder hebt vastgesteld, bij elkaar gesprokkeld. Ik ben ook bereid om dat voor de beide soorten, de akker- en de weidevogels, in te zetten om daarmee een goed gebaar te maken. Dat betekent nog niet dat ik de investeringen gereed heb – dat moet allemaal nog – maar wel ten aanzien van het beheer.

Mevrouw De Wrede maakt zich namens de Partij voor de Dieren grote zorgen en dat zijn we ook gewend van mevrouw De Wrede, dus dat is ook bestendige lijn, zou ik zeggen. Maar het College deelt toch niet helemaal de visie van de Partij voor de Dieren. U spreekt over de intensieve veehouderij als zijnde een situatie die niet zou moeten voortbestaan. Het is zo dat wij vanuit de situatie komen dat voedsel ongelooflijk belangrijk was, dat we na de oorlog hebben geconstateerd dat voedselproductie op een goede manier moest gaan plaatsvinden. En uiteindelijk zijn we tot een systeem gekomen waar door u wat vragen bij zijn gesteld. Die vragen hebben wij ook, die hebben we ook vormgegeven in de afspraken met uw Staten over duurzame maatregelen voor de intensieve veehouderij. We hebben afgesproken dat wij een subsidiemaatregel zullen inzetten om met name het dierenwelzijn op een goede manier extra vorm en inhoud te geven. Daar wil ik graag met u na de zomer over van gedachten wisselen, want er is een rapport gemaakt met een update van wat nou die financiële middelen hebben bewerkstelligd de afgelopen periode. Ik heb u aangekondigd dat wij in september-oktober met elkaar gaan discussiëren over wat die maatregelen hebben opgeleverd, wat nu de effecten zijn, wat we daarvan kunnen leren en wat nou ons toekomstbeeld zou kunnen zijn. Dus dat is de stand van zaken van dit moment.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Wij zijn blij dat we binnenkort verder in debat kunnen over dit onderwerp en met dat rapport dat eraan komt.

Ik wilde even reageren op het feit dat de gedeputeerde zei dat we na de Tweede Wereldoorlog graag veel voedsel wilden produceren en dat we in het licht daarvan de intensieve veehouderij moeten zien. Ik denk dat dat even een stap te ver terug is en dat we nu wat meer weten

over de gevolgen van de intensieve veehouderij: de gevolgen voor de biodiversiteit, verdwijning van bijen en andere insecten en dat daarmee juist ook door die intensieve veehouderij de voedselvoorziening op de lange termijn in gevaar komt. Maar nog iets eenvoudiger: is de gedeputeerde ervan op de hoogte dat voor een kilo dierlijke eiwitten gemiddeld zo'n zeven à acht kilo plantaardige eiwitten moeten worden geproduceerd en dat daarom juist die intensieve veehouderij die dierlijke eiwitten heel veel voedsel kost in plaats van oplevert?

De heer STAGHOUWER (gedeputeerde): Ik ben daar zeker van op de hoogte en ik weet ook hoe uw partij landelijk met name plantaardig voedsel stevig op de kaart aan het zetten is. Dat is ook de constante lijn die ik heb begrepen uit uw woorden. Maar de feitelijkheid is ook dat een groot deel van onze samenleving nog graag dierlijk voedsel tot zich neemt en daar zullen we ook een antwoord op moeten hebben. Ik ben – om dan maar op die opmerking van u in te gaan – een achttal weken geleden bij het bedrijf Storteboom geweest in Kornhorn, dat een volstrekt transparant productieproces heeft. U zult daar weliswaar natuurlijk op tegen zijn, maar ik kan u er in ieder geval verzekeren dat dat een proces is dat zeer dierhumaan plaatsvindt. Misschien is het ook goed voor u om daar eens een keer kennis van te nemen. Ik ben daar zeer verwonderd weggekomen over de transparantie van het proces en ik denk dat we moeten oppassen dat we een creatuur maken van bepaalde productieprocessen in onze maatschappij. Dat is in antwoord op uw reactie daarop.

Ik zou naar de motie willen gaan over de intensieve veehouderij. Ik heb met mijn bijdrage al iets aangegeven wat het College daarvan vindt. De Partij voor de Dieren roept op om met name gebruik te maken van provinciale, nationale en Europese fondsen voor een warme stoppersregeling. Maar dan wil ik toch graag even gaan naar het probleem dat hier aangekaart wordt. Want u doet eigenlijk met deze tekst een oproep om te vergelijken met de situatie-Brabant, waar wel een sanering plaatsvindt en waar ook veel geld mee gemoeid is, maar waar de situatie totaal anders is. Een situatie waarin veel stallen bij elkaar liggen, waar ook gezondheidsrisico's zijn: dat is in de provincie Groningen absoluut niet aan de orde. Dus wij moeten ook de discussie over de intensieve veehouderij voeren op het niveau zoals dat in Groningen gevoerd moet worden.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Een heel korte vraag. Is de gedeputeerde het met mij eens dat het voor een individueel dier in de intensieve veehouderij niet uitmaakt of er nu een heleboel bedrijven zijn of dat het er maar een paar zijn?

De heer STAGHOUWER (gedeputeerde): Ja, ik zit nu even heel snel na te denken over de woorden van de heer Steenbergen: misschien moet ik daar maar naar verwijzen. Ik ken niet de gevoelens van dieren en ik zou daar ook maar van weg willen blijven. Ik heb zostraks al iets gezegd over de discussie die wij van het najaar krijgen over de intensieve veehouderij.

Dan wil ik graag gaan naar de wolf. De Partij voor de Dieren maakt zich zorgen over de maatregelen die er genomen moeten worden door de agrariërs waar het gaat om het beschermen van hun dieren ten aanzien van de wolf. Het is zo dat inderdaad de wolf een aantal keren de provinciegrens van Groningen is gepasseerd. Daar hebben wij intensief contact over met de agrariërs die dat betreft. U hebt ook in de commissievergadering mijn antwoord gehoord waar het gaat over de website. In antwoord op de heer Star hebben wij direct maatregelen genomen waar het gaat om agrariërs: waar ze terecht moeten, wie de contactpersoon is en het is ook zo dat wij hier in huis iemand daarmee de verantwoordelijkheid geven om daar waar het gaat om meldingen, we gelijk actie ondernemen. Wij ondersteunen ook de agrariërs waar het gaat om maatregelen en wij achten het niet nodig dat deze motie tot uitvoer komt. Want wij zitten erbovenop en wij dienen de agrariërs met antwoorden op hun vragen.

Volgens mij waren dat de vragen en de moties die ik moet behandelen. Dank u wel.

De heer ZWIERS (PvN): Ik had nog een vraag gesteld over de ecologische hoofdstructuur.

De heer STAGHOUWER (gedeputeerde): Voorzitter, als u het mij toestaat: de heer Zwijs heeft volstrekt gelijk, hij vraagt naar een uitbreiding van de voormalige ecologische hoofdstructuur – het is nu Natuurnetwerk Nederland. Wij hebben in 2015 een herijking gehad van het Natuurnetwerk en daar past deze verbindingzone niet meer in. Dus wij krijgen daar niet een verbindingzone.

Mevrouw GRÄPER (gedeputeerde): Dank ook aan de Staten voor de inbreng van vele onderwerpen vandaag. Er is een groot aantal verkeersprojecten langsgekomen, het een wat uitgebreider dan het andere en over sommige zullen we volgens mij volgende week uitgebreid verder praten. Maar ik heb

er in ieder geval vijf genoteerd waarvan ik dacht dat daar dusdanige vragen over zijn gesteld dat het goed is om er hier wel een aantal antwoorden op te geven.

De eerste is Ring-West en de aandacht die met name het CDA ook gevraagd heeft voor de bereikbaarheid van de westelijke kant van onze provincie. Ik heb in de commissie vorige week op vragen van de VVD naar aanleiding van de vertraging bij de Ring-Zuid gezegd dat de opmerking die de heer Bakker daarbij gemaakt heeft dat met het vertragen van de Ring-Zuid en natuurlijk ook het vertragen bij Ring-West opkomt en we daarmee voor een deel in een andere situatie zitten dan die waarin we zaten toen we de brief over het proces van Ring-West bespraken. Het lijkt mij inderdaad goed om daar nog een keer goed naar te kijken naar wat de verhouding van het proces van de Ring-West ten opzichte van bijvoorbeeld ook het provinciale MIRT-programma dat er natuurlijk ook aan zit te komen voor de nieuwe periode. Ik denk ook dat het goed is om daar te kijken hoe bijvoorbeeld de Ring-West en de projecten die eromheen zitten in de ontwikkeling van de Stad, zich tot elkaar verhouden en op basis daarvan te kijken of de wens die uw Staten volgens mij wel uitgesproken heeft, maar waarvan wij geconstateerd hebben een paar maand geleden dat met de Ring-Zuid het eigenlijk in de tijd wat te krap komt te zitten op de extra tijd die er nu is. De SP-fractie noemde dat 'een verzoek tot temporiseren'; nou ja, met twee jaar extra zijn we sowieso per definitie aan het temporiseren, zou ik zeggen. Maar we kunnen kijken of we die tijd kunnen gebruiken om daar een aantal van die wensen in te vullen. Ik heb toegezegd dat ik daarnaar zou kijken, dat ook te bespreken met de andere partners natuurlijk in het project van de Ring-West – wij zitten daar niet alleen aan tafel – en ik kom daar in het najaar bij u op terug.

Dan is er een vraag gesteld door Groninger Belang over waarom wij vasthouden aan de brug en niet een visie ontwikkelen om een tunnel als het gaat om de Friesenbrücke. Wij houden niet vast aan de brug en wij hebben ook geen visie op de tunnel en dat heeft één heel simpele reden en dat is namelijk dat die brug in Duitsland ligt. Ik denk dat wij allerlei ideeën, meningen, opties en gedachten zouden kunnen hebben over infrastructurele projecten bij onze buurlanden, maar anders dan de wens uitspreken richting en de druk opvoeren op Duitsland om er daadwerkelijk voor te zorgen dat de verbinding zoals die omschreven staat in het Staatsverdrag tussen Duitsland en Nederland, zo snel mogelijk hersteld moeten worden, heb ik volgens mij geen enkele bevoegdheid in dit College om ons te bemoeien met de keuzes die in Duitsland gemaakt worden voor zijn infrastructuur.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Volgens mij heb ik nog niet zo heel lang geleden een discussie meegekregen, waar onze gedeputeerde ook bij was, over welke keuze er zou moeten komen voor de brug. Namelijk een nieuwe brug of een gerepareerde brug en dat soort zaken. Dus in datzelfde kader, ondanks dat u er niet over gaat – wat ik natuurlijk ook wel weet – kunt u natuurlijk ook best een andere variant, namelijk een tunnel, als optie meegeven.

Mevrouw GRÄPER (gedeputeerde): Misschien is het wel goed om even scherp te houden in welke rol en in welke hoedanigheid ik daar aan tafel gezeten heb namens het College. Dat was in de rol vanuit de Duitse partijen de wens om ook onze mening te horen in hun besluitvorming, gezien de verbinding zoals die was vastgelegd in het Staatsverdrag. Wij hebben daar geen besluitbevoegdheid gehad, want dat besluit is niet genomen aan die tafel, maar op een andere plek genomen namelijk op de plek van aan de ene kant het kabinet in Berlijn en aan de andere kant in het kabinet in Niedersachsen. Dus ja, wij zijn gehoord in de werkgroep over de Friesenbrücke. Wij hebben daar ook nadrukkelijk aangegeven welke voorwaarden wij hebben bij deze verbinding, namelijk dat de ambities zoals wij die met elkaar geformuleerd hebben als het gaat om de snelle verbinding tussen Groningen en Bremen, haalbaar en realiseerbaar zijn – ook binnen de termijn waarin die ambities ook bewaarheid kunnen zijn. Nou, en dat hebben wij daar onder de aandacht gebracht en zijn wij blij en opgelucht geweest over het feit dat deze partijen uiteindelijk ervoor gekozen hebben om een brug neer te leggen die in elk geval aan die vereisten voldoet.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Schijnt te voldoen. Ik bedoel, we zijn nog bezig, hè? Maar in datzelfde verhaal kunt u natuurlijk ook gewoon aangeven dat er wellicht andere opties zijn, gewoon erover in gesprek gaan. Ik bedoel, ik weet dat we er niet over gaan en ongetwijfeld komen de Duitsers er dan mee dat dat extra geld gaat kosten. Maar onze oproep was meer om dat gesprek juist aan te gaan daarover.

Mevrouw GRÄPER (gedeputeerde): Mijn ervaring is geweest in dit project dat onze Duitse partners buitengewoon geïnteresseerd zijn in de discussie die wij hier in de Staten over dit onderwerp gevoerd hebben en het vanuit dat licht ook nadrukkelijk daar de discussie rond de tunnel ook bij hen gespeeld heeft, maar dat zij hebben geconstateerd dat die tunnel dusdanig duur is en ook gezien alle keuzes

die zij daarbij willen maken, niet wenselijk zijn. Zij hebben ervoor gekozen om te kiezen voor een brugvariant. En nogmaals: dat is hun keuze, het is Duits grondgebied en wij gaan daar gewoon simpelweg niet over.

Dan is er het onderwerp van de waterstofbussen. De SP heeft gevraagd waarom wij geen eigenaar worden van deze bussen. Er zijn denk ik twee belangrijke redenen waarom het College er op dit moment voor kiest om dat niet te willen. De eerste is omdat we het eigenaarschap niet nodig hebben om ervoor te zorgen dat deze bussen ook meegenomen kunnen worden naar volgende concessies. In de vereisten die er opgenomen worden in de concessie kan de verplichting van het doorgeven van deze bussen meegenomen worden. Dat doen wij ook met de twee waterstofbussen die op dit moment in de concessie rijden plus de tien elektrische bussen die er sinds december in de concessie rijden. En met die vereisten in de aanbesteding is het overdragen van die bussen mogelijk en daarmee kunnen we dit soort bussen ook behouden voor ons gebied en voor onze regio, kunnen we de lange termijn die je vaak nodig hebt om deze bussen af te schrijven en daarmee ook de kosten te reduceren, ook meenemen in het proces. Dus daar is vanuit die hoedanigheid ook geen aanleiding toe.

Maar de tweede reden is dat wij constateren dat wij dat ook waarschijnlijk niet zullen moeten willen. Op het moment dat wij namelijk eigenaar worden van de bussen, betekent dat ook dat wij verantwoordelijk worden voor de bussen waar het gaat om beheer en onderhoud, maar ook waar het erom gaat deze bussen door gebruik stuk blijken te gaan: dan wij wel verantwoordelijk voor het zorgdragen van een bus in een concessie. Nou, dat is buitengewoon ingewikkeld om twee redenen: niet alleen hebben wij daar niet de beste kennis voor in huis om dat op een goede manier te doen, bovendien verzand je vaak ook heel snel in een discussie over wat bijvoorbeeld er de aanleiding voor is dat een bus stuk is of niet. Met het onderbrengen van deze bussen in de concessie zitten het beheer, onderhoud en gebruik van de bussen dicht tegen elkaar en is daarmee ook de juiste prikkel in het systeem, hoeven wij deze kennis ook niet in eigen huis te hebben. En met de garantie dat wij die instrumenten kunnen inzetten om deze bussen ook mee te nemen naar volgende concessies, kunnen we ze ook voor onze regio behouden en zorgen wij er ook voor dat onze investeringen die wij daarin doen, niet weglopen naar de andere gebieden.

Dan heeft de VVD twijfels geuit over in hoeverre het nou verstandig is om deze keuze te maken als het gaat om de waterstofbussen. Daarmee zou ik graag aan de VVD in ieder geval de afwegingen willen meegeven die wij daarbij hebben gemaakt. Namelijk dat in een nog jonge markt het kan helpen als je als overheid als *launching customer* die markt een zetje geeft. En op het moment dat je die markt een zetje geeft, is dat voor een deel ook de manier om ervoor te zorgen dat op gegeven moment die markt daarbinnen zijn eigen marktsysteem op een gelijkwaardige manier die afweging kan maken. Dat doen wij dus ook niet voor de gehele concessie, voor al onze bussen, maar wij zijn wel van mening dat met het kleine zetjes geven aan die markt je op die manier die markt wel kunt uitdagen in het zoeken naar nieuwe mogelijkheden en nieuwe technieken. Wij hebben bij de aanbesteding die op dit moment loopt en waarvan ik hoop dat ik halverwege deze maand ook de uitkomsten kan communiceren, er bewust voor gekozen – om dezelfde reden die de VVD ook uitdraagt – om niet de techniek uit te vragen maar een doelstelling uit te vragen: CO₂-reductie en zero-emissie daar waar het kan. En met het uitvragen van je doelstelling bij wat je wil, hebben we heel nadrukkelijk bij die partijen die een aanbesteding hebben gedaan, gelaten om daar waar zij keuzes willen maken over de verschillende technieken en mogelijkheden die er zijn, zij die keuzes ook kunnen maken. Wij kijken natuurlijk met veel spanning en enthousiasme uit naar hoe die keuzes zich gaan vertalen bij de concessie zelf. Maar dat je als overheid in zo'n beginnende markt af en toe ook impulsen moet geven om te zorgen dat bijvoorbeeld op een markt die nu nog niet bereikbaar is als het gaat om onze CO₂- en zero-emissiedoelstellingen die we met elkaar willen hebben, dat niet alleen belangrijk is voor onze duurzame agenda, maar ook bijvoorbeeld ongelooflijk belangrijk is waar het gaat om fijnstof in de stedelijke omgevingen. Daarom kiezen wij voor de busverbindingen zoals op langere afstanden, waar op dit moment elektrische bussen nog niet voor geschikt zijn, om daarin te investeren, om te kijken of we die markt een klein zetje kunnen geven.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, ik wou even namens de VVD de gedeputeerde bedanken. We hadden er geen vraag over gesteld, maar toch dank dat ze er toch op is ingegaan namens het College. Dit is precies de discussie die wij ook in de fractie hebben gevoerd, net op dat punt. Soms kan je met een klein zetje als *launching customer* iets doen en bij ons is de balans net de andere kant op geslagen. Maar waardering dat u het zo naar voren brengt namens het College.

De VOORZITTER: Dank u zeer, mede namens de gedeputeerde. De gedeputeerde.

Mevrouw GRÄPER (gedeputeerde): Hierbij bent u gezakt, daar gaat de Triple-V Bokaal, ben ik bang.

Nee maar, dat is begrijpelijk en dat is uiteindelijk wat politiek is: uiteindelijk is politiek natuurlijk het afwegen van keuzes die je hebt en iedereen doet dat vanuit zijn eigen politieke achtergrond. En ons College heeft gemeend dat dit de keuze is, maar volgens is dat het mooie van een democratie.

Dan kom ik bij Veendam-Stadskanaal. De ChristenUnie heeft vragen gesteld over wat nu de stand van zaken is op dit moment, hoe we daarmee verdergaan en wanneer het besluit komen gaat. Ik heb uw Staten toegezegd dat ik alles in het werk zet om nog deze periode een realisatiebesluit aan uw Staten voor te leggen. En alles ligt nog steeds op koers om dat te doen. Maar het blijft ook een project – en dat hebben we al eerder met elkaar gedeeld – van ingewikkelde c.q. complexe processen met elkaar. Met de kennis van nu en de kennis van het proces die er is, denkt dit College dat het misschien achteraf gezien niet verstandig was om de processen van de trein naar Veendam en de trein naar Stadskanaal op gelijkwaardige manier naar voren te brengen. Want we hebben gezien dat het realiseren van het traject naar Veendam vanuit Zuidbroek een stuk eenvoudiger is dan dat van Veendam naar Stadskanaal en dat heeft te maken met de eigendomspositie, dat heeft te maken met de aanwezigheid al van hoogwaardig spoor, passend in het hoofdnetwerk in Nederland. En het feit dat dat voor Veendam-Stadskanaal niet is, maakt ook dat dat een complex proces is. Maar wij zijn nog steeds voornemens dat realisatiebesluit dit jaar of anders uiterlijk begin volgend jaar – maar voor het einde van deze periode – naar u toe te doen komen. En als alles goed gaat, betekent dat dat we in 2022 met het aanbesteden kunnen beginnen en de verwachting is dat we dan in 2024 de eerste trein volgens de dienstregeling zal rijden. Maar nogmaals: dat komt nog naar u toe.

Dan heeft de ChristenUnie ook vragen gesteld over het noordelijke trajectabonnement. Ik ben blij dat u inderdaad met mij erkent dat het dalurenkaartje daar een soort eerste stap in is geweest. We hebben ook gemeend dat met het zetten van de eerste stap we ook goed hebben gekeken naar in hoeverre wij ook partners hebben in een proces, die ook in de juiste *mindset* staan om deze stap naar een beter noordelijk traject te kunnen zetten. Ik was ook blij te zien vanochtend in het Dagblad van het Noorden dat u niet alleen hier in de Staten hier aandacht voor vraagt, maar ook in de Staten van Friesland en Drenthe. Want uiteindelijk kunnen we dit alleen maar realiseren wanneer alle drie de overheden met elkaar samenwerken en dat ook realiseren. Na de dalurenkaart hebben wij het onderzoek gestart dat nodig is in de voorbereiding op de volgende fase, namelijk de noordelijke trajectkaart in de volle omvang. Wij zetten daar ook nog steeds op in; het blijft een complex proces. Wij doen dat niet alleen in noordelijk verband trouwens, maar ook in IPO-verband pleiten wij voor zoveel mogelijk het systeem van *single check-ins and check-outs*, zoals dat heet, te bewerkstelligen. Dit om op die manier zo snel mogelijk van de ‘marmottenrace’ – zo noem ik het altijd, die is het meest zichtbaar als ik in ieder geval in de stationshal van Zwolle sta en je daar voor al die hokjes wordt gezet en ik denk: door welk poortje mag ik vandaag – af te komen. Want uiteindelijk moet het openbaar vervoer zo aantrekkelijk zijn dat het ook voelt als een eenvoudig en simpel systeem. Maar we zijn ermee aan het werk en ook daar ligt de ambitie er nog, alleen ook daar geldt: andere partijen zijn daarbij ook aan zet.

Dan heb ik nog drie onderwerpen op mijn andere portefeuilles. De eerste ruimtelijke ordening. De CDA-fractie heeft gevraagd of wij als provincie onze visie niet moeten aanpassen als het gaat om het inpassen in ruimtelijke zin van de energietransitie en de ideeën die daaromheen zijn. U hebt met mijn collega Homan de afgelopen periode gesproken over het proces inzake ons nieuwe beleid voor duurzame beleid. En daarin hebben we met elkaar afgesproken dat wij een proces ingaan waarbij wij met *stakeholders*, bewoners en gemeenten in gesprek gaan over onder welke kaders je nou dat nieuwe beleid van duurzame energie vorm zou moeten willen geven naar de toekomst toe. En we hebben met elkaar ook hier in de Staten de afspraak gemaakt dat wanneer er nieuw beleid is dat door uw Staten vastgesteld is en dat ruimtelijke consequenties heeft, we dat dan meenemen in de jaarlijkse actualisatie van onze Provinciale Omgevingsvisie en –Verordening. Dus dit komt na vaststelling van de kaders door uw Staten van het nieuwe beleid dan automatisch bij de actualisatie van onze Omgevingsvisie en –Verordening terug en daar passen wij dan ook onze visie op aan.

Dan zijn er vragen gesteld over het perspectief. De heer Brouns heeft daar net ook al wat over gezegd en de vragen gingen er met name over hoe wij nou invulling hebben gegeven aan een motie die uw Staten bij de Algemene Beschouwingen vorig jaar heeft aangenomen. Maar even als volle, brede vraag – volgens mij vat ik daar dan alles wel een beetje mee samen wat er door de verschillende partijen over gezegd is. Wij zijn met de motie van u vorig jaar in de hand het gesprek aangegeven met de gemeenten en hebben gekeken met de gemeenten hoe wij kunnen komen tot een visie die niet alleen maar antwoord geeft op de ruimtelijke uitdagingen van onze regio die door de versterkingsopgave voor een deel ook al uitgevoerd werden, maar ook te kijken naar hoe we een nieuw economisch perspectief voor onze regio kunnen opstellen. Wij maakten daar goede stappen mee en waren daar in het proces waarbij we met de gemeenten samenwerkten om daar ook invulling

aan te geven en ook te kijken hoe die opdracht er dan ook uit ziet met elkaar, toen het nieuwe kabinet aantrad. En de heer Wiebes heeft een van zijn eerste overleggen ook aangegeven dat hij graag die visie, waarmee wij met elkaar aan het werk waren, ook in gezamenlijkheid met het Rijk vorm te geven. Dat paste ook bij de motie zoals u die hebt ingediend en wij hebben dat dus ook meegenomen in het traject waaraan wij aan de bestuurstafel met het kabinet op dit moment invulling geven. Wij hebben u daar in de verschillende stukken en ook in de verschillende sessies die we met elkaar gehad hebben over dat proces aan de bestuurstafel, ook over geïnformeerd. Dat is de Lijn Toekomstperspectief geworden binnen het programma van – zoals de heer Knecht zei – de vier lijnen die daarin zitten. Wij zijn op dit moment nadrukkelijk met het Rijk, maar dan ook echt vanuit de regio als geheel – dus inclusief de gemeenten – aan het kijken hoe dat moet. Het besluit van het kabinet van eind maart om qua aardgaswinning terug te gaan naar nul, heeft daarin alleen meer noodzakelijkheid gecreëerd om dit proces goed in te vullen. U zei volgens mij, mevrouw Wulfse, zelf ook dat met het minder worden van de versterkingsopgave, daarmee de uitdagingen er niet minder om worden, maar, sterker nog, misschien alleen maar groter geworden zijn – zowel waar het gaat om de economische uitdagingen als misschien ook wel die gaan over hoe die gemeenschappen verdergaan. De heer Eikenaar noemde dat van de week in een overleg – en ik denk dat hij daarmee treffend verwoordt waar het over gaat – dat niet alleen onze huizen, maar ook onze gemeenschappen en dorpen schade hebben opgelopen vanuit de aardbevingen en het minder versterken van de huizen we daarmee de noodzaak van het versterken van onze huizen en gemeenschappen nog niet kwijt zijn. Daarbij zien wij ook nadrukkelijk een opdracht als College om dat samen met die gemeenten en ook het Rijk in de volle breedte – dus niet alleen maar EZK, maar het Rijk in de volle breedte – daar ook aandacht voor te vragen. Wij hopen u in het najaar daar meer over te kunnen melden, we hebben daarover ook afgelopen maandag uitgebreid nog opnieuw met de ministers – veelvoud, want ook de minister van BZK zat daarbij aan tafel – over gesproken en misschien is het feit dat de minister van BZK daar ook aan tafel zit, ook wel een deel van het antwoord op de vraag of wij voldoende bewustzijn hebben dat ook die dorpsvisies en ruimtelijke ordening daarbij een rol spelen.

Ten slotte, voorzitter – want ik voel dat wij zwaar door onze 40 minuten spreektijd heen aan het gaan zijn – nog dit. Maar ik zie dat er een interruptie is.

Mevrouw WULFSE (VVD): Dank aan het College voor het antwoord. In het najaar komt het College erop terug. De VVD zou het op prijs stellen als er voor de Begroting in ieder geval iets van de kaders geschetst wordt en dat in een document komt. Want we begrijpen de hoofdrichtingen en daar staan we ook over, maar het blijft redelijk vaag. Dus wij hebben toch wel behoefte aan die lijn en we zouden u willen vragen of het College bereid is om voor de Begroting eigenlijk daarvan iets op papier te zetten.

Mevrouw GRÄPER (gedeputeerde): Ik hoop het graag, want dat zou betekenen dat we met het Rijk inmiddels al zover in de afspraken zouden zijn dat we dat ook met elkaar dat kunnen delen. Tegelijkertijd moeten we ook constateren dat we met elkaar afgesproken hebben dat we echt tot een pakket komen waarbij niet alleen deze lijn, maar ook de andere drie lijnen zoals de heer Knecht die noemde, van relevantie zijn. Maar het zou mij een lief ding waard zijn als wij er inderdaad nog voor de begrotingsbehandeling uit zijn. Want ik denk dat dat in het belang is van iedereen in onze provincie, want het zou ook betekenen dat we ook in de andere dossiers echt grote stappen zouden hebben gemaakt met elkaar.

Dan ten slotte de motie die ligt vanuit de PVV over het sportbeleid. U vraagt feitelijk of wij het huidige sportbeleid dat wij als College opnieuw op de kaart hebben gezet, willen verdubbelen. En wel met een dusdanige investering moet ik hier wel constateren dat het even oplussen van het huidige sportbeleid op z'n minst uitdagend is. Dat betekent dat op het moment dat u deze motie zo aanneemt, wij eigenlijk worden gevraagd om ook ons sportbeleid opnieuw tegen het licht te houden en met nieuw sportbeleid te komen. Ik vind het zelf wat ingewikkeld om in het laatste jaar van dit sportbeleid zo'n rigoureuze stap te maken. Het lijkt mij veel meer op zijn plek om dat te doen in de nieuwe periode van na de verkiezingen: want dat zou ook een logische plek zijn om met elkaar opnieuw af te wegen hoe wij nou in onze provincie willen dat dat nieuwe sportbeleid eruit ziet. Ook omdat we natuurlijk moeten constateren dat het sportbeleid *an sich* in eerste instantie ook een verantwoordelijkheid is van de gemeenten. Dus ik denk ook dat daar een proces aan vooraf zou moeten gaan over waar we nou precies als provincie een toegevoegde waarde zouden kunnen hebben in dat nieuwe sportbeleid. Ik begrijp de motie begrijp en zou natuurlijk als gedeputeerde sport het altijd sympathiek vinden op het moment dat ik meer ruimte zou hebben in mijn budget om nog meer te kunnen doen. Toch denk ik dat deze motie eigenlijk in haar *timing* op dit moment heel erg goed op haar plek is en meer op haar plek zou zijn als onderdeel van de discussie die wij denk ik met elkaar terecht en goed zouden moeten

willen voeren in het kader van de verkiezingen en daarna meegenomen zou moeten worden in de hele afweging die wij met elkaar maken over waar wij nieuw beleid voor de komende jaren op inzetten.

Mevrouw HOMAN (gedeputeerde): Er resten nog een aantal moties en een aantal vragen over de energietransitie.

De eerste ging over wind op zee, om te zorgen dat we daar in combinatie met waterstof een koploperspositie pakken. Daar staan wij helemaal achter en daar zullen wij ook zeker nog harder voor gaan werken. Echter, dat neemt niet weg dat we nog steeds ook wind op land nodig hebben. Dus de twee moties die er lagen, verschillen wat van toon en gaan aan de ene kant over grote windmolenparken en aan de andere kant ook over de kleinere windmolens. Dames en heren, we hebben ze allemaal nodig. We hebben tijdens het schrijven van tevoren maar ook in de periode van de afgelopen maanden constant gebruikt gemaakt van verschillende scenario's c.q. modellen van kennisinstellingen en linksom of rechtsom zien we overal dat willen wij aan ons ambitieuze programma voldoen én het goede voorbeeld geven, we dan ook windenergie op land nodig hebben.

De Partij voor het Noorden stelde ook de vraag hoe wij omgaan met de energietransitie. Het is inderdaad een transitie: we zitten in een overgangsfase van fossiele energiebronnen naar duurzame energiebronnen en dat is af en toe wel echt een zoektocht. Daar gebruiken we dus ook echt wel de kennisinstellingen voor, maar veel belangrijker nog: we willen dat graag samen doen met onze omgeving, met onze Groningers. Er ligt natuurlijk al een motie voor, namelijk 'Energietransitie van onderop' met de oproep om te zorgen dat geld nou hier in de omgeving blijft en wij dat samen doen met onze mensen. En dat doen we, daar werken we hard aan. Dat is onder andere de vormgeving van de maatschappelijke tender, maar ook de zaken waar gedeputeerde Gräper net ook al antwoord op gaf als het gaat om inpassing en hoe die bij u terugkomt. Dus we hebben dat met z'n allen nodig, maar we hebben ook nodig dat er goede voorbeelden zijn en daarvan hebben wij ook gezegd – het is ook uw huis daarmee en ik snap ook dat u daar extra vragen over hebt – dat we namelijk het goede voorbeeld willen geven hier in het provinciehuis. Aan de ene kant ook de *launching customer* daarin zijn, want we hebben echt een lastig pand – om het zo te zeggen – met een monumentaal karakter en daarin hebben we nog een aardige opgave. We kiezen daarbij heel kort gezegd voor hoge temperatuurwarmte en lage temperatuurwarmte en warmtepompen. Maar het is natuurlijk wat ingewikkelder dan dat en dat is ook wel de reden waarom het een prijskaartje heeft. Maar we nemen u graag mee in dat proces en ik wil u ook graag aanbieden – al gaat u over uw eigen agenda – om hier ook een informatiebijeenkomst over te houden en een brief te sturen over hoe we dat precies gaan doen. Dus dat komt u tegemoet en volgens mij waren dat de vragen over de energietransitie die nog niet beantwoord waren.

De VOORZITTER: Dan is er nog als spijtoptant de heer Eikenaar, die één motie vergeten was en die dat schoorvoetend kwam melden.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ja, inderdaad als spijtoptant, want ik was één motie vergeten. Dat was namelijk een motie die ik per ongeluk op het verkeerde stapeltje had gelegd, over het fonds voor de verzekering. Ja, ik hoef er denk ik ook niet zo heel veel over te zeggen, want bij de discussie over deze motie, die naar ik begrijp exact dezelfde is als de vorige keer, heb ik volgens die vorige keer al gezegd dat ik vind dat wij hier als Groningers aan mee zouden moeten betalen. Eigenlijk dezelfde redenering die ligt onder het feit toen gisteren vermeend werd dat de regio zou meebetalen aan de 1.588 te versterken woningen, ik op dat moment ook vond dat we dat niet moesten doen – dat was ook niet de afspraak, overigens; dat dacht ook niemand geloof ik, uiteindelijk. Maar dat is ook de reden waarom ik vind dat we dit niet zouden moeten doen en dat heb ik u de vorige keer ook op die manier gebracht en dat verandert niet. Dus niet aan toe te voegen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Dan krijgt de gedeputeerde hetzelfde antwoord als hij toen ook kreeg: het is ten eerste twee ton vanuit de provincie om het maar aan de gang te krijgen. Maar uiteindelijk was er twee ton gereserveerd door het kabinet en om dat geld vooral daarvoor te gebruiken.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ik ben er heel erg voor om het geld van het kabinet daarvoor te gebruiken. Alleen, helaas ga ik daar als gedeputeerde niet over. Dan moet u bij de Tweede Kamer om daar het pleidooi te houden om het geld daarvoor te gebruiken.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Daar was al een pleidooi voor gedaan: daar is in de Tweede Kamer zelfs een motie over aangenomen en daarvoor is er geld gereserveerd. Dus het is dan aan u om een beroep te doen bij het ministerie om dat geld te claimen.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): O, dat kunt u zeker van mij vragen. Dat is ook in het verleden gebeurd en dat zal in de toekomst ook blijven gebeuren. Daar kunt u bij mij op rekenen. Maar deze motie ontraad ik.

De VOORZITTER: Dank u zeer. Ik stel voor dat wij nu een schorsing gaan houden. Ik kijk even rond bij uw Staten hoeveel tijd u denkt nodig te hebben voor de voorbereiding van de tweede termijn. Als we nou een kwartiertje schorsen: is dat genoeg, inclusief de thee? Ja? Doen we dat. Ik schors de vergadering voor een kwartier.

[Schorsing]

De VOORZITTER: Ik heropen de vergadering. Willen de leden van de Staten en van het College hun plaatsen innemen? Ja, dat willen zij, dat is mooi.

Ik zou willen beginnen met de tweede termijn voor de Staten en ik begreep dat mevrouw Wulfse nu naar mij ging zwaaien. Ik geef haar het woord.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik was even in verwarring gebracht, ik dacht dat als ik bij de tweede termijn was, ik dan iets kon zeggen. Maar dan doe ik het nu, dank u voor de gelegenheid.

De VVD trekt motie 386 'Digitale top' terug, want we hebben een toezegging gekregen.

En motie 387: onder '*wij verzoeken het College*' kan de eerste bullet '*in de slipstream van het binnenhalen van de digitale top*' weg.

Dat was het, geen tweede termijn voor ons.

De VOORZITTER: Ik begrijp dat u op het punt staat een motie gewijzigd in te dienen? Dan mag u dat straks nog wel even echt formeel doen – hoe weinig spreektijd u ook hebt.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Mede namens de heer Zwiers: mogen we het dan bij een stemverklaring houden, voorzitter?

De VOORZITTER: Zeker, maar dat mag straks. De heer Engelkens heeft nu het woord.

De heer ENGELKENS (PvdA): Eerst even onze eigen moties bij langs.

Allereerst de motie 'Poort van Groningen'. Nou, we hebben inmiddels een toezegging van het College dat u die motie overneemt, met inbegrip van de overweging die wij maken dat er gewoon suggesties zijn, Nou, prima. We zien graag dat dit in de Handelingen wordt opgenomen dat dit een toezegging van het College is. Daarom houden wij dus de motie aan en willen wij door het College op de hoogte worden gehouden van de vorderingen inzake de Poort van Groningen. Dat was de eerste motie.

Motie twee 'Samen sterk tegen overerfbare armoede': deze motie trekken wij in en die bewaren wij voor betere tijden dan wel slechtere tijden – laat ik het zo maar zeggen. Ja.

En de derde motie: daar wil ik nog even wat van zeggen. Er werd zonet ook even in onze fractie gezegd dat wij natuurlijk als PvdA-fractie ooit wel het rapport 'Wierden en waarden' hebben gemaakt – dat weet de gedeputeerde ook wel. Dat rapport is trouwens ook meegenomen in de Omgevingsvisie – prima. Deze motie houden we aan en daarbij willen we ook graag door de gedeputeerde in de loop van de tijd op de hoogte worden gehouden van de stand van zaken, want u gaat in overleg met de gemeenten.

De heer KNEGT (CDA): Ja, trekt u motie 381 nou in of houdt u die aan? Maar dat was staand beleid, toch? Want dat zei u net in uw betoog.

De heer ENGELKENS (PvdA): Het College heeft de toezegging gedaan dat men ermee aan de slag gaat. Maar ik zou graag in de Handelingen opgenomen willen zien dat het College dat ook gewoon gaat doen.

De VOORZITTER: Dank u zeer. De heer Bakker komt mij een gewijzigde motie brengen: de motie krijgt nummer 400, een gewijzigde versie van de hiermee ingetrokken motie 387, met als titel 'Groningen programmeert de toekomst', ingediend door de fractie van de VVD: 'Provinciale Staten van Groningen, in vergadering bijeen op 4 juli 2018, Constateerend dat

- voor de huidige en toekomstige arbeidsmarkt programmeren een belangrijke vaardigheid is;
- er een begin is gemaakt met leren programmeren op basisscholen in de provincie;
- programmeren alle Groningse kinderen een voorsprong kan geven op de arbeidsmarkt;
- het College het belang daarvan inziet en recent een bijdrage heeft toegezegd aan een van de programma's;

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om

1. in de *slipstream* van het binnenhalen van de digitale top naar mogelijkheden en middelen te zoeken, om alle Groningse kinderen te leren programmeren;
2. daarbij samenwerking te zoeken en overleg te plegen met Google, IBM, de Noordelijke Online Ondernemers, VNO-NCW, de kennisinstellingen én zonodig het Rijk, in het kader van het Nationaal Programma voor de toekomst van Groningen om dit streven te realiseren;

En gaan over tot de orde van de dag!

De heer VAN KESTEREN (PVV): In reactie op het debatje met collega Wulfse nog even het volgende. 'Wie de kleintjes niet subiet eert, die vindt de groten in elk geval verkeerd.' Of: 'wie de groten eerst, is de kleinen wel weerd.' Zo iets. Maar dan wel zonder noemenswaardige subsidie en zonder overlast: dat is even wat ik kwijt moest.

Dan wil de PVV even de dank uitspreken aan gedeputeerde Brouns. Ik wil hem hartelijk danken voor het feit dat hij namens het College de internetbedrijvigheid in combinatie met het sociaal-maatschappelijk ondernemen wil faciliteren en in de benen zetten middels een platform. Een platform van bedrijven gericht op mensen, werkzoekenden, en dan met name diegenen met een beperking op de arbeidsmarkt. Daarmee zal de PVV de ingediende motie 'Werk aan de winkel', motie 392, aanhouden.

Ik heb begrepen dat motie 381 werd aangehouden, dus daar hoef ik niks over te zeggen.

Dan over motie 384 'Twee vliegen in één klap': dat is een motie die wij kunnen steunen, met uitzondering van de derde bullet onder '*constateerend dat*' en wel met name de passage over de energietransitie. Want dat vinden wij gesubsidieerde sovjetbanen. Maar het dictum is oké.

En dan met betrekking tot motie 385 'Pak de koppositie in de energietransitie': die zou onzes inziens moeten luiden: 'Neem de leiding in de zelfkastijding'. Een obsessief op een foute ontwikkeling voor Stad en Ommeland gerichte motie en daar willen wij geen verantwoordelijkheid voor dragen. Want dat het rampzalig zal verlopen, is een feit.

Dan over motie 387 'Groningen programmeert de toekomst'. Daar heeft de PVV al veel aandacht voor gevraagd in het verleden en dat zien wij dan ook als een bevestiging van ons gelijk in deze motie. Vandaar onze steun.

De heer NOLLES (GroenLinks): Met het antwoord van de gedeputeerde, de heer Staghouwer, dat hij 1 miljoen zegt te hebben gevonden voor de bescherming van de akkervogels en de weidevogels is er denk ik voor het Actieplan Weidevogels in elk geval een goed begin. Daarmee kan niet het hele Actieplan bekostigd worden – zo zien we het ook niet. Maar het is een begin om mee te starten en in september hebben we dan een inhoudelijke discussie over het Actieplan.

De rest doen we dan in een stemverklaring.

De VOORZITTER: Geen behoefte meer aan woordvoering? Dan kijk ik nog even naar GS of daar die behoefte wel is, gelet op het verhandelde in tweede termijn. Ik geloof van niet.

Dan sluit ik de beraadslagingen en dan zijn we toe aan het blokje stemverklaringen. Ik neem aan dat daar behoorlijk veel behoefte aan is, dus ik loop gewoon het rijtje maar even af. Dat begint bij de heer Mastenbroek.

De heer MASTENBROEK (SP): Bij de moties zult u wel zien hoe wij stemmen, maar bij twee wil ik daar op voorhand een verklaring over afgeven. Dat zijn de nummers 393 en 398.

393 over breedtesport: wij voelen er op zichzelf zeer voor om meer geld aan breedtesport uit te geven, maar zien dat als iets voor de volgende periode, zoals het College ook heeft aangegeven. Dat maakt dat wij toch tegen deze motie zullen stemmen.

Bij motie 398 geldt denk ik iets soortgelijks, in die zin: wij wachten de evaluatie IV voorlopig af. Die komt na de zomer terug. En ook daar geldt dat wellicht in de nieuwe periode nieuw beleid gemaakt kan worden op dit punt. Dus ook tegen die motie zullen wij stemmen.

De heer ENGELKENS (PvdA): Ja, hier sluit de PvdA-fractie zich in principe bij aan, toevallig over dezelfde moties waarover wij iets wilden zeggen.

De heer KNEGT (CDA): Ja, de verklaring van ons ziet alleen op motie 393 'GS brengt de bal aan het rollen'. Wij zijn voor breedtesport, maar wij vinden dit de verkeerde volgorde. Geld volgt inhoud en niet inhoud volgt geld en daarom zullen wij tegen stemmen.

De heer KAMMINGA (D66): Ook mijn collega Kruize zal na mij een stemverklaring afgeven.

Ik begin bij motie 380: daar zal D66 voor stemmen. Wij steunen het College in zijn werk voor het behoud van volwaardige zorg in Zuidoost-Groningen, waarbij wij willen benadrukken dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de initiatieven in de regio. En ook willen we de besprekingen met de Groninger ziekenhuizen openen, met als doel dus volwaardige zorg in Zuidoost-Groningen.

Mevrouw KRUIZE (D66): Dat gaat over motie 385, ingediend door onder andere de VVD, 'Koppositie'. De koploperspositie in Groningen staat al in het huidige coalitieakkoord. Dankzij een succesvolle lobby juist van onze provincie ook, twee jaar geleden, is het zelfs in het regeerakkoord terechtgekomen. Dus wat ons betreft is het allemaal wat dubbelop. Desondanks weet u allen dat D66 de energietransitie een heel warm hart toedraagt en willen we deze zoals bekend met nog meer vaart doorzetten. Dus wij vinden het belangrijk dit voorop te zetten op de agenda en zullen dus als fractie voor deze motie stemmen.

Mevrouw WULFSE (VVD): Motie 380, waar D66 net over sprak: voor ons geldt het omgekeerde. Wij hebben ons wel hard gemaakt voor het onderdeel klinische verloskunde als fractie, maar wij denken dat een volwaardig ziekenhuis niet helemaal haalbaar is en specialistische zorg is vaak van betere kwaliteit. Dus daarom zullen we hier toch tegen stemmen.

De heer NOLLES (GroenLinks): Bij de VVD-moties 386 'Digitale top': die achten wij overbodig.

En ook bij de motie 'Groningen programmeert de toekomst' gebeurt er al van alles.

Datzelfde geldt ook bij motie 'Werk aan de winkel' van de PVV: die is al aangehouden ook, inderdaad.

En de gewijzigde motie 'GS brengt de bal aan het rollen' is een herhaling van zetten: daar blijven wij tegen.

Dan hebben we bij de motie van de Partij voor de Dieren over de intensieve veeteelt nog enkele opmerkingen te maken. Van de tweede bullet in elk geval denken wij dat die niet letterlijk mogelijk is en dat de provincie daar geen bevoegdheden in heeft. En de eerste zou vooruitlopen op besprekingen die wij in september hebben en op de evaluatie.

Mevrouw DE WREDE (PvdD): Met betrekking tot motie 387 'Groningen programmeert de toekomst': op zich een sympathiek idee. Maar wat je de laatste tijd hoort in het nieuws is dat de kinderen veel te weinig buiten komen, last hebben van overgewicht en zelfs gezichtsproblemen krijgen omdat ze te veel naar kleine schermpjes zitten te turen. Dus die motie zullen we daarom niet steunen.

Motie 400 'Digitale top': het energieverbruik van digitaal verkeer is enorm hoog, daar is maar weinig aandacht voor. Maar die motie zullen wij daarom niet steunen. O, die motie is ingetrokken? Nou, goed, wij gaan dan maar door.

Bij motie 393 'Breedtesport' sluiten we ons aan bij de woordvoering van de SP: een goed idee maar wellicht beter wat later.

En motie 383 over Middag-Humsterland: die motie vinden wij eigenlijk symboolpolitiek, maar desondanks sympathiek. We zullen deze steunen.

De VOORZITTER: Verder geen behoefte aan stemverklaringen, dank u wel. Dan zijn wij nu toe aan het stemmen over de moties. U hebt een overzicht gekregen omdat het er zoveel zijn. Ik zal ze langzaam en rustig afroepen en ze daarna in stemming brengen – voor alle duidelijkheid.

Dat begint met motie nummer 380 met als titel 'Ons Refaja'. Wie is daarvoor? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Wie is daartegen? Dat is de fractie van de VVD. De motie is aangenomen.

Motie 381 'Welkom in Groningen', motie 382 is aangehouden, motie 383 is aangehouden.

Dus dat brengt ons bij motie 384 'Twee vliegen in één klap'. Wie is daarvoor? Daarvoor zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Wie is daartegen? Dat is de fractie van de VVD. De motie is aangenomen.

Dan motie 385 'Pak de koppositie in de energietransitie'. Wie is voor die motie? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, de Partij voor de Dieren, GroenLinks en het CDA. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV en Groninger Belang. De motie is aangenomen.

Dan is motie 386 'Maak Groningen digitaal top' ingetrokken.

Motie 387 is ingetrokken en in aangepaste vorm motie 400 geworden: daar kom ik zo op terug.

Motie 388 'Ondersteuning transportkosten Voedselbanken Groningen'. Wie is voor die motie? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Wie is daartegen? Daartegen is de fractie van de VVD. De motie is aangenomen.

Dan zijn moties 389 en 390 aangehouden.

Dus dan zijn we toe aan motie 391 met als titel 'Geen Wind op Land'. Wie is er voor die motie? Dat zijn de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV en Groninger Belang. Wie is daartegen? Daartegen zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. De motie is verworpen.

Dan is er motie 392 'Werk aan de winkel'. Die is aangehouden.

Dan is er de motie 393 'GS brengt de bal aan het rollen'. Wie is er voor die motie? Dat is de fractie van de PVV. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, de Partij voor de Dieren, GroenLinks en het CDA. De motie is verworpen.

Dan motie 394 'Groningen en Nederland prominent voorop in onze Statenzaal'. Wie is er voor die motie? Voor die motie zijn de fracties van de PVV, Groninger Belang en de VVD. Wie is daartegen? Daartegen zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de SP, D66, de ChristenUnie, de Partij voor de Dieren, GroenLinks en het CDA. De motie is verworpen.

Dan is er motie 395 'Instellen proefprocessenfonds voor gedupeerden mijnbouwschade', ingediend door Groninger Belang. Wie is daarvoor? Dat zijn de fracties van de PVV, Groninger Belang, de Partij voor de Dieren en de Partij voor het Noorden. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks en het CDA. De motie is verworpen.

Dan de motie 396 'Wind van Land'. Wie is daarvoor? Dat zijn de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang en de VVD. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de SP, D66, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Dan is de motie dus verworpen.

Motie nummer 397 'Verlaging provinciale opcenten'. Wie is er voor die motie? Voor die motie stemmen de fracties van de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang en de VVD. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de SP, D66, de ChristenUnie, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. De motie is verworpen.

Dan motie 398 'Warme sanering intensieve veeteelt'. Wie is er voor die motie? Dat is de fractie van de Partij voor de Dieren. Wie is daartegen? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de PVV, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks en het CDA. De motie is verworpen.

Motie 399 'De wolf is zo boos nog niet'. Wie is er voor die motie? Voor die motie zijn de fracties van de Partij voor het Noorden, de Partij voor de Dieren en GroenLinks. Wie is daartegen? Daartegen zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de PVV, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD en het CDA. De motie is verworpen.

Dan ben ik – als u dat ook bent – bij motie 400. Dat is dus de gewijzigde motie nummer 387, met nog steeds als titel 'Groningen programmeert de toekomst'. Wie is er voor die motie? Voor die motie zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, de PVV, D66, de VVD en het CDA. Wie is daartegen? Daartegen zijn de fracties van Groninger Belang, de SP, de ChristenUnie, GroenLinks en de Partij voor de Dieren. De motie is aangenomen. Wilt u weten met welke stemverhouding? Dat is met 22 stemmen voor en 21 stemmen tegen. Oké, dat waren de moties.

Dan is het besluit bij de voordracht zelf aan de beurt. Zijn er nog fracties die een stemverklaring bij de Voorjaarsnota willen afgeven? Als eerste mevrouw Wulfse.

Mevrouw WULFSE (VVD): Zoals de VVD al had aangegeven, wordt zij geacht ingestemd te hebben met de Voorjaarsnota, behoudens het gasloze provinciehuis, de waterstofbussen en Fietspad Plus Leek-Groningen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wij kunnen ons volledig met de stemverklaring van de VVD verenigen.

De heer VAN KESTEREN (PVV): Ja, wij worden geacht tegen de Voorjaarsnota te hebben gestemd vanwege die energietransitie, die toch heel veel kwalijke elementen in zich heeft – dat is al genoeg gedeeld.

De VOORZITTER: Anderen nog? Nee? Dan kunnen we gaan stemmen.

Wie is er voor het besluit bij de voordracht? Dat zijn de fracties van de Partij van de Arbeid, de Partij voor het Noorden, Groninger Belang, de SP, D66, de ChristenUnie, de VVD, GroenLinks, de Partij voor de Dieren en het CDA. Wie is daartegen? Dat is de fractie van de PVV. Dat betekent dat de voordracht is aangenomen.

B. Brief toezending stukken ten behoeve van advies instemmingsbeleid 2018

De VOORZITTER: Dan is nu aan de orde het advies van de provincie Groningen in de aanloop naar het ontwerp-instemmingsbesluit gaswinning. Nog even in het kort: op basis van de Mijnbouwwet hebben regionale overheden een adviesrecht in het instemmingsbesluit en u kunt vandaag aan het College uw aandachtspunten meegeven en die kunnen dan vervolgens door het College worden overgebracht aan de minister ten aanzien van het ontwerp-instemmingsbesluit gaswinning Groningenveld. Dan volgt er ook nog een formeel zienswijzentraject: dat is in september en uiteindelijk moet de minister in november van dit jaar een nieuw instemmingsbesluit nemen. Bij dat besluit kunt u natuurlijk – u hebt ze gehad – ook de beschikbare adviezen van de Mijnraad, het SodM en al die andere instanties betrekken.

Het woord is als eerste aan de SP en zie ik dat de fractievoorzitter, de heer Mastenbroek, het woord neemt.

De heer MASTENBROEK (SP): Ja, dat kan wat mij betreft heel kort, want eigenlijk is het nog bijna niet te doen om hier iets te zeggen omdat wij gewoon nog voor een heel groot deel niet precies weten waar we wat over moeten zeggen. De verlaging van de gaswinning die eraan zit te komen, is natuurlijk heel erg goed. In algemene zin kun je dan zeggen: hoe sneller, hoe beter. Daar houdt het wel zo'n beetje op, denk ik, qua aandachtspunten.

Wij zijn benieuwd en heel kritisch op hoe de versterking een plaats zal krijgen en of de versterking een plaats zal krijgen in het nieuwe besluit. De eerder opgenomen doelen – ik herinner u eraan dat in 2015 binnen vijf jaar alle woningen op sterkte zouden zijn – zijn in de latere besluiten niet meer teruggekomen. Wij zijn er kritisch op hoe dat nu eventueel een plek krijgt.

Uitgangspunt moet zijn dat de schade aan woningen voorkomen moet worden en dat dat voorop moet staan. En wij vertrouwen het College toe dat men daar iets moois van kan maken.

Mevrouw BEENEN (PvdA): Dit was me het weekje wel. In een week tijd vallen er in het gasdossier veel besluiten en er is de afgelopen week ongelooflijk veel onduidelijkheid ontstaan. Er leven ook ontzettend veel vragen. Het begon met de deal met Shell en ExxonMobile, de storting van de NAM van 500 miljoen voor het Toekomstfonds – die eigenlijk geen 500 miljoen is maar 135 miljoen. En in het marathondebat over de nieuwe Mijnbouwwet afgelopen donderdag kwam in de nachtelijke uren als een duveltje uit een doosje de mededeling dat de Staat moet meebetalen aan de oude schadegevallen. Coalitie en oppositie waren totaal verrast.

Over de nieuwe Mijnbouwwet zijn er nog veel vragen. Het is daarom ook moeilijk om daar nu al wat van te kunnen zeggen. De garantie dat er tot in het oneindige de schade zal worden hersteld, lijkt toch gebonden aan een jaartal. Ook komt de leveringszekerheid erin voor. De leveringszekerheid mag in onze ogen nooit voor de veiligheid komen.

Dan de adviezen voor de versterking. Twee persconferenties in vijf dagen met verschillende aantallen over de hoeveelheid huizen die verstevigd moet worden. En dan als klap op de vuurpijl gisteren de mededeling dat de kosten voor het opknappen van de – ik noem het maar even – ‘veilige’ woningen worden gedragen door de Staat, provincie, gemeenten en woningcorporaties. Nou, ik rolde van mijn stoel en de reacties, ook uit dit huis, buitelden over elkaar heen. De minister heeft dit later gelukkig gecorrigeerd, maar in mijn ogen was de chaos compleet. Wij vragen ons af hoe dit nou kon gebeuren. Hoe kan nou zoiets naar buiten komen ná het overleg met de regio? Ik zou hier graag een reactie op willen.

Huizen die ‘veilig’ zijn, staan er niet onbeschadigd bij. Wie draait er dan op voor die schade? De NAM toch zeker? Wij voorzien dus eigenlijk veel gesteggel. De NAM vergoedt de schade, de Staat vergoedt het verstevigen, als de bewoners dat willen. Wij voorzien alweer lange procedures en wie worden hier opnieuw de dupe van? Precies, de bewoners. Ik zou hier ook graag een reactie op willen.

We lezen dat de Commissaris zeer in zijn nopjes is met de gemaakte afspraken. Maar geldt dit voor het hele College van GS? De Partij van de Arbeid wil graag drie dingen aan GS meegeven. Allereerst: schep duidelijkheid in deze chaos, kom met het eerlijke verhaal, een eenduidig verhaal. Want de bewoners hebben hier recht op. En maak haast met het versterken, want onze bewoners wáchten hier al zo lang op. En ten derde: ook voor het komende gasjaar is het streven naar het maximaal omlaagbrengen van de winning.

De heer DE WIT (CDA): De vorige twee sprekers gaven het ook al aan: het is heel kort dag sinds we een aantal rapporten en reacties hebben ontvangen. We willen als CDA zorgvuldig alle rapporten bekijken en gaan vandaaruit een schriftelijke reactie geven richting het College. Daar wil ik het graag bij laten.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ik heb ter illustratie die stapel rapporten die wij van de week hebben gekregen, even meegenomen. Geen wonder dat niet iedereen alles kan lezen op zo’n korte termijn. De heer Van Kesteren van de PVV sprak er al over dat het nachtwerk was: nou, dat was het voor mij ook, ik heb tot diep in de nacht zitten lezen en zo goed mogelijk mijn best gedaan om het allemaal te kunnen begrijpen.

Op 1 februari na de beving bij Zeerijp en de intreding van het protocol om directe maatregelen te nemen adviseerde het Staatstoezicht op de Mijnen de winning zo snel als mogelijk naar 12 bcm per jaar te brengen. Over het besluit van 29 maart om de winning niet op 12, zoals het SodM adviseert, te houden maar zo snel als mogelijk naar nul te brengen kunnen we kort zijn: een beter besluit voor Groningen had de minister niet kunnen nemen. Wij zijn ervan overtuigd dat de minister alles op alles heeft gezet wat kan bijdragen aan een versnelde afbouw van de winning en daar zijn we heel blij mee. En de VVD adviseert het College dan ook dit op positieve wijze te ondersteunen.

De stapel rapporten die ik hier heb meegenomen, bevat enorm veel informatie. Belangrijkste: het is veilig en het wordt steeds veiliger. De seismische dreiging neemt nog maar één jaar licht toe en daarna neemt die stelselmatig af – gelukkig. En wat betekent dat voor de versterking? Goed nieuws: minder sloop, meer veiligheid. De VVD heeft echter ook met verbazing het rapport van onafhankelijke wetenschappers gelezen: dat is een panel dat een analyse heeft gemaakt. Ik heb vandaag een beetje rondgevraagd bij een aantal partijen of ze dat gelezen hadden. Nee, dat hebben ze nog niet kunnen lezen. Ik zou zeggen: neem het tot u, want het is redelijk ‘schokkend’.

Keer op keer, al vijf jaar, dringt de VVD, samen met alle andere collega’s hier, aan op de veiligheid en wij noemen dat ‘veiligheid voorop’. Dat betekent dat de meest onveilige huizen het eerst versterkt moeten worden. Dat is vanzelfsprekend, dat willen we allemaal. Ook de laatste keer dat we over de gaswinning spraken, vroeg de VVD aan het College: zijn de meest onveilige huizen in beeld? “Ja”, kregen wij te horen, “wij hebben ze in beeld.” Wat blijkt nu? Er zijn 1.500 huizen onveilig, waarvan duizend in geen enkele batch zitten. Dus die zitten niet in de eerste drie batches, niet in die pijplijnen en niet in die batches die daarop volgen. Terwijl ze wel met de grootst mogelijke spoed versterkt moeten worden. Hoe is dit mogelijk? vragen wij het College. Waarom is het College daarmee akkoord gegaan? En hoe lang is het College hiervan op de hoogte? Voelt het College zich hier ook verantwoordelijk voor? Waarom heeft het College hier de Staten niet van op de hoogte gebracht bij de talloze vragen over de aanpak van de onveilige huizen? En wat vindt het College van de conclusie dat de gekozen aanpak van de Nationaal Coördinator voorspelbaar heeft geleid tot een grote overschatting van het aardbevingsrisico en daarmee de versterkingsoperatie – wat op bladzijde 9 wordt geconcludeerd?

Op bladzijde 8 van deze onafhankelijke wetenschappelijke analyse lezen we dat het rapport waarbij bepaald werd welke huizen het eerst versterkt moesten worden, de zogenaamde prioritering,

door de Nationaal Coördinator als 'geheim' is betiteld. Dat is een geheim rapport. We kunnen dus niet inzien hoe er gekozen is en waarom. Waarom heeft het College hiermee ingestemd?

De heer STEENBERGEN (ChristenUnie): Het is ook al even opgemerkt, maar gisteren was het heel treffend: wat op het ene moment heel actueel is, is tien minuten later achterhaald, een kwartier later herroepen en een half uur later is het geschiedenis en hebben we alweer het volgende punt te pakken. Afgelopen maandagavond heb ik overleg gehad met onze Tweede Kamerwoordvoerder en ook enige tijd geleden. En als ik de rode lijn uit dat gesprek haal – dat is anderhalf uur geweest – heb ik hier op mijn papiertje staan: 'Duidelijkheid! Duidelijkheid! Duidelijkheid!' Mensen willen hier duidelijkheid: wanneer wordt er versterkt? Het maakt niet uit dat dat dan 1 januari 2023 is, als het maar duidelijk is wanneer er wordt versterkt. Ik denk dat dat ook moet worden meegenomen om het herstel van vertrouwen weer op te krikken. Wees duidelijk. Onze zuiderburen hebben daar een uitdrukking voor; ik doe het voor één keer in het Drents in plaats van het Gronings, maar het zal ook wel zo te volgen zijn: *'Doe wat-ie zeggen, den lieg-ie niet.'*

De VOORZITTER: Dat was een citaat uit 'Bartje' zelfs.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ja, wat moet je nu meegeven? Één ding is wel duidelijk: dat blijkbaar afspraken die gemaakt zijn, niet kneiterhard zijn. Want als Wiebes zomaar kan afwijken met een besluit erbij om nog eens een keer na te gaan denken en allerlei soorten adviezen op te vragen en vervolgens er een Mijnraad zit die ook de maatschappelijke en sociale componenten bekijkt en ook andere zaken en als je dan ook kijkt naar de leden van de Mijnraad, dan gaan ons de wenkbrauwen wel wat fronsen. Een oud-adjunct-directeur van de NAM, een voorzitter die wat met declaraties enzovoort had te doen. Nou, al met al: als wij naar de zaak kijken van het rapport dat er ligt, dan zouden wij het College mee willen geven om vooral het rapport van het SodM te volgen en niet zozeer dat van de Mijnraad.

Dus het SodM heeft als belangrijkste uitgangspunt de veiligheid, terwijl de Mijnraad het toch op een andere manier ernaar kijkt. De vraag die wij nog hebben is dat wij ons toch ernstige zorgen maken wat dan die 'keuzevrijheid' inhoudt van de huizen die nog versterkt gaan worden. Wat houdt dat dan precies in? Dat kunnen wij niet helemaal duiden, dus dat zou ook helderder moeten worden.

De heer MEENDERING (GroenLinks): In de gemeenteraad van Loppersum reageerde ons raadslid Leo van Esch op het rapport van de Mijnraad met de woorden: "Nog één rapport en we hoeven helemaal niets meer te versterken." Waarmee hij heel goed aangeeft wat er in de afgelopen periode is gebeurd: heel veel papier en weinig concrete versterking in onze provincie.

Nu wordt ons gevraagd, input te leveren voor de zienswijze van GS op het nieuw te nemen winningsbesluit. Dat advies van GroenLinks kan maar één advies zijn: zo snel mogelijk naar beneden, die gaswinning, minimaal conform het voorstel van de minister van EZK. Dat is het enige advies dat mogelijk is, want dat advies van de Mijnraad dat we afgelopen maandag hebben ontvangen, is ook gebaseerd op dit afbouwscenario. En we hebben inmiddels gezien dat minder winning absoluut invloed zal hebben op de aardbevingen, al blijft die aarde onvoorspelbaar – zoals ook door de Mijnraad bevestigd.

Voor ons staat met betrekking tot de versterking op korte termijn de veiligheid voorop. Het advies van de Mijnraad bevat een aantal zaken dat we graag helder willen krijgen. Er volgt nu een periode van twee maanden om duidelijkheid te krijgen op basis van de aantallen te versterken woningen. En na die twee maanden moet ook écht helder zijn welke concrete adressen we gaan versterken en wanneer. Want dat is op dit moment niet duidelijk. In september moet simpelweg gestart gaan worden: geen rapporten meer, maar aannemers die aan het werk zijn.

GroenLinks wil graag geborgd hebben dat de Groningers, bij wie verwachtingen gewekt zijn, het veiligheidsgevoel kunnen hervinden. Niet gedwongen, maar in een vrije keuze. De minister heeft dit toegezegd en die toezegging moet nu werkelijkheid gaan worden – met de regie bij de bewoners. Kan het College dit nogmaals meenemen in de gesprekken met de minister?

Dan is er discussie geweest over de kosten – de Partij van de Arbeid noemde dit net ook. Wat betaalt de NAM? Wat betaalt de overheid, EZK, Binnenlandse Zaken? Die discussie mag geen enkele rol spelen op dit moment in de versterkingsoperatie en mag op geen enkele wijze ook leiden tot vertraging. Financiering: het lijkt niet duidelijk maar voor de zekerheid: wie het betaalt, maakt niet uit. Er moet nu gewoon versterkt worden.

Dan nog even naar de koppelkansen. Op de korte termijn lijken die wat in het gedrang te komen. GroenLinks vindt dit ongewenst. Veiligheid staat voor ons voorop. Snelheid ook, maar de plus voor Groningen mag niet verdwijnen. Eenvoudig te realiseren verduurzamingsmaatregelen zoals

zonnepanelen en isolerende beglazing moeten gewoon meegenomen worden bij iedere versterking. Het volledig energieneutraal maken van woningen blijft ook vooropstaan en die financiering hoeft ook niet altijd van het Rijk te komen: de gemeenten en de provincie kunnen hierin een ondersteunende rol vervullen als financier. De besparingen kunnen immers weer gebruikt worden om verstrekte leningen terug te betalen. Ziet het College ook mogelijkheden om dit te borgen?

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik hoor op het einde in dit voorafgaande betoog dat het College gevraagd wordt te borgen dat de gemeenten garant gaan staan voor leningen? Hoe ziet u dat?

De heer MEENDERING (GroenLinks): Ja, hoe zien wij dat als GroenLinks? De provincie hoeft dat wellicht te borgen, maar dat we met z'n allen ernaar gaan kijken, kan in de vorm van duurzaamheidsleningen die verstrekt worden aan huiseigenaren. Dat we daar met z'n allen over in gesprek gaan. Dat dat een borging moet zijn, is misschien niet helemaal de goede woordkeuze. Maar wel dat we samen gaan kijken hoe we, als er geen directe financiële middelen zijn, kunnen zorgen dat de mensen daar de financiering voor krijgen. Wat kan de provincie respectievelijk wat kunnen de gemeenten daarin doen? Dus bijvoorbeeld in de vorm van duurzaamheidsleningen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Als ik het goed begrijp, dan gaat er dus een oproep uit aan het provinciebestuur, aan het College, om te kijken of daar iets van een financieringsachtig construct mogelijk is?

De heer MEENDERING (GroenLinks): Ja, meneer Schmaal, dat hebt u inderdaad goed begrepen. Of het nu van de provincie is, die financiering, of van de gemeenten: laat ze daarover met elkaar in gesprek gaan.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): De Mijnsraad adviseert dat er 1.500 huizen onveilig zijn en versterkt moeten worden. Het Staatstoezicht op de Mijnen adviseerde vorige week dat er zo snel mogelijk 5.000 huizen moeten worden versterkt. Wat is het nou? Het moet zo zijn dat de Groningers zo snel mogelijk net zo veilig wonen als de rest van de Nederlanders. Er moet wat de Partij voor de Dieren betreft een plan komen met een duidelijk, bindend tijdspad en financiële dekking daarvan wat de versterking betreft. Een plan waarbij alle huizen versterkt worden, die volgens het Staatstoezicht op de Mijnen verstrekt moeten worden. Daarnaast daar waar toezeggingen zijn gedaan, moet wat ons betreft in overleg met de bewoners ook de hamer in de hand worden genomen.

Dan: hoe zeker zijn we dat alle schade ruimhartig wordt vergoed, ook op de lange termijn? Dat moet duidelijk worden. We moeten blijven pleiten voor een integrale aanpak van het gebied: het pakken van koppelkansen en de verbetering van de leefbaarheid.

Dan een belangrijke aanbeveling van het Staatstoezicht op de Mijnen: pleit voor een snellere afbouw van de gaswinning, met name ook door het aanpakken van de grootverbruikers. Voor deze afbouw moet wat ons betreft ook een duidelijk en bindend tijdspad komen. 2030 zal de gaswinning afgebouwd moeten zijn, maar tot die tijd is het allemaal nog heel erg onduidelijk en wij willen echt graag een duidelijk en bindend tijdspad.

De heer ZWIERS (PvdN): Ik hoor nou de Partij voor de Dieren ook allerlei getallen en cijfers noemen: ja, die heb ik ook opgeslagen. Maar wij beginnen eraan te twijfelen of die cijfers allemaal nog wel kloppen. Dus wij zijn ook héél erg nieuwsgierig wat uiteindelijk de laatste stand van zaken is en welke kant dit opgaat. Ik ben het ook met de Partij van de Arbeid eens: die huizen die veilig zijn, maar die eigenlijk allemaal beschadigd zijn, moeten eigenlijk ook allemaal een vergoeding krijgen. Die mogen echt niet zomaar aan de kant geschoven worden. Dus dat moet sowieso meegenomen worden.

En die verlaging: dat heb ik ook aangegeven, dat is de verlaging van de gaswinning. Die zou een heel goede zaak zijn en wij hebben ook al aangegeven dat je misschien zelfs wel een versnelling moet realiseren in de procedures voor die stikstoffabriek. Dan kun je ook een verlaging van de winning uit het Groninger gasveld behalen, want dat vinden wij toch het belangrijkste in dezen.

Nou, ik heb de stukken wél gelezen van die analyse van dat hooglerarenpanel. Daar zit heel wat werk in, maar de hoofdlijn is dat er nog heel veel dingen nog niet goed uitgezocht zijn, dat er nog heel veel onzekerheden zijn. En als je dat leest en zo'n onafhankelijke opinie ziet, dan schrik je er wel van. Dan denk je van: nou, dan moet er nogal wat gebeuren. Een aantal rapporten waarover gesproken wordt, is waarschijnlijk niet te vinden of is helemaal niet opgesteld. Dus wat betreft is er nogal wat werk aan de winkel.

Wij zien ook – ik kijk ook even naar onze gedeputeerde – die twee ton aan juridische procedures van de Tweede Kamer. Nou, het zou geloof ik tijd worden om dat bedrag deze kant op te halen. Wij voorzien heel veel juridische procedures en de Groningers hebben heel veel rechten moeten halen bij de rechter en we zouden het dus graag op prijs stellen als daar ook aandacht aan besteed zou worden.

De VOORZITTER: Dank u wel. Dan is voor het College het woord aan de heer Eikenaar en die gaat – let u maar op – de langste minuut spreektijd vullen van de middag.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ja, dat wordt inderdaad een lange minuut als u antwoord wilt op alle vragen.

Allereerst: dit debat gaat in essentie natuurlijk over een klein onderdeel van het hele gasdossier, namelijk het winningsplan voor het volgende gas jaar. Volgens mij heb ik een aantal van u daar iets over horen zeggen dat het namelijk zo laag mogelijk moet zijn. Nou ja, het is evident dat dat de inzet gaat worden van onze visie. Voor het overige zal ik uw reacties ook in die zienswijze verwerken waar dat van toepassing is.

U zei ook dat het kort dag is. Ja, het is kort dag, zeker, dat besef ik me zeer. Sterker nog, het is zelfs kort dag voor dit College, het is kort dag voor de Tweede Kamer, die overspoeld wordt met wetsvoorstellen, met rapporten. In dit huis wordt momenteel hard gewerkt om al die rapporten te analyseren en te kijken wat de waarde ervan is, hoe getallen zich tot elkaar verhouden, hoe de ene batch zit tot de andere verhoudt en hoe het SodM-rapport zich tot het Mijnraad-rapport verhoudt. Ik kan niet zeggen dat het College op dit moment dat overzicht compleet heeft, net zo goed als u dat niet hebt. En ik vermoed zomaar dat er weinig mensen op deze aardbol rondlopen die op dit moment dat overzicht wél precies hebben. Dus dat vooraf.

De PvdA noemde een aantal elementen. Ook de Mijnbouwwet noemde u: daar hebben wij overigens veel input op geleverd. Ik zag dat de Kamerleden dat ook gebruikten en dat debat gaat volgens mij in de Kamer ook verder.

En u vroeg: hoe kan de minister nou zeggen dat de regio mee moet betalen? Ja, dat weet ik ook niet. Hij zei iets wat in mijn beleving ook niet juist was en dat corrigeerde hij later dus ook. Ja, dat is het antwoord. Ik kan wel speculeren waarom hij dat zei, maar dat heeft geen zin want ik weet het echt niet.

U zei ook: maak haast met de versterking. Ja, dat is uiteraard de bedoeling: er moet haast worden gemaakt. Het moet ook zorgvuldig worden gedaan en op een menselijke manier worden gedaan. Dat betekent ook iets in financiële zin volgens mij voor die versterkingsoperatie, dat er ook mogelijkheden worden geboden aan de mensen om dat op een goede manier te doen/.

De PvdA zei ook: streef naar maximale verlaging. Nou, ik kan het niet meer met u eens zijn dan dat.

Het CDA zou een schriftelijke reactie geven. Nou, die zien wij dan nog tegemoet.

De VVD stelde een vraag en zei dat zij het rapport van die twee hoogleraren had gelezen en zich afvroeg hoe het nou kan dat er in het verleden veel te veel gedaan is. Ja, ik heb dat rapport ook gelezen en ik zie die opmerking ook. Maar u moet wel weten denk ik dat daar ook een debat aan ten grondslag ligt hoe je met risico's omgaat. En als u het mij vraagt: als een van die punten is dat goed doorgrond moet worden, is het dit. Namelijk, hoe kom je dus tot die 1.500 woningen die bijvoorbeeld de Mijnraad noemt, hoe komt het SodM tot zijn getallen en welke aannames zitten daarachter? Dat moet de komende tijd ook goed doorgrond worden. Daar zijn verschillende denkwijzen over hoe je tot die norm, hoe je komt tot een model waarop je met die versterkingsoperatie omgaat. En deze hoogleraar heeft daar een duidelijke opinie. Als u op hem googlet, krijgt u ook die duidelijke opinie en deze hoogleraar is het duidelijk oneens met de manier waarop de veiligheid beoordeeld werd door de NCG. Zo lees ik dat. Hoe dat precies in detail zit, daar moeten we de komende tijd goed naar kijken, want dat verdienen onze inwoners denk ik ook.

Mevrouw WULFSE (VVD): De gedeputeerde geeft nu antwoord op een vraag die de VVD niet gesteld heeft. Maar even ingaand op wat u zegt: deze hoogleraar – op Google vind je een andere – maakt onderdeel uit van een panel van drie onafhankelijke hoogleraren die gevraagd zijn om twee vragen te beantwoorden. Ze hebben een groot team van deskundigen en experts geraadpleegd binnen en buiten hun scope en daaruit zijn deze conclusies gekomen. Dus dat is niet één hoogleraar die je naast een andere zet. Dat is een heel belangrijk advies: ik hoop dat het College dat met de VVD eens is.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): O, ik betwist zeker ook de onafhankelijkheid van deze hoogleraar niet. Maar ik ken ook het debat dat daaraan ten grondslag ligt. Sterker nog, ik heb weleens

bij de momenten gezeten waarop dat debat tot stand kwam. Dus dat wilde ik meegeven. Dus het is niet verrassend dat in dat rapport kritiek staat, want daar liggen ook verschillende opinies onder hoe daarmee om te gaan. Dat is wat ik u meegaf. Het verraste mij niet dat ik dat teruglas en ik de naam van deze hoogleraar erboven zag staan. Dat kan ik u zeggen. Dat wil niet zeggen dat ik in twijfel trek of deze man onafhankelijk zou zijn of niet: dat zeg ik helemaal niet. Maar nogmaals, we moeten goed gaan doorgronden wat daar staat. Dat is wat we moeten doen. Zo goed als dat we goed moeten gaan doorgronden hoe dat met die modellen werkt en óf dat wel met die modellen werkt. Want we weten bijvoorbeeld waar het gaat om het aanwijzen van die panden met modellen, dat in het verleden opgeleverd dat er panden werden aangewezen of panden bijvoorbeeld niet werden aangewezen die hetzelfde waren als de panden ernaast. Dus dat moeten we goed doorgronden: werkt dat zo of werkt dat niet zo? Dat verdienen denk ik onze inwoners. Dat heeft niks te maken met het ter discussie stellen van de onafhankelijkheid, dat heeft met het serieus kijken naar die rapporten te maken. Sterker nog, ik denk dat die rapporten geschreven zijn om er serieus naar te kijken en dat gaan we de komende tijd doen.

De VVD vroeg mij ook waarom dat rapport geheim is. Dat weet ik eerlijk gezegd niet. Ik las dat ook, ik kon mij niet heugen of ik een rapport wel of niet gezien heb. Maar nogmaals, er komt in dit dossier zoveel langs dat ik dit ook niet precies weet. Ik zag die voetnoot daar ook staan, ik heb het antwoord daar ook niet op eerlijk gezegd.

Mevrouw WULFSE (VVD): Afgezien van het feit dat de VVD wel meer vragen gesteld heeft: wij, de provincie Groningen, het College, u als vertegenwoordiger van het College, maakt deel uit van die NCG. Als het nou om de veiligheid van de huizen van die Groningers gaat en alle Statenleden zeggen 'veiligheid voorop' en er komt een prioritering ter discussie, dan is het toch belangrijk dat het College die boodschap meegeeft en de zekerheid krijgt dat dat ook gebeurt? Nu blijkt dat dat in een geheim rapport staat? Hoe kan het dat het College daar niet van op de hoogte is? Wij nemen deel in de Nationaal Coördinator, u zit daar aan tafel namens ons.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Wij hebben op basis van rapporten die gewoon openbaar waren, de prioritering gesteld. Dat waren KNMI-rapporten: waar staat de seismiciteit voor, wat voor panden waren kwetsbaar. Op die basis werd er de prioritering gegeven en op die basis is er gewerkt. Nu zijn er nieuwe inzichten. Nou, die nieuwe inzichten kwamen in de afgelopen jaren trouwens ook en dat leverde dan weer een andere prioritering op. Zo is dat altijd gegaan en ik zou zeggen: dat moet nu ook weer zo gaan. Dus daar is niks geheims aan. Nogmaals, ik weet niet precies welk rapport het was, ik las dat gisteren ook. Ik ben daar voor de rest niet van op de hoogte. Ik weet ook niet wat er voor de rest in dat rapport staat, dat durf ik u niet te zeggen. Dat is mijn antwoord en daar zult u het nu mee moeten doen, ben ik bang.

Mevrouw WULFSE (VVD): Dan doet de VVD het verzoek of dat rapport openbaar gemaakt kan worden. Want als er bepaald wordt welk huis het eerst versterkt wordt, dan willen wij natuurlijk weten op grond waarvan. En als dat geheim verklaard wordt, nou, dan zit daar op z'n minst een vreemd smaakje aan vast. Maar ik hoop dat u dat kunt toezeggen namens het College.

Maar even teruggaand naar de onveilige huizen. Veiligheid voorop: het is duizend keer in deze Statenzaal gezegd, misschien wel vaker – geen idee – door iedereen. Hoe kan het dat er duizend onveilige huizen niet in die batches zitten? Wat heeft het College gedaan om te voorkomen dat dat gebeurde? Wat heeft het College gedaan om te zorgen dat er onveilige huizen wél als eerste versterkt worden? U zegt dat u met die prioritering bezig bent geweest: daar heeft het College dus aan tafel gezeten. Hoe is dat gegaan?

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Zoals ik dat net zei: op basis van seismiciteit, op basis van type woning is er vervolgens een prioritering gemaakt. Daar hebt u zelf met mij in het openbaar keer op keer over gesproken: nooit achter gesloten deuren.

En op uw vraag of ik dat rapport openbaar maak: ik ben niet in het bezit van dat rapport. Ik ben niet de eigenaar van dat rapport. Dus ik kan daar ook niet over besluiten. En even voor uw informatie: u zegt wel dat de NCG een organisatie is van drie overheidslagen. Formeel is dat niet zo. Het is wel zo dat er een structuur is gecreëerd waarin de provincie en gemeenten een overlegsituatie hebben, maar formeel is dat niet zo. Formeel was Hans Alders de Nationaal Coördinator en een rijksambtenaar van EZK. Dus: ik ben niet in het bezit van dat rapport. Ik ken het rapport voor zover ik weet niet en ik ben ook geen eigenaar van dat rapport, dus ik kan daar ook niets mee doen. Dus ik zou zeggen: dient u een Wob-verzoek in bij de Nationaal Coördinator, wellicht dat u het krijgt. Of u

stuurt een mail naar de minister om te vragen of hij het openbaar wil maken. Het is niet mijn rapport en ik ben daar niet de bezitter van.

Mevrouw WULFSE (VVD): Het College zit namens de Staten in het overleg met de Nationaal Coördinator. Wij maken dus deel uit van het overleg met de Nationaal Coördinator. Wij hebben menig bijeenkomst gehad waarin wij ons College een aantal zaken konden meegeven om bij de Nationaal Coördinator aan te kaarten. Onze vertegenwoordiging vormt het College. De heer Eikenaar doet nu net alsof hij daar gewoon gezeten heeft en niet namens ons heeft kunnen inspreken en onze wensen heeft kunnen verwoorden. Dat is niet het geval. Ik vind dat u ook daar de verantwoordelijkheid in moet nemen en ik verzoek u om te zorgen dat wij dat rapport krijgen. Want u zit daar namens ons.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Nogmaals, het is niet mijn rapport. En het klopt daar namens u zit en daar heb ik altijd namens u over gesproken en overigens heb ik de gesprekken die daar gevoerd zijn, altijd met u daarvoor en daarna zo vaak besproken. Daar is nooit iets gepasseerd wat niet hier ook had kunnen passeren c.q. is gepasseerd. En nogmaals, ik weet niet over welk rapport dit gaat. Nogmaals, het is niet een rapport dat in mijn bezit is naar mijn beste weten. Ik las gisteren toevallig, net zoals u, over dat rapport waar nu over gesproken wordt. Nogmaals, ik kan dat rapport niet openbaar maken. Het is niet van mij, het is niet eigendom van de provincie en naar mijn beste weten heb ik het ook nooit gezien.

De heer NOLLES (GroenLinks): Ik heb een vraag naar aanleiding van de interrupties van mevrouw Wulfse, die vraagt hoe het kan dat in die 1.500 woningen die nu genoemd worden, maar een beperkt aantal in die batches zat. Het is mevrouw Wulfse toch ook bekend dat tot voor kort werd gewerkt op basis van een ander winningsplan?

De VOORZITTER: Sorry, meneer Nolles, maar ik heb de indruk dat u nu probeert via de interruptie microfoon aan een andere interruptor een vraag te stellen. We hebben afgesproken dat we dat niet doen. Want dan staat de spreker er altijd een beetje vervelend bij.

De heer NOLLES (GroenLinks): Dan laat ik het hierbij.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wij hebben in deze zaal gezeten met de Nationaal Coördinator en op de opmerking dat hij gewoon een ambtenaar was van het ministerie van EZK werd toen door de Nationaal Coördinator zelf heel duidelijk aangegeven in die openbare bijeenkomst dat hij van ons allemaal is. Nou, als hij van ons allemaal is en ook van de regio, dan zou ik op basis van die titel toch vragen bij het ministerie EZK – dat zou ik de gedeputeerde mee willen geven – dat hij zelf aangegeven heeft op een openbare bijeenkomst dat hij van ons allemaal is. Dus ook van ons en als wij dan dat rapport willen zien, wil ik de gedeputeerde meegeven om dat dan toch maar eens proberen boven water te krijgen.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Nogmaals, ik weet niet wat er in dat rapport staat, dus ik weet ook niet of er enig bezwaar is om het openbaar te maken. En de heer Alders heeft volgens mij in zijn laatste optreden in de hoorzitting heel duidelijk gehad dat hij geen enkele formele bevoegdheid had en hij in principe een ambtenaar van EZK was. En ja, hij was er voor de regio, maar formeel was hij een ambtenaar van EZK en ik leg u uit dat dat rapport niet in mijn bezit is. Dus dat is wat ik u zeg. Dat wil niet zeggen dat de heer Alders niet voor deze regio aan het werk is geweest: dat is iets anders.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): We krijgen nu iets heel merkwaardigs. Op het moment dat we in debat zitten met de Nationaal Coördinator, dan is het zo dat iedereen over ons heen duikelt om te zeggen dat hij van ons allemaal is en geen ambtenaar van het ministerie EZK is, maar een ambtenaar van iedereen. Dan wordt nu datzelfde argument gebruikt om te zeggen dat hij wel bij het ministerie van EZK zit. Erg bijzonder. Ik begrijp dat de gedeputeerde dat rapport niet heeft, maar ik zou toch de gedeputeerde willen oproepen om toch het rapport op te vragen bij de Nationaal Coördinator en het wél openbaar te krijgen. U weet dan ook wat erin staat en dan weten wij ook wat erin staat.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Kijk, één ding vooraf: de heer Alders dat hij er namens iedereen zit. Dat heeft het College nooit op die manier gezegd. Sterker nog, ik heb daar heel vaak debatten over gevoerd, maar ik heb nooit op die manier ertegenaan gekeken. Dat kan ook geen geheim voor u zijn, want dat weet u.

Over dat rapport: kijk, voor mij ligt er geen blokkade om dat rapport openbaar te maken. Maar ik weet niet wat er in dat rapport staat. Ik wil best voor u vragen of de Nationaal Coördinator dat rapport openbaar wil maken. Dat wil ik best doen. Ik bedoel, dit College heeft niks te verbergen. Maar het is niet een rapport dat wij in het bezit hebben of dat van ons is. Dus wij kunnen uitsluitend daar niet de beslissing over nemen. Maar ik wil het best navragen en als er goede redenen zijn om het niet openbaar te maken, zullen ze dat geven en als er geen argumenten voor zijn, dan zullen ze het ongetwijfeld openbaar maken. We zullen zien, we gaan het navragen en dan kijken we wat het antwoord is.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): In de afronding: ik ben blij met die toezegging. Het is ook niet zo dat wij tegenover elkaar staan, volgens mij moeten we naast elkaar staan. Met de toezegging van de Nationaal Coördinator en de opmerking daarbij dat hij vindt dat hij van iedereen was: nou prima, dan kan hij dat soort zaken ook gewoon openbaar maken.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Overigens wil ik er nog wel bij zeggen – dat moet ik ook zeggen – dat de heer Alders natuurlijk heel hard gewerkt heeft voor deze regio. Dus daar wil ik niets aan afdoen, maar de formele positie maar ook vaak de informele positie was niet zo dat daar een gelijkwaardigheid in zat richting het Rijk. Dat is wat ik wilde zeggen.

De heer RAM (PVV): Wij zijn uiteraard ook blij met de toezegging dat de gedeputeerde navraag wil doen bij de NCG. De PVV heeft dit namelijk al eerder geprobeerd via een Wob-verzoek: dat was een van de wegen die de gedeputeerde net benoemde. Wij hebben het anderhalf jaar geleden ingediend en wij wachten nog steeds op de stukken. Dat is hoe de NCG omgaat met Statenleden. Dus ik hoop dat de gedeputeerde meer succes heeft.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): We zullen het merken, we zullen het merken.

Mevrouw BEENEN (PvdA): Ik heb in de eerste termijn een zorg uitgesproken en wel om die woningen die dus nu worden aangemerkt als zijnde veilige woningen. Daarvan heb ik gezegd dat het woningen zijn die er niet onbeschadigd bij staan. Nou, vanwege de aansprakelijkheid binnen de wet zou het dus zo moeten zijn dat de veroorzaker, de NAM, deze woningen zal moeten herstellen. Maar het is nou juist deze groep woningen waarvan de bewoners, als ze dat vertrouwen niet meer in de woning hebben, zeggen dat ze ook een stuk versterkt willen hebben. En dat is niet des NAM's, want die zegt dat die woningen veilig zijn en zij haar handen ervanaf trekt. Dat komt bij de Staat te liggen. Mijn zorg in de eerste termijn die ik uitsprak, was dat dat straks natuurlijk een heel gesteggel wordt. Want wat valt onder schadeherstel? Wat valt onder het verstevigen? Want er zijn dus nu twee partijen die daaraan mee moeten betalen. Ik vroeg u om een reactie en ik hoop dat ik die nog krijg.

Maar ik zou u ook wat mee willen geven. Ik zou u mee willen geven om nou juist voor deze groep specifieke aandacht te vragen, zodat deze groep niet terechtkomt in een enorm lang proces waarbij er over en weer partijen lopen te steggelen over wie nu wat betaalt. Want daar zit écht niemand op te wachten en dat zal het herstel van vertrouwen al absoluut niet bevorderen.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ja, ik kan het alleen maar volmondig met u eens zijn, met uw betoog, en wel van A tot Z. Ik hoop dat ik uw vraag daar ook meteen mee beantwoord heb.

De VOORZITTER: De gedeputeerde vervolgt zijn minuut.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Groninger Belang vroeg wat voor keuzevrijheid er is: daar kan ik u nog geen antwoord op geven, want het is een advies. Het is zo dat wat in het advies staat, beleid is. Daar moet nog over doorgesproken worden en misschien dat daar de meningen nog over uiteenlopen – dat weet ik niet. Maar wat een advies is, is nog geen keuze.

GroenLinks zegt dat er koppelmogelijkheden moeten blijven. Ja, dat ben ik het mee eens: of gekoppeld aan de versterking direct, of niet gekoppeld aan waar de versterking niet direct meer aan de orde zou hoeven zijn. En ik vind ook dat de versterking op zo'n manier moet worden aangepakt dat de mensen er beter uitkomen dan dat ze erin gingen. Dat betekent ook dat op het moment dat hun huis versterkt wordt, ze daar bijvoorbeeld waar het gaat om duurzaamheidsmaatregelen ook beter van kunnen worden.

Duurzaamheidsleningen: ja, daar wil ik best naar kijken in dit kader.

De discussie over de financiering mag geen rol spelen bij de veiligheid, zei GroenLinks en daar ben ik zeer mee eens.

De Partij voor de Dieren zei dat er een strak tijdspad moet kijken voor de afbouw van de gaswinning. Nou, dat is zo helder als glas, dat zei ik net ook: we moeten naar zo laag mogelijk en wel zo snel mogelijk.

En de Partij voor het Noorden zei dat iedereen met schade door de gaswinning zijn schade vergoed moet krijgen en dat is evident.

Als laatste zou ik u nog als suggestie willen doen om het SodM en de Mijnraad uit te nodigen – maar dat is voor de rest aan u – om een toelichting te geven op hun rapporten. Dat is misschien goed voor de duiding en goed voor verdiepende vragen om te kijken hoe zij tot hun conclusies zijn gekomen.

Mevrouw WULFSE (VVD): Dat is een heel mooie suggestie voor een technische hoorzitting en de Mijnraad heeft natuurlijk naar al die rapporten gekeken. Die komt uiteindelijk aan met een advies aan de ministers – zo heeft de VVD dat althans gelezen. Wij zijn voorstander van een technische hoorzitting: die hebben we al eerder gehad en die heeft heel veel opgeleverd.

Ik kom nog even terug op die 1.000 woningen. Het College zegt dat men er niet op de hoogte van was dat die prioritering op een andere manier is gegaan of geheim was. Nou, dat vinden wij eigenlijk wel zorgelijk want we willen natuurlijk van hieruit zorgen dat de meest onveilige huizen het eerst worden versterkt. Nu blijkt klip en klaar dat dat niet zo is. Hoe beoordeelt het College dat tweederde van die 1.500 onveilige huizen die acuut versterkt moeten worden, nu pas boven water komen?

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Een aantal opmerkingen. Mevrouw Wulfse ken ik nou drieënhalve jaar in deze discussies over dit dossier en als één ding dit dossier kenmerkt, dan is dat voortdurend veranderende inzichten, veranderende niveaus van gaswinning en dus veranderende inzichten over veiligheid. Een hoeveelheid aan rapporten, die voortdurend die inzichten in zich heeft, maar waarin ook nog voortdurend keuzes in gemaakt worden. Dat leidt ertoe dat voortdurend – dat is een constante in dit dossier – zaken worden bijgesteld. En dat houdt dus ook in dat keuzes die daarvóór zijn gemaakt, wellicht achterhaald worden door de nieuwe werkelijkheid. Dat hebben we niet alleen nu gezien – even los van de vraag hoe we die rapporten en de cijfers beoordelen, want daar moeten we echt nog induiken – maar dat hebben we de afgelopen jaren ook al gezien. Dat is voortdurend aan de hand. En ik kan u voorspellen: als u nu deze rapporten voor waarheid aanneemt en zegt dat dit de nieuwe waarheid en alles daarvóór niets meer waard is, dan voorspel ik mevrouw Wulfse over een halfjaar dat ik u diezelfde vraag kan stellen. Namelijk: hoe kunt u met deze rapporten die voor waarheid werden aangenomen, terwijl er nu een nieuwe waarheid is? Dat is een constante en ik voorspel u: dat blijft zo. Veranderende inzichten, veranderende kennis, veranderende richtingen: dat is allemaal aan de hand.

Mevrouw WULFSE (VVD): Dat laatste is geheel waar. Vandaar dat wij ook zo blij zijn met wat er hier in het rapport van de Mijnraad staat, dat elk jaar de risico's opnieuw berekend worden. Er staat letterlijk het volgende in. Is dit het nu voor de komende jaren? Nee, de minister krijgt de opdracht om dit elk jaar te berekenen. Wat de gedeputeerde daarvoor aangaf, is volstrekt waar. Ware het niet dat – dat staat in het onafhankelijke rapport van de drie hoogleraren – in de loop der jaren talloze experts de Nationaal Coördinator erop gewezen hebben dat de modellen niet deugen, dat de inschattingen conservatief zijn en dat er enorm grote afwijkingen zijn. Deze zelfde experts durven dat niet eens in het openbaar te herhalen, omdat ze bang zijn voor hun werk. Dus ik vraag de gedeputeerde nogmaals: beoordeelt u niet dat hier iets aan de hand is wat feitelijk heel anders zit dan wij in feite met z'n allen dachten en gewent hebben?

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Nogmaals – ik ben geen expert op dit gebied en noch een hoogleraar op dit gebied – dit wat u daar leest is ook een debat tussen verschillende richtingen en dat debat is voor mij niet nieuw. Sterker nog, die hoogleraar die u net noemde, heeft dit bij EenVandaag enige tijd geleden al gezegd. Dus het is zijn goed recht, uiteraard, om kritiek te leveren. Sterker nog, dat is zijn taak. Alleen, het is niet zo dat daarmee alles wat daarvoor gebeurd is, af geserveerd is. Het is een opvatting ook over hoe je daarmee om zou moeten gaan. Nogmaals: ik kan die opvatting op dit moment niet 100 procent doorgronden en ook niet hoe die in die rapporten terechtgekomen is. Daarvoor is het echt te kort dag geweest. Maar het is niet verbazingwekkend dat het daar staat.

Mevrouw WULFSE (VVD): Ja, tot slot, voorzitter. Ik merk dat we op een bepaalde manier langs elkaar heen spreken. Maar wat ook van groot belang is, is dat een heleboel mensen dit niet helemaal goed hebben kunnen lezen. Het CDA heeft zelfs nog geen reactie kunnen geven. Dus mijn fractie

overweegt om misschien een debat vreemd aan de orde over dit specifieke rapport aan te vragen en ik laat het hierbij.

Mevrouw VOERMAN (PvdD): Begrijpt de gedeputeerde dat wij ons zorgen maken over het winnen van gas nog steeds, de onduidelijkheden daaromtrent zoals een kouder winter, een zachte winter, 20 of 21 miljard kuub, wanneer gaat het precies naar 12 miljard, de leveringszekerheid. Er zijn zoveel onzekerheden eigenlijk nog steeds op dat tijdspad. Is de gedeputeerde het met ons eens dat er echt een heel duidelijk, bindend tijdspad moet komen met puntjes overal op die horizon richting 2030? Dat echt heel duidelijk wordt: dan is de gaswinning zo laag, dan zo laag, dan zo laag en dan in 2030 nihil?

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Dat ben ik met u eens.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Aangezien het College op negatieve spreektijd staat: laat ik gewoon maar even twee aanvullende vragen stellen, dan kan de gedeputeerde daar nog op antwoorden, dan hoef ik geen tweede termijn. Want een antwoord krijg ik dan toch niet meer zonder spreektijd voor het College.

Twee zaken. Het advies van de Mijnraad wordt als belangrijkste voor de minister gebruikt: daarop koerst de minister. Hoe zit dit College erin? De gedeputeerde heeft aangegeven dat er nog inhoudelijk goed gekeken moet worden naar de specifieke adviezen die er liggen. Maar is het niet altijd zo dat ook voor dit College geldt dat de veiligheid vooropstaat en dat dus gelet op de weging van de adviezen die er liggen, het SodM wellicht een andere weging heeft dan de Mijnraad? Dus dat is vraag 1: is dat uw weging bij de adviezen?

En vraag 2: hoe voorkomt u nu, op het moment dat er afspraken gemaakt gaan worden, dat weer de minister eenzijdig denkt om nog eens een keer een onderzoekje te laten doen? Hoe hard zijn de afspraken nu die hierover gemaakt worden?

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Op de eerste vraag: veiligheid staat voor ons altijd voorop. Dus alle beoordelingen die wij doen van rapporten en bij alle richtingen die we kiezen, is dat altijd het eerste uitgangspunt. Dus dat is een helder antwoord volgens mij op uw eerste vraag.

En die tweede vraag: nee, dat kan ik u niet garanderen. Want dit land kent een verschil tussen enerzijds Rijk en de provincies en gemeenten anderzijds en die hebben verschillende bevoegdheden. Wij hebben opvattingen over zaken die het Rijk doet: in het verleden al en dat zal in de toekomst niet anders zijn. Dus wij zullen proberen dingen de goede richting op te bewegen, maar uiteindelijk zijn het wel de minister en de Kamer die besluiten nemen in dit land als dat binnen hun bevoegdheden liggen. En in het gaswinningsdossier is het formeel zo dat de provincie heel veel bevoegdheden heeft. Ja, dat kunnen we niet leuk vinden, maar het is wel een feit. En als u daar verandering in wilt brengen, dan moeten we het staatsrecht enigszins ter discussie stellen maar ik ben bang dat dat een lange route gaat zijn.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Wat zegt dan een afspraak als er zo gemakkelijk met afspraken omgegaan wordt als in het verleden? Want dan hebben we nog heel lang heel veel van dit soort debatten. Zodra er weer iets wijzigt, geeft u zelf al aan dat dit dossier er vol van veranderingen in tijd staat en ook continu de mogelijkheid om weer afspraken niet na te komen op een of andere manier. Op het moment dat ik met iemand anders een afspraak maak, dan kan ik die ook op papier zetten met handtekeningen eronder en met clausules erin. Los van de staatsrechtelijke bevoegdheid: op het moment dat je een harde afspraak maakt om iets te gaan doen, spreek dat dan ook op die manier af. Want als een afspraak alleen maar is dat we iets gaan doen waarbij we op de blauwe ogen afgaan, dan is in dit dossier de werkelijkheid wellicht weer heel anders.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ja kijk, ik twijfel er niet aan dat dit op deze manier vaak gaat voorkomen dat dat zwoegen blijft – daar twijfel ik geen moment aan. Kijk, op het moment dat er afspraken worden doorbroken, zullen wij er alles aan doen om de afspraken wél gestand te laten doen en dat hebben we bijvoorbeeld bij de 1.588 woningen gedaan. Daar is dat ook gelukt. Maar dat is wel de manier waarop het gaat. Uiteindelijk is het vooral aan partijen om op een goede manier met elkaar om te gaan en op het moment dat er beloftes worden gedaan, die beloftes na te komen en de afspraken die je met elkaar maakt, ook na te komen. Maar als dat niet gebeurt, dan wordt het ingewikkeld. Ik kan niet overal een contract voor opstellen, want dat gaat in dit dossier op die manier niet werken – even los van of die andere partij die tegenover me zit, daartoe bereid is. Dus ja, u kunt er van op aan dat wij er alles aan zullen doen om afspraken die worden gemaakt, ook te laten

nakomen. Daar hebt u mijn woord op. Maar die garantie kan ik u uiteraard niet geven, want ik ben niet de enige partij in dezen.

De heer SCHMAAL (Groninger Belang): Ik snap dat de gedeputeerde niet voor elk punt een contract kan maken, maar misschien wel op sommige punten. De Shell kan immers ook heel goed afspraken maken met de overheid.

De heer EIKENAAR (gedeputeerde): Ja.

De VOORZITTER: Het antwoord was 'ja'. Dank u zeer. De vraag is – ook met een schuine blik op de hoeveelheid beschikbare spreektijd – of er nog behoefte is aan een tweede termijn of dat eigenlijk alles wel gezegd is in de eerste termijn. Wie wil er in de tweede termijn nog een bijdrage leveren? Niemand?

Dan zijn we daarmee aan het eind van dit agendapunt. U hebt uw overwegingen meegegeven aan het College. En het College gaat ongetwijfeld zijn best doen om er wat van te maken.

4. Hamerstukken

A. Voordracht Ontwerpbegroting van de Omgevingsdienst Groningen (2018-22)

Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.

B. Voordracht zienswijze begroting 2019 Noordelijke Rekenkamer (2018-31)

Zonder beraadslaging of stemming conform besloten.

5. Sluiting

De VOORZITTER: Dan is het woord aan de heer Ram voor iets buitengewoon gewichtigs.

De heer RAM (juryvoorzitter Triple-V Trofee): De Triple-V Trofee wordt opnieuw uitgereikt. En waarom doen we dit nou? Zodat voor iedereen duidelijk is met wie hij of zij een debat heeft en het nageslacht, als men de notulen naleest, nog weet wie wat gezegd heeft.

Één opvallend punt – misschien is dat Groningse bescheidenheid. Veel fracties noemde de naam van hun eigen fractie niet tijdens hun beschouwing. Dat is toch wel opvallend tijdens een Algemene Beschouwing waarmee je jezelf profileert. En ook dat is praten via de voorzitter.

Voordat ik naar nummer 1, 2 en 3 ga, twee eervolle vermeldingen. Gert Engelkens zorgde voor een vrolijke noot tijdens zijn speech: naast de inhoud ook een goed gevoel voor humor en timing. Gerrit-Jan Steenberghe had in mijn optiek de Klare Taal Bokaal gekregen als deze zou worden uitgereikt: een zeer helder betoog.

Dan naar de nummer 3: hij is afwezig, zie ik. Dat is Ronald Knecht, een eervolle derde plek – die je mag verwachten van een fractievoorzitter. Mirjam Wulfse de tweede plek en trouwens, de hele VVD-fractie heeft het uitstekend gedaan als het gaat om praten via de voorzitter. Maar er kan maar één nummer 1 zijn. Deze heeft foutloos gesproken tijdens zijn inbreng en ook alle interrupties foutloos beantwoord. Dus een verdiende eerste plek voor Hendri Meendering. [Applaus]

De VOORZITTER: Ik zal hem zo meteen de bokaal, welverdiend, voor één week overhandigen. De volgende keer mag hij vertellen wie er heeft gewonnen. Zo krijgen we uiteindelijk een betere

vergadercultuur. Nogmaals, de ultieme truc is gewoon: vergeet het woord 'u', dan komt het helemaal goed.

Volgende week is de jaarlijkse zomerborrel. Daar hebben we een klein voorproefje van, want er zijn zojuist – toen we nog niet wisten hoelang het ging duren – heerlijke warme snacks besteld en die staan nu warm te wezen. Loop ze dus niet voorbij in de aula hiernaast.

De vergadering is gesloten.